

Kuće na pola puta - primjer učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite

Borzić, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:004367>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**



Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)



Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kuće na pola puta-primjer učinkovite organizacije poslijepenalne
zaštite

Antonia Borzić

Zagreb, lipanj 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Kuće na pola puta-primjer učinkovite organizacije poslijepenalne
zaštite

Antonia Borzić

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Zagreb, lipanj, 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad "Kuće na pola puta-primjer učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite" i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Antonia Borzić

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj, 2023.

Naslov rada: Kuće na pola puta-primjer učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite

Ime i prezime studentice: Antonia Borzić

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/Odrasli (počinitelji kaznenih djela)

Sažetak:

Cilj diplomskog rada je analizom domaće i strane znanstvene i stručne literature uvidjeti mogu li se na području Republike Hrvatske implementirati kuće na pola puta u sklopu prakse poslijepenalne zaštite zatvorenika koje predstavljaju most između zatvora (penalne ustanove) i reintegracije. Rad će predstaviti zakonsku normu poslijepenalne zaštite u okviru hrvatskog i inozemnog zakonodavstva i povijesni prikaz kuća na pola puta. U radu će se također govoriti o poteškoćama koje zatvorenici imaju pri izlasku iz penalne ustanove.

Središnji dio ovog rada će se usredotočiti ponajviše na dobre primjere iz prakse, učinkovitost i utjecaj kuća na pola puta na recidivizam te će iznijeti općenite prednosti i nedostatke istih, koji su to uvjeti za realizaciju ovakve poslijepenalne organizacije.

Završni dio rada će se baviti nevladinim organizacijama koje imaju neformalnu funkciju kuća na pola puta, ponudit će smjernice što je na našem području sve potrebno napraviti za implementiranjem takve prakse, kako to osigurati, zašto slijediti dobre primjere, koji su ulazi i dobici s naglaskom na dugoročne dobitke te mogućnosti i izazovi u realizaciji istih.

Ključne riječi: kuće na pola puta, poslijepenalna zaštita, penalne ustanove, zajednica, recidivizam

Title of the work: Halfway houses-an example of effective post-penal care organization

Name and surname of the student: Antonia Borzić

Name and surname of the mentor: izv.prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

The study program: Social pedagogy/Adults (perpetrators of criminal offenses)

Summary:

The aim of this thesis is to analyze domestic and foreign scientific and professional literature to find out whether halfway houses can be implemented in the territory of the Republic of Croatia as part of the practice of postpenal protection of prisoners, which represents bridge between prisons (penal institutions) and reintegration.

The central part of this paper will mainly focus on good examples from practice, the effectiveness and impact of halfway houses on recidivism, and will present their general advantages and disadvantages, which are the conditions for the realization of such a post-penal organization.

The final part of this paper will be focused on non-governmental organizations that have an informal function of halfway houses. Non-govermental organizations will offer guidelines on what needs to be done to implement such practice in the area of the Republic of Croatia. Also, we will find out how to ensure everything what is necessary to implement that kind of practice, why we should follow good examples, what are the strengths and weaknesses, with an emphasis on long-term strengths and benefits, what are the opportunities and challenges in their realization.

Key words: halfway houses, post-penal protection, penal institutions, community, recidivism

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POSLIJEPENALNA ZAŠTITA	3
2.1. Zakonsko određenje poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj	3
3. NUŽNOST POSLIJEPENALNOG PRIHVATA I KRIMINOGENE POTREBE	6
3.1. Reintegracija bivših zatvorenika u društvo	6
3.2. Pronalazak i zadržavanje posla nakon izlaska iz zatvora	8
3.2.1. Zašto zaposliti bivšeg zatvorenika?	10
3.3. Učinkovitost kuća na pola puta	16
4. ULOGA ZAJEDNICE	22
4.1. Uloga zajednice u procesu reintegracije: izazovi i barijere	22
4.1.1. Stavovi zajednice o kućama na pola puta	24
5. KUĆE NA POLA PUTA	26
5.1. Pojmovno određenje	26
5.2. Način funkcioniranja	27
5.3. Svrha kuća na pola puta	29
5.3.1. Primjer usluga pomoći i podrške	30
5.4. Povijesni prikaz kuća na pola puta	31
5.5. Tipologija kuća na pola puta	35
5.6. Podjela prema tipologiji korisnika	36
5.6.1. Kategorija kuća na pola puta prema vrstama programa koje nude	36
5.6.2. Kategorija prema načinu financiranja	37
6. VAŽNOST KUĆA NA POLA PUTA	39
6.1. Potreba za kućama na pola puta: prenapučenost, alternativne sankcije i priprema za uvjetni otpust	39
6.2. Prepreke prilikom izlaska iz zatvora	41
6.3. Korisnost kuća na pola puta	45
6.3.1. Prednosti kuća na pola puta	45
6.3.2. Nedostatci kuća na pola puta	47
6.3.3. Isplativost kuća na pola puta	48

7. PRIMJERI KUĆA NA POLA PUTA U KONTEKSTU POSLIJEPENALNE ZAŠTITE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	50
Udruga Institut Pula	50
Kuća na pola puta u Rijeci-stambena zajednica Terra	51
Zajednica pape Ivana XXIII.....	51
Zajednica Liga za prevenciju ovisnosti Split	52
Stambena zajednica Stijena Resoc	53
Udruga Porat	54
Udruga PET PLUS.....	54
8. SMJERNICE.....	56
8.1. Smjernice za planiranje organizacije kuće na pola puta	56
8.1.1. Primjer načina organiziranja kuće na pola puta: SAD i Norveška.....	59
8.2. Smjernice za programe tretmana u okviru kuća na pola puta	61
8.3. Smjernice za evaluaciju	62
9. ZAKLJUČAK	65
10. LITERATURA	67

1. UVOD

Prijašnje kazne, načini kažnjavanja počinitelja kaznenih djela, pristupi koji su se koristili i prava koja nisu imali, a danas im pripadaju kao i svim drugim ljudskim bićima, iz današnje perspektive, barem ove naše europske, su nezamislivi. Ako brzim kronološkim tijekom prođemo kroz kažnjavanje, zatvaranje i osuđivanje, dolazimo do bliske prošlosti, sadašnjosti i vrlo vjerojatno bliske budućnosti koja najveći naglasak kao svrhu zatvora stavlja upravo na rehabilitaciju.

Zakon o izvršavanju kazne zatvora (čl. 2) navodi kako je glavna svrha izdržavanja kazne zatvora osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i pravilima koje društvo nalaže, uz humano postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izvršavanju kazne zatvora, čime se doprinosi i zaštiti društvene zajednice (NN 128/99, 14/21). Također, Doležal i Jandrić (2002) dodaju kako se spomenuti cilj odnosno svrha izdržavanja kazne zatvora postiže uključivanjem osuđenika u sveobuhvatne i specijalizirane programe i aktivnosti, uspostavljanjem strukturiranih rutina u ustanovi i izvan nje, te primjenom sustava nagrađivanja i kažnjavanja u svrhu oblikovanja ponašanja. U konačnici, ti se naponi vrte oko temeljnog načela pružanja liječenja i rehabilitacije za osuđene pojedince.

U kontekstu hrvatskog zakonodavstva, manji broj počinitelja kaznenih djela izvršava dugotrajne kazne zatvora ili doživi kraj života u zatvoru, uglavnom počinitelji kaznenih djela, nakon nekog vremena, ipak izađu na slobodu i vraćaju se u društvo. Povratak u zajednicu je rijetko jednostavan zadatak, posebno ako je bila riječ o duljoj zatvorskoj kazni. Svijet se mijenja danas brže nego ikada, umreženi smo i povezani s najudaljenijim dostupnim točkama, brzi protok informacija donosi konstantne novine kojima se moramo prilagođavati kako bi opstali u suvremenom svijetu. Svako izbivanje i izoliranje, a posebno kada je riječ o izoliranju u kojem je lišena sloboda i život je monoton, nosi za sobom potencijalni šok zbog prilagodbe koja je neizbježna. Jedan od važnijih problema zatvorske populacije je kako ublažiti proces tranzicije prema slobodi i kako odgoditi, spriječiti ili prevenirati recidiv. Počinitelja kaznenog djela se priprema na slobodu onog trenutka kada dođu na izdržavanje kazne zatvora jer je i to jedna od svrha kažnjavanja. Što je osoba spremnija na život na slobodi, u najjednostavnijem smislu rečeno, to je manja vjerojatnost da će slobode biti uskoro lišena ili potencijalno lišena uopće. Proces postupne reintegracije u zajednicu bi mogao uvelike biti olakšan kroz koncept

kuća na pola puta, učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite koja ciljano djeluje na većinu rizika, poteškoća i kriminogenih potreba s kojima se bivši osuđenici susreću na putu prema ponovnom ulasku u zajednicu. U prvom dijelu rada će se definirati poslijepenalna zaštita, zatim kuće na pola puta kao primjer učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite. Poseban osvrt će se dati prikazu učinkovitosti i koristi kuća na pola puta, kao i na prednosti i nedostatke istih. Nadalje, istaknut će se na koje kriminogene potrebe djeluju kuće na pola puta te će se staviti naglasak na zajednicu koja ima vrlo važnu ulogu u procesu reintegracije bivših osuđenika. Rad će prikazati primjere kuća na pola puta u kontekstu poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj, zatim će se ponuditi smjernice za cjelokupno organiziranje programa kao što su kuće na pola puta.

2. POSLIJEPENALNA ZAŠTITA

2.1. Zakonsko određenje poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj

U većini zemalja poslijepenalna zaštita je organizirana kroz probacijsku službu, opseg poslova i zadaci za koje su odgovorni, varira od sustava do sustava (Markač, 2016). Naime, prema Jandrić Nišević (2020) pojam poslijepenalna zaštita je širi pojam koji objedinjuje poslijepenalnu pomoć i poslijepenalni tretman, i uključuje sve postupke prema otpuštenim počiniteljima kaznenih djela s ciljem promicanja pozitivne socijalne prilagodbe. Pojam uključuje postupke nadležnog tijela kao i neinstitucionalizirane postupke namijenjene pomoći otpuštenima. Maloić (2020) radi distinkciju među pojmovima poslijepenalna pomoć, poslijepenalni tretman, poslijepenalna zaštita te poslijepenalni prihvat na osnovu kriterija sadržaja intervencija, ovisno o tome tko je nositelj i sudionik te obzirom na opseg i trajanje intervencija. Autorica navodi da iako se u različitim literaturama koriste svi navedeni pojmovi pri opisivanju poslijepenalne zaštite, oni se ipak u praksi razlikuju. Naime, poslijepenalna pomoć uključuje usluge iz sektora socijalne skrbi, pružatelji usluga mogu biti: sustav socijalne skrbi, lokalne zajednice i nevladin sektor (usluge poput kratkoročni oblici pomoći nakon otpusta ili dugotrajniji oblici pomoći-npr. za osobe s invaliditetom). Poslijepenalni tretman se odnosi na sve opće i posebne programe koji se nastavljaju u zatvoru ili penalnoj ustanovi (nastavak liječenja od ovisnosti, zapošljavanje i zadržavanje posla, kontinuirano obrazovanje), a poslijepenalni prihvat odnosi se na neposrednu pripremu zatvorenika za otpust (priprema dokumenata, smještaja, odjeće, obuće i osnovnih sredstava). Zatim pojam poslijepenalne zaštite, prema Maloić (2020), objedinjuje sve aktivnosti koje su usmjerene na zaštitu zatvorenika, njihovih obitelji i zajednice tijekom i nakon izdržavanja zatvorske kazne. Nastavno, kako navodi Jandrić Nišević (2020) postoje različiti modeli i faze poslijepenalne zaštite, a kuće na pola puta bi spadale u programe koji se provode u zajednici, podrazumijevaju intervencije usmjerene na promjenu psihološkog funkcioniranja individue i zatvorenik ima aktivnu ulogu u svom procesu reintegracije. Fokus je na rješavanju praktičnih problema s naglaskom na socijalnim odnosima koji su nužni za reintegraciju. Kuće na pola puta bi također spadale u programe pomoći nakon ili za vrijeme trajanja uvjetnog otpusta. Autorica navodi kako Republici Hrvatskoj, poslijepenalna zaštita ovisi o zatvorskom, probacijskom sustavu, sustavu socijalne skrbi i nevladinom sektoru. Na poslijepenalnoj zaštiti se već krene raditi

prilikom izrade pojedinačnog programa postupanja, a kako navode autori (Maloić i Brkić, 2019; prema Jandrić Nišević, 2020) probacijski sustav je prije imao ulogu organiziranja prihvata zatvorenika nakon izlaska i rad s obitelji, a sada to radi sustav socijalne skrbi.

Problem poslijepenalne zaštite je i činjenica da se otpušteni zatvorenici ne deklariraju kao zasebna socijalna skupina što predstavlja dosta zapreka u ostvarivanju nekih socijalnih prava, a većina njih su osobe bez naknada ili nemaju dostatne naknade za osnovne egzistencijalne potrebe (Jandrić Nišević, 2020). Nevladin sektor je u inozemstvu uobičajena praksa kada je riječ o poslijepenalnoj zaštiti. Na prostoru naše države nevladin sektor ima istaknutog značaja od nedavno, posebice kada je riječ o reintegraciji prijestupnika. Suradnja među navedenim sektorima je nešto aktivnija zadnjih par godina (Jandrić Nišević, 2020), a prema podacima Ministarstva pravosuđa i uprave (2020; prema Jandrić Nišević, 2020) dio djelatnosti nevladinog sektora se financira dijelom prihoda od igara na sreću (Vlada Republike Hrvatske, 2021).

U kontekstu Hrvatske, poslijepenalna zaštita je dio probacijskog sustava, a rad probacije seže još od 19. stoljeća, od vremena austrijske legislative. Hrvatski stariji zakoni zagovarali su humanije postupanje i humaniji pristup, a koncept rehabilitacije vuče svoje korijene još od tog vremena. Poslije Drugog svjetskog rata, nastavljena je represija. Sredinom 20. stoljeća pojavljuju se i otvoreni tipovi zatvora, uvedeni su godišnji odmori i dopusti za zatvorenike kao i pogodnosti, jačaju odjeli koji su namijenjeni za liječenje (Kovčo Vukadin i sur., 2010). Promovira se ideja rehabilitacije i sve se više ide ka tome da zatvorenik postane ponovno građanin svoje zajednice. Probacijski sustav počinje s radom 2009. godine sa zakonom koji stupa na snagu 2011. godine. Bila su velika očekivanja od probacijskog sustava i vjerovalo se da će ublažiti prenapučenost zatvorskog sustava. Zatvorska kazna u kontekstu Zakona o izvršavanju kazne zatvora usmjerena je na rehabilitaciju, a Hrvatska ima moderan pravni okvir za ispunjavanje svih međunarodno priznatih preduvjeta za rehabilitaciju i reintegraciju zatvorenika (Kovčo Vukadin i sur., 2010). Pravilnik o tretmanu zatvorenika (NN 123/2021), prema članku 3 stavku 2, navodi da se za svakog zatvorenika donosi program izvršavanja poštujući pritom načela individualizacije. Primjenjuju se, između ostalog, tretmanske intervencije, programi i pogodnosti kao poticajna sredstva u ostvarivanju resocijalizacije, rehabilitacije i reintegracije. Također, Zakon o izvršavanju sankcija (koji je do 2021. godine bio na snazi) (128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19) propisuje poslijepenalnu pomoć i otpuštanje osuđenih osoba, no ni u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora se više ne spominje pojam

poslijepenalne pomoći (NN 14/21). Nastavno, pomoć nakon otpusta obuhvaća različite mjere i postupke koji se primjenjuju s ciljem reintegracije otpuštenih osoba u društvo. To uključuje osiguravanje smještaja i prehrane, pružanje zdravstvene skrbi, savjetovanje o izboru prebivališta, obnova obiteljskih odnosa, pomoć pri pronalasku posla, završetak stručnog osposobljavanja, financijsku podršku za osnovne potrebe te ostale oblike pomoći i podrške (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, NN 128/99). Nakon puštanja iz zatvora, svaka osoba ima pravo konzultirati Centar za socijalnu skrb radi informacija o svojim pravima i dostupnim uslugama. Također, mogu zatražiti stručnu pomoć u rješavanju osobnih problema i dobiti informacije o tome kako ostvariti pravo na sredstva za osnovne životne potrebe (Uprava za zatvorski sustav, 2021).

Kovčo Vukadin i sur. (2010) ističu kako Hrvatska ima dugu tradiciju rehabilitacijski orijentiranog tretmana, sami zakoni naglašavaju pomoć zatvorenicima. Rad, obrazovanje i odnosi s okolinom i obitelji su osnove uspješne reintegracije zatvorenika u zajednicu, no još uvijek treba riješiti problem prenapučenosti kao primarnog uzroka mnogih problema u organiziranju adekvatnog zatvorskog života za zatvorenike i osoblje. Također, prema Strmečki (2022) se u Hrvatskoj stručnoj i znanstvenoj literaturi uz temu poslijepenalne zaštite često vežu i pojmovi poput poslijepenalnog/ne i postinstitucijskog/ne prihvata, tretmana, zaštite, pomoći ili posttretmanske zaštite. Strmečki (2022; prema Maloić, 2020) navodi kako se općenito u svijetu pa tako i u Republici Hrvatskoj, jako malo pridaje pažnje poslijepenalnoj zaštiti sa svih aspekata, bilo to financijskih, političkih, društvenih ili pak znanstvenih. Stoga, Jandrić Nišević (2020) navodi kako organizacija poslijepenalne zaštite u Hrvatskoj ide ka dobrom putu, a hoće li put biti uzlazan i dalje, ovisi o međusektorskoj suradnji koja ja krucijalna. Nevladine organizacije trenutno su najbolje opremljene za razvoj i provedbu programa poslijepenalne zaštite.

3. NUŽNOST POSLIJEPENALNOG PRIHVATA I KRIMINOGENE POTREBE

Tretman u zatvorskom sustavu je ponekad rigidan, a proces institucionalizacije i posljedica institucionalizacije kao takve ne mogu odgovoriti na sve kriminogene potrebe zatvorenika u tolikoj mjeri da bi se ostvarila rehabilitacija kao jedna od svrha izdržavanja kazne zatvora. Prema tome se može zaključiti kako je poslijepenalna zaštita i kontekst kuća na pola puta kao takav možda najadekvatniji način da se odgovori na kriminogene potrebe zatvorenika, a što je neizostavan preduvjet za kvalitetnu resocijalizaciju i reintegraciju u društvo.

Rehabilitacijski pristup ima određena načela, a načelo potrebe zahtijeva da fokus tretmana bude na kriminogenim potrebama. Kriminogene potrebe su dinamički čimbenici rizika koji su izravno povezani s kriminalnim ponašanjem. Kriminogene potrebe mogu doći i nestati za razliku od statičnih čimbenika rizika koji se mogu mijenjati samo u jednom smjeru, a to je da povećavaju rizik i nepromjenjivi su intervencijom. Zatvorenici imaju razne potrebe na koje se može djelovati tretmanom (Andrews i Bonta, 2006.; Andrews i sur., 2006; prema Bonta i Andrews, 2007).

Kada je riječ o kriminogenim potrebama, u kontekstu kuća na pola puta, glavni prediktori recidivizma tj. kriminalnog ponašanja bi najčešće bili reintegracija u zajednicu, zaposlenje, obrazovanje i podrška odnosno neadekvatnost/izostanak istih. Svi su međusobno povezani i direktno ili indirektno utječu jedno na drugo tj. na recidivizam.

3.1. Reintegracija bivših zatvorenika u društvo

Allen i sur. (1978) navode kako su na usvajanje programa utemeljenih u zajednici također utjecale promjene u (pre)odgojnoj ideologiji, još od 50-ih godina. Reintegrativna paradigma postala je popularna ideja u penalnom svijetu. Ovaj pristup zagovara korištenje prijelaznih kuća na pola puta (i drugih institucija) kako bi se ispunili osnovni zahtjevi te kako bi se smanjio pritisak na počinitelja da se vrati samostalnom životu u zajednici budući da prepoznaje štetne učinke izolacije iz zajednice. Penolozi vjeruju da bi korištenje programa u zajednici za prijestupnike koji su odslužili dulje zatvorske kazne trebala biti standardna praksa. Tvrdi da je nehumano i okrutno pustiti prijestupnika izravno u zajednicu koja se možda toliko promijenila

tijekom njegovog zatvaranja da on s njom nije više upoznat (Allen i sur., 1978). Uspješna reintegracija počinitelja u društvo može se najučinkovitije postići u realističnom okruženju zajednice, a to upravo nude kuće na pola puta (Allen i sur., 1978; Hamilton i Campbell, 2015; Van Wyk, 2014). Tek otpuštenom počinitelju kuće na pola puta osiguravaju razuman vremenski period da se prilagodi samostalnom životu. Kuće na pola puta mogu funkcionirati dekompresijski na putu do samostalnog života u zajednici. Također, reintegracija unutar zajednice može biti ostvarena uz trošak koji je znatno manji od troška zatvaranja (Allen i sur., 1978; CEB, 2021). Štoviše, ideja iza pokreta kuća na pola puta je da počinitelju treba pružiti postupnu reintegraciju u društvo tijekom koje mora naučiti dužnosti života u zajednici, a to se može postići samo stvarnim životom u zajednici (Meehan, 2019).

Dugi proces rehabilitacije zatvorenika su opisali Gideon i Sung (2012; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012) kao onaj koji se sastoji se od tri komponente: Rehabilitacija (*Rehabilitation*), Ponovni ulazak u zajednicu (*Reentry*) i Reintegracija (*Reintegration*), odnosno trojni R model. To je kontinuirani proces, s pretapanjem jedne faze u drugu. Naime, proces počinje u zatvoru gdje se zatvorenika dijagnosticira i klasificira prema njegovoj razini rizika, slabostima i potrebama (procjena rizika i potreba). Rehabilitacijski program je skrojen prema dijagnozi odnosno problemu, potrebama, rizicima i individualiziran je, a nakon tog slijedi izrada programa reintegracije prije službenog otpuštanja. Jedan od glavnih ciljeva je povezati zatvorenike s odgovarajućim pružateljima usluga u zajednici kako bi zatvorenike, između ostalog, što brže i dulje zadržali podalje od vjerojatnosti recidiva. Vareško (2018) napominje kako je izlazak iz zatvora za zatvorenika u principu veliki izazov jer, kako navodi Brand (2016; Visher, 2015; prema Shoham i sur., 2021), otpuštanjem iz zatvora mnogi zatvorenici suočavaju se s poteškoćama koje bi ih mogle sabotirati u procesu ponovnog ulaska u zajednicu. Tijekom reintegracije, mogu se također javiti materijalna ili financijska pitanja, s obzirom da su zatvorenici najčešće materijalno neosigurani. Prema Sullivan i sur. (1974; prema Allen i sur., 1978) kuća na pola puta utječe na smještaj zatvorenika, odnosno omogućava mu isti, pruža mogućnosti obrazovanja, kao i podršku, posebno onu pri pronalaženju i zadržavanju posla i to su sve čimbenici koji pospješuju reintegraciju u društvo.

Reintegracija je proces koji se ne doživljava i ne odvija u kratkom vremenskom periodu, nego kao postupno usvajanje društveno prihvatljivog ponašanja, prakticiranje tog ponašanja i učvršćivanje istog (Allen i sur., 1978). Nastavno, cijeli proces resocijalizacije može se sažeti kroz pronalaženje smještaja, stjecanje financijskih sredstava i izgrađivanje obiteljskih i prijateljskih odnosa (Lončar, 2016; prema Vareško, 2018). Cilj kuće na pola puta kao i svakog

tretmanskog programa je smanjiti recidiv odnosno primijeniti tretmane i intervencije koje smanjuju izgleda da počinitelj ponovno počini prijestup, a svrha je omogućiti proces reintegracije u zajednicu odnosno provoditi programe i aktivnosti unutar kuće i u zajednici kako bi se bivši osuđenici pripremili za siguran povratak u zajednicu i život kao građani koji poštuju zakon (Morani i sur., 2012; prema Yeoman, 2015). Maloić (2020; prema Maruna, 2017) navodi kako su sve popularnija gledišta koja ističu proces reintegracije kao svrhu poslijepanalne zaštite, naspram tradicionalne svrhe isključivo reduciranja recidivizma.

3.2. Pronalazak i zadržavanje posla nakon izlaska iz zatvora

Bivši zatvorenici suočavaju se s izazovima na svim razinama; mikro, mezo i makro razinama (Simmons University, 2016). Otpušteni zatvorenici često su tipizirani kao osobe s niskom motivacijom i nedostatnim osobnim organizacijskim vještinama (Bucklen i Zajac, 2009; Formon, Henderson, i Schmidt, 2018; Social Exclusion Unit, 2002; Solomon, Johnson, Travis, i McBride, 2004; Varghese, 2012; prema Peled-Laskov i sur., 2019; Peled-Laskov i Bialer, 2012). Naime, mnogi od otpuštenih zatvorenika ne dolaze na dogovorene razgovore za posao (Peled-Laskov i sur., 2019) premda navode i sami da je jedna od važnijih im potreba upravo potreba za radom (Peled-Laskov i Bialer, 2012). Također, kriminalni dosje utječe na buduću plaću i radnu stabilnost (Bushway, 1998; Peled-Laskov i sur., 2019), a objektivno stanje na tržištu rada također utječe na potencijal zapošljavanja bivših osuđenika (Peled-Laskov i Bialer, 2012). Nastavno, Grieb i sur. (2014; prema Negash i sur., 2022) navode kako u prvom redu poslovi s niskom plaćom, usto loš pristup pouzdanom i praktičnom prijevozu te ograničenja putovanja, stanovanja i zapošljavanja tijekom razdoblja nakon otpusta tjeraju mnoge da zadovoljavaju svoje potrebe na nenormativan način, odnosno da recidiviraju. Posljedično, prema Peled-Laskov i Bialer (2012) mnogi bivši zatvorenici nađu se nezaposleni i suočeni s poteškoćama u izbjegavanju povratka kriminalu. Zato je neophodno, prema Seiter i Kadela (2003; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012) potreba za izgradnjom programa obuke u zatvoru kako bi se zatvorenik pripremio za ponovni ulazak prije njegovog puštanja na slobodu, posebno u smislu zapošljavanja. Međutim, prema RODA (2021) u kontekstu Republike Hrvatske postoje određeni izazovi za bivše osuđenike vezani za zapošljavanje i obrazovanje. Dakle, iako se zatvorenici i zatvorenice mogu uključiti u programe obrazovanja tijekom izvršavanja kazne, dostupnost istih ovisi o mogućnostima pojedinog kaznenog tijela. Novim izmjenama Zakona o izvršavanju kazne zatvora nije predviđeno opismenjavanje kao sastavni dio obrazovnih

aktivnosti, što predstavlja veliku prepreku pri zapošljavanju onima koji su nepismeni ili nemaju potrebne kvalifikacije.

Također, psihosocijalni tretman, liječenje od zlouporabe droga i radno osposobljavanje u zatvoru mogu poboljšati šanse oslobođenog zatvorenika da nađe posao nakon izlaska na slobodu. Studije pokazuju da se većina zatvorenika koji su nakon puštanja na slobodu sudjelovali u programima stručnog usavršavanja nije vratila u zatvor (Bushway, 2003; Martin, 1999; Vexler, 1999; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012).

Zaposlenje kao takvo, naglašavaju brojni autori, je jedan od najvažnijih faktora uspješne rehabilitacije (Costanza i sur., 2015), no ne ide uz prilog cijeloj situaciji ni činjenica da je manja vjerojatnost da će bivši osuđenici pronaći posao prije nego pripadnik opće populacije. Usporedbe radi, kandidati koji su bili u zatvoru s gotovo identičnim profesionalnim iskustvom kao i oni koji nisu prijestupnici imali su manje od pola šanse da dobiju ponudu za posao. Ironično, povratak na posao smanjuje recidivizam, ali postoje brojne prepreke za bivše osuđenike da nađu posao (Simmons University, 2016). Ostale prepreke s kojima se otpušteni zatvorenici susreću u pronalaženju i zadržavanju zaposlenja uključuju nedostatak odgovarajuće obuke i nedostatak radnog iskustva (Peled-Laskov i sur., 2019; Peled-Laskov i Bialer, 2012). Nastavno, kad bivši prijestupnici budu pušteni iz zatvora, obično uviđaju da njihova očekivanja povratka u normalan život nisu uvijek realna. To posebno vrijedi za zatvorenike koji služe duge zatvorske kazne jer će se vjerojatno suočiti s napretkom u tehnologijama koje su ključne na novim tržištima rada i nedostatkom obuke koja ih čini održivim kandidatima. Bivši prijestupnici suočavaju se s ogromnim preprekama kada traže posao bilo gdje, tako da povratak s ovim nedostatkom u područje u kojem vjerojatno ima male izgleda za posao povećava vjerojatnost nezaposlenosti. Jedna od najneočekivanijih prilagodbi može biti učenje novih tehnologija koje su zamijenile tradicionalne sustave. Sistemske promjene bi pomogle pri rješavanju ovakvih zapreka. Mnogi od izazova s kojima se suočavaju bivši prijestupnici su sustavni i zahtijevaju promjene politike i odmak od stava da se kažnjavanje treba nastaviti i nakon što su kazne odslužene (Simmons University, 2016). Društvena podrška i pomoć u traženju posla važni su čimbenici u mogućnosti otpuštenog zatvorenika da nađe posao i zadrži ga (Buck i sur., 2022). Konzumacija droga, zdravstveni problemi, emocionalni poremećaji, poodmakla dob, obiteljski problemi, pripadnost manjinskoj skupini i financijska opterećenja mogu umanjiti šanse puštenih zatvorenika da nađu posao (Peled-Laskov i sur., 2019). Također, brojne studije su pokazale da zatvorenici koji tijekom kazne održavaju stalan kontakt i vezu sa

svojom obitelji imaju nižu stopu recidivizma od onih koji to ne čine (Simmons University, 2016).

Postoji jasna veza između nezaposlenosti i kriminala i za to postoje brojni dokazi (Peled-Laskov i Bialer, 2012), nastavno, Hurry i sur. (2006; prema Peled-Laskov i sur., 2019) utvrdili su da je stopa recidivizma tijekom šestomjesečnog razdoblja nakon otpuštanja iz zatvora bila niža među sudionicima koji su bili u programima zapošljavanja nakon otpusta nego među onima koji nisu sudjelovali u takvim programima. Manje je vjerojatno da će bivši prijestupnici koji se zaposle nakon zatvora ponoviti prijestup (Street2Boardroom, 2022). Dodajući, istraživanje Peled-Laskov i sur. (2019) pokazuje da su otpušteni zatvorenici kojima je jedna trećina kazne preinačena kroz uvjetni otpust, koji su bili pod supervizijom i koji su radili, imali pozitivnije indekse od onih koji su odslužili punu kaznu i nisu radili. Pozitivni rezultati očitovali su se u integraciji otpuštenog zatvorenika kroz pronalazak posla, trajanju prijavljenog zaposlenja, visini plaće i stupnju recidiva. Recidiv se u ovom istaknutom slučaju pratio u periodu od 8 godina.

Iz istraživanja provedenih na uzorku bivših zatvorenika, vidljivo je da stalno zaposlenje predstavlja za njih važan čimbenik u procesu rehabilitacije i integracije u uobičajeni život, čak je nerijetko naveden čimbenik uspješnosti rehabilitacije upravo zaposlenje (Peled-Laskov i Bialer, 2012). Do sličnih zaključaka su došli i drugi autori (Laub i Sampson 2001; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012; Petersilia, 2004) koji navode da osim navedenog, radno osposobljavanje, pronalaženje posla, ustrajnost i napredak su znakovi koji potvrđuju uspjeh u rehabilitacijskom smislu. Štoviše, autori (Peled-Laskov i Bialer, 2012) ističu kako bivši zatvorenici u radu ispunjavaju brojne potrebe, među kojima je potreba da budu prihvaćeni, financijski sigurni i da budu respektirani.

3.2.1. Zašto zaposliti bivšeg zatvorenika?

Imati posao važan je čimbenik u izbjegavanju neprilika i održavanju niske stope ponovnih prijestupa. Posao omogućuje ljudima da se osjećaju produktivno i postignu samodostatnost i neovisnost te omogućuje osobi da ostvari svoj potencijal (Street2Boardroom, 2022). Lodge (2020) navodi kako pravi održivi posao može smanjiti recidiv i može povećati samopouzdanje bivših osuđenika, a njihov rad može koristiti tvrtkama koje ih zapošljavaju. Jandrić Nišević i sur. (2021) navode kako je osim rada sa počiniteljima važno raditi i na senzibilizaciji javnosti

za uključivanje bivših osuđenika u zajednicu, a pronalazak posla je jedan od važnijih čimbenika učinkovite resocijalizacije. Brojna istraživanja pokazuju obrnut proporcionalni odnos između rada i kriminala (Jandrić Nišević i sur., 2021). Peled-Laskov i sur. (2019) preporučuju da se poveća udio otpuštenih zatvorenika koji dobivaju uvjetni otpust i uloži više novca za jačanje i proširenje programa podrške zapošljavanju i strukovnom obrazovanju koji se nude otpuštenim zatvorenicima, te da se pojačaju interakcije s tvrtkama koje pružaju ugodno okruženje i koje su osjetljive na potrebe puštenih zatvorenika.

Poslodavci često imaju pogrešne predodžbe o zapošljavanju bivših prijestupnika i neopravdanu zabrinutost da će taj cijeli proces biti naporan. Mnogo je zabluda oko zapošljavanja bivših zatvorenika, često je krivo shvaćanje poslodavaca o tome zašto ne bi trebali zaposliti osobe s kriminalnom prošlošću. Jedna od zabluda je da je zapošljavanje bivših zatvorenika nešto radikalno. Druga zabluda među poslodavcima je da bi zapošljavanje bivših prijestupnika bilo vrlo rizično, posebno za reputaciju tvrtke. Tvrtke koje zapošljavaju bivše prijestupnike zapravo su hvaljene i često su zbog toga povoljno ocijenjene. I treće je da poslodavci često smatraju da će zapošljavanje bivših prijestupnika biti dodatni teret (Lodge, 2020).

Najveća briga koju poslodavci imaju oko zapošljavanja bivših prijestupnika je da oni možda nisu poštene i pouzdani (Brewer, 2018; Street2Boardroom, 2022; The Exceptionals, 2022). Međutim, više od polovice poslodavaca je pozitivno ocijenilo prisutnost na poslu, motiviranost i pouzdanost bivših prijestupnika (Brewer, 2018). Nastavno, Jandrić Nišević i sur. (2021) navode kako stavovi poslodavaca i drugih relevantnih osoba imaju ključnu ulogu u procesu zapošljavanja bivših osuđenika. Stoga je važno istraživati stavove poslodavaca prema zapošljavanju bivših osuđenika kako bi se bolje razumjeli navedeni izazovi pri zapošljavanju i kako bi se pružile smjernice za uspješniju inkluziju bivših osuđenika na tržište rada (Jandrić Nišević i sur., 2021).

Iako se bivši zatvorenici suočavaju s velikim stopama nezaposlenosti, to nije nužno zato što ne traže posao. Često se sve svodi na diskriminatorne prakse zapošljavanja koje ih sprječavaju da dobiju poslove koji su im potrebni da vrate svoj život na pravi put. S druge strane, više od 2/5 poslodavaca kaže da je zapošljavanje bivših prijestupnika pomoglo njihovoj tvrtki da postane društveno odgovorna, a aktivno zapošljavanje bivših zatvorenika dokazano smanjuje njihove ponovne prijestupe. Većina tih ljudi želi novu priliku i želi okrenuti leđa kriminalu, a posao im pomaže da ostanu na tom putu (Brewer, 2018).

Nedavni podaci su pokazali kako tek ispod 20% bivših zatvorenika uspije dobiti posao u roku od godinu dana nakon puštanja na slobodu (Brewer, 2018; Street2Boardroom, 2022). Kada je riječ o kupovini u tvrtkama u kojima rade bivši zaposlenici, 3/4 ljudi se izjasnilo da bi bez ikakve nelagode kupovalo kod istih. Većina ljudi, odnosno oko 80% smatra da tvrtke koje zapošljavaju bivše počinitelje daju doprinos društvu, više od 90% inkluzivnih poslodavaca kaže da im je to poboljšalo ugled-često im pomaže u dobivanju novih ugovora, činjenica da zapošljavaju bivše zatvorenike. Pokazalo se kako inkluzivne inicijative za zapošljavanje bivših zatvorenika mogu pomoći tvrtkama i poslodavcima u smanjenju troškova (Street2Boardroom, 2022). Savjetuje se također da se prepoznaju oni poslodavci koji to već rade i da se potakne ostale koji su voljni zaposliti otpuštene zatvorenike (npr. kroz porezne olakšice ili potpore). Osim toga, ključno je tim tvrtkama pružiti smjernice i sustave podrške koji će im omogućiti da razgovaraju o izazovima uključenim u zapošljavanje nedavno puštenih zatvorenika (Peled-Laskov i sur., 2019). Brewer (2018) naglašava kako bi poslodavci zasigurno bivšim osuđenima trebali dati priliku za rad. Oni poslodavci koji zapošljavaju bivše osuđenike imaju pozitivne povratne informacije o njihovoj snažnoj radnoj etici i predanosti radu. Poslodavci navode da su bivši osuđenici lojalni. Ispostavilo se da, iako je riječ o ljudima s kriminalnim dosjeom, vjerojatnije će ustrajati u poslu jer znaju koliko je teško bilo pronaći taj posao.

U praksi postoji nekoliko relativno lakih načina za zapošljavanje bivših prijestupnika, do kojih je došao Lodge (2020) u svom istraživanju na području Ujedinjenog Kraljevstva. Jedan način se usredotočuje na suradnju između poslodavaca i organizacija zaduženih za ponovni ulazak u zajednicu. To mogu biti dobrotvorne organizacije ili socijalna poduzeća koja olakšavaju tranziciju bivših osuđenika natrag u društvo putem savjetovanja, obuke i potpore u procesu zapošljavanja. Poslodavcima koji tek zapošljavaju bivše osuđenike, organizacije za ponovni ulazak mogu pomoći u vođenju procesa i savjetovati ih. Drugi način je izravan rad sa penalnim institucijama. Tvrtke koje žele zapošljavati veći broj osoblja (u građevinarstvu, na primjer) uglavnom su izravno surađivale sa svojim lokalnim zatvorima. Treći način do zapošljavanja bivših osuđenika je da poslodavci redizajniraju svoju politiku zapošljavanja na način da se bivši osuđenici osjećaju dobrodošli da se prijave, putem uobičajenih sredstava kao što su online traženje posla i web stranice za zapošljavanje. Autor navodi kako su tvrtke s kojima je radio u istraživanju imale izuzetno pozitivna iskustva sa zapošljavanjem bivših osuđenika.

Garland i sur. (2010) interpretiraju studiju Stolla i Bushwaya iz 2008. te navode kako poslodavci koji nisu zakonski obvezni provjeravati povijest kažnjavanja vjerojatno neće odbiti počinitelje kaznenih djela kao posljedicu istrage. Pokušaj izbjegavanja provjere možda i nije

najbolja strategija, poželjnije bi bilo da se više prakticiraju poticaji za zapošljavanje bivših osuđenika i da se podigne svijest poslodavaca o važnosti zapošljavanja bivših osuđenika. Programi ponovnog ulaska u zajednicu također trebaju pripremiti bivše osuđenike za realnost zaposlenja nakon puštanja na slobodu. Programi bi trebali razmotriti uključivanje psihološkog elementa koji mentalno priprema prijestupnike da se nose s razočaranjem ako dožive odbijenice prilikom pokušaja zaposlenja i vjerojatnosti niske plaće. Budući da su neki bivši osuđenici imali poteškoća zadržati posao nakon što su bili zaposleni, program bi mogao razmotriti razvoj komponente koja bi bivšim počiniteljima pomogla nositi se s pritiscima na poslu. Dodajući, Shoham i Timor (2014; prema Peled-Laskov i sur., 2019) su došli do zaključka kako je ponekad ključna poteškoća u integraciji bivših osuđenika na tržište rada ozbiljna bojazan koju poslodavci osjećaju kad i ako ih zaposle pa je zato u međuvremenu i došlo do razvoja posebnih programa zapošljavanja. Jedan od takvih programa zapošljavanja je *friendly employers programme*. Peled-Laskov i Bialer (2012) navode kako je *friendly employer programme* odnosno program prijateljskog poslodavca usmjeren na maksimiziranje kompatibilnosti između zatvorenika i poslodavca. Poslodavac je u ovom slučaju osoba koja je voljna zaposliti bivše osuđenike i pomoći im da se integriraju u poslovnom smislu i ujedno pristaju da tretmansko osoblje bude prisutno na radnom mjestu. Poslodavac ima razumijevanja i osjetljiv je na potrebe bivših osuđenika, pomaže im u smislu zaposlenja, financijski, emocionalno i socijalno. Tretmansko osoblje odnosno stručnjaci, koji su također dio programa, paze da se uzmu u obzir problemi (nisko samopoštovanje, osjećaj neuspjeha, nisko obrazovanje, obiteljski problemi) s kojima je bivši osuđenik došao i osiguravaju adekvatan način nošenja s istima od strane poslodavca. Poslodavac u ovom slučaju služi i kao normativna figura koja bi mogla biti značajna osoba u životu bivšeg osuđenika. Sampson i Laub (1993; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012) govore kako budući poslodavac daje bivšem zatvoreniku priliku da na legitiman način postigne uspjeh, zatvorenik općenito neće morati pribjegavati kriminalu kao rješenjem za njegove probleme. Autori (Peled-Laskov i Bialer, 2012) ističu kako program nudi bivšem zatvoreniku mogućnost integracije u radnom okviru koji nije kriminalan, čime se povećava vjerojatnost da će mu to pomoći da postigne preokret u svom životu i da se distancira od svojih prijašnjih kriminalnih poslova i društva. Nastavno s programom, prilikom istraživanja o njegovoj uspješnosti zaključci su sljedeći:

- postoji pozitivan odnos između radnog iskustva bivšeg zatvorenika i šanse da zadrži posao u zajednici (veća je vjerojatnost zadržavanja posla ako je pod nekakvom supervizijom)

- postoji razlika u zadržavanju posla između onih koji su pod nadzorom zajednice i oni koji to nisu
- postoji razlika u zadržavanju posla između bivših zatvorenika koji su zaposleni kod prijateljskog poslodavca i oni koji to nisu
- nadzor zajednice je varijabla koja doprinosi odnosu između prijateljskog poslodavca i zadržavanja posla.

Generalno, zatvorenici imaju pozitivan stav prema nastavku rehabilitacije i na slobodi, navode kako je to proširen rehabilitacijski proces koji je započeo unutar zatvorskih zidina na koji su morali pristati na neki način, ali da nisu, ne bi imali mogućnost nastavka rehabilitacije na slobodi (Amir i sur., 2005; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012). Prijateljski poslodavac služi kao mentor bivšem zatvoreniku, jača njegov osjećaj samoga sebe, osjećaj sposobnosti, podržava ga u njegovoj rehabilitaciji i pomaže mu na emocionalnoj i kognitivnoj razini. Radno mjesto predstavlja zatvoreniku izvor financija, ekonomske stabilnosti, omogućuje mu izgradnju većeg samopouzdanja, pomaže mu pri jačanju slike o sebi i prije svega skida mu etiketu "bivšeg robijaša" (Hoffmann, 2002; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012).

Simmons University (2016) tvrde kako se ne bi uopće trebala koristiti informacija kriminalne prošlosti prije nego se pogledaju i provjere kvalifikacije osobe. Jandrić Nišević i sur. (2021) u provedenom istraživanju o stavovima i percepciji poslodavaca o zapošljavanju bivših osuđenika prikazuju rezultate koji pokazuju pozitivan trend u stavovima poslodavaca prema zapošljavanju bivših osuđenika. Naime, autorice navode da više od polovice ispitanih poslodavaca ne traži potvrdu o nekažnjavanju prilikom intervjua za posao, što ukazuje da im nije važno je li osoba prethodno služila zatvorsku kaznu. Prema spomenutom istraživanju, poslodavce je više brinulo negativno mišljenje drugih kolega na radnom mjestu prilikom zapošljavanja bivših osuđenika i osjećaj krivnje ako se ispostavi da je bivši osuđenik loš radnik (Jandrić Nišević i sur., 2021).

Dakako, kriminalni dosje se ne treba zanemariti, ali također ne treba biti eliminacijski čimbenik prilikom intervjuiranja ili kasnije zapošljavanja osobe. Važno je da svi dobiju priliku predstaviti sebe i svoje sposobnosti na poslu za koji se prijavljuju. Ukoliko je moguće, utoliko je važno da se zatvorenik unutar trajanja kazne obrazuje i da ostane u kontaktu sa svojim voljenima kako bi mu kasnije reintegracija lakše prošla pa i sam pronalazak zaposlenja (Simmons University, 2016).

Nastavno, "Ban the box" je kampanja u Ujedinjenom Kraljevstvu zadužena za povećavanje mogućnosti zaposlenja ljudi koji imaju kriminalni dosje. Slikovitog je imena jer upravo govori o odbacivanju kućice u kojoj se označava je li netko prethodno kažnjavan ili nije, u smislu da se osobu odbaci pri daljnjem regrutiranju za posao samo zbog dosjea. To je pošten pristup zapošljavanja i u bazi kampanje se mogu naći svi poslodavci koji su voljni zaposliti bivše osuđenike i nije im bitna prethodna osuđivanost. Poslodavcima bi trebao biti cilj pokušati naći najbolju osobu za određeni posao, a trenutno je u Ujedinjenom Kraljevstvu više od 11 milijuna ljudi koji imaju kriminalni dosje. To ne bi trebao biti eliminirajući čimbenik, poslodavci bi trebali razmatrati kandidate prema njihovim sposobnostima i zaslugama (Unlock, 2022).

Prema Jandrić Nišević i sur. (2021) kada je riječ o programima i mjerama za bivše zatvorenike u Republici Hrvatskoj, pažnja se treba obratiti na Hrvatski zavod za zapošljavanje, instituciju čija je misija rješavanje izazova tijekom perioda nezaposlenosti. Hrvatski zavod za zapošljavanje nudi određene mjere za bivše osuđenike uključujući javne radove, potporu pri zapošljavanju i samozapošljavanju. Unatoč tim poticajnim mjerama, vrlo mali broj bivših osuđenika ih koristi. Uzroci potonjem, navode autorice, mogu biti nedostatak motivacije za rad, nedovoljno informacija o tim mjerama ili možda stigmatizacija na tržištu rada. Nadalje, možda je jedan od razloga što neki poslodavci negativno percipiraju bivše osuđenike. Obzirom da su poslodavci ti koji donose odluke o zapošljavanju bivših osuđenika, vrlo je važno istražiti i znati njihovo mišljenje o istima (Jandrić Nišević i sur., 2021).

U odnosu na sve rečeno, u slučajevima kada je kazneno djelo takve prirode da postoji vjerojatnost da kontekst radnog mjesta postane rizični čimbenik, tada kriminalni dosje nije nipošto zanemariv. Primjerice, zapošljavanje počinitelja s kaznenim djelima iz domene seksualnog iskorištavanja djece u školama ili vrtićima, zapošljavanje počinitelja kaznenog djela protiv imovine u bankama i slično.

Zaključno, bivši osuđenici generalno i korisnici kuća na pola puta se nerijetko susreću s raznim poteškoćama pri pronalasku posla i posao kao takav ne treba biti isključivo mjerilo uspješne rehabilitacije, ali je činjenica da stabilan posao i rad općenito pomažu u procesu rehabilitacije i integracije u zajednicu.

3.3. Učinkovitost kuća na pola puta

Primarni cilj zatvaranja, prema Yeomanu (2015) u većini zemalja je, smanjenje stope recidivizma. Recimo, spomenuti autor navodi kako je na Islandu porast stope zatvaranja u posljednjih nekoliko desetljeća rezultirao time da je sve više ljudi zatvoreno, a ujedno time i više zatvorenika pušteno natrag u zajednicu. Ono o čemu je potrebno promišljati kada se dogodi porast stope zatvaranja je, koliko će se od tih zatvorenika vratiti u zajednicu i koji to čimbenici najviše ili najbolje predviđaju recidivizam, utječe li prethodna kaznena evidencija na vjerojatnost uspješnog povratka u zajednicu, povećava li se vjerojatnost recidivizma ako je u mladoj dobi počinjeno prvo kazneno djelo ili duljina kazne osobe (Yeoman, 2015).

Postoje različita mišljenja, ali brojni istraživači i teoretičari su još 90-ih tvrdili kako recidivizam ne bi trebao biti jedini čimbenik mjerenja uspjeha ponašanja (RED, 2022; Simmons University, 2016). Cilj kaznenopravnog sustava je smanjenje kriminala, ali recidivizam nije najrealnije mjerilo (Donnelly i Forscher, 1992). Slažu se i nadodaju kako ponovno činjenje kaznenog djela već prije osuđivane osobe ili povratak u kriminalno ponašanje je tradicionalno mjerilo uspjeha ili neuspjeha tretmanskog programa (RED, 2022; Simmons University, 2016). No, programi sami po sebi ne mogu eliminirati siromaštvo, diskriminaciju ili generalnu nezaposlenost, a to su faktori koji su u izravnoj vezi s recidivizmom (Donnelly i Forscher, 1992).

Nadalje, potrebno je promišljati o tome imaju li različita kaznena djela ili način na koji se prijestupnik otpušta natrag u zajednicu utjecaj na to kako će se osoba ponašati u zajednici izvan zatvorskih zidova. S druge strane, Donnelly i Forscher (1992) za glavne prediktore uspješnosti kuća na pola puta odnosno programa koji će proći njeni sudionici, ističu dvije važne komponente: druženja i čvrste integracijske veze u zajednici te manji broj prethodnih kontakata sa sustavom kaznenog pravosuđa. Osim navedenog, Peled-Laskov i Bialer (2012) ističu kako je jako važan čimbenik sustav podrške u zajednici u ulozi smanjenja recidivizma. Sami zatvorenici su navodili kako osjećaju potrebu za nadzorom prilikom izlaska iz zatvora. Osim nadzora, javlja se i potreba za brigom, a osim rehabilitacije unutar zatvora, potreban je i rehabilitacijski tretman unutar zajednice koji jača želju za pozitivnom promjenom i normativnim načinom života.

Slažu se brojni autori kako kuće na pola puta kao program reintegracije dokazano smanjuju recidivizam (Hass i Saxon 2012; Jensen i Kane, 2012.; Petersilia, 2004; Shoham i sur., 2015;

prema Shoham i sur., 2021), međutim ponekad je teško izolirano procijeniti što to točno djeluje na uspješnu reintegraciju počinitelja, ali bez sumnje to su programi i intervencije koje kada slijede određene principe, utječu na smanjenje recidivizma za barem 30%. To su principi koji podrazumijevaju kognitivno-bihevioralne usluge tretmana, intenzivne usluge koje traju 3-12 mjeseci, zauzimaju barem 40% vremena počinitelja, odgovaraju na kriminogene potrebe te je stil stručnjaka usklađen s karakteristikama i potrebama počinitelja odnosno zadovoljen je princip responzivnosti (Petersilia, 2004). Zanimljivo je za spomenuti da iako smo došli do saznanja što utječe na recidivizam odnosno dokazano ga smanjuje, u većini država stopa zatvorenika raste. Razlog tomu je vjerojatno činjenica da se ne ulaže dovoljno sredstava i za zatvorske programe i za programe podrške nakon otpusta. Sve više dokaza ukazuje da neuspjesi u procesu reintegracije s obzirom na prepreke poput onih socioekonomske prirode odnosno posla, obiteljskih veza i društvenog kapitala mogu biti izravno povezane s recidivizmom (Hass i Saxon 2012).

U istraživanju koje je provedeno od strane Yeoman (2015) procjenjivala se stopa recidiva među islandskim zatvorenicima koji su pušteni iz zatvora u usporedbi sa zatvorenicima koji su pušteni iz kuća na pola puta, odnosno prva skupina je puštena direktno u zajednicu iz zatvora, a potonja najprije u kuću na pola puta. Zatvorenici, odnosno sudionici istraživanja, su bili praćeni dvije godine nakon što su odslužili kaznu. Rezultati su pokazali da oni koji su svoju kaznu završili u kući na pola puta imali nižu stopu recidiva od onih koji su cijelu kaznu odslužili u zatvoru. Od bitnijih obilježja za izdvojiti, srednja dob bila je niža među onima koji su recidivirali i postojala je razlika u stopama recidivizma između kategorija kaznenih djela. Nije bilo značajnih razlika u stopama recidivizma s obzirom na broj prethodnih zatvaranja.

Nadalje, u jednoj od studija autora Wikoff i sur. (2012; prema Yeoman, 2015) se proučavalo je li uključivanje u program ponovnog ulaska u zajednicu povezano sa smanjenom stopom recidivizma među prijestupnicima koji više nisu bili pod nadzorom zatvorskog sustava. Bivši zatvorenici pozvani su da šest mjeseci sudjeluju u programu pod nazivom *Project Re-Connect* (PRC). Oni koji su sudjelovali u programu su recidivirali 3 puta manje od onih koji nisu sudjelovali u istom. Rezultati sugeriraju da pomoć pri ponovnom ulasku u zajednicu može smanjiti recidivizam među prijestupnicima. Studija Lovinsa i sur. (2009; prema Yeoman, 2015) je došla do zaključka kako visoko rizični seksualni prijestupnici koji su pušteni izravno iz zatvora u društvo imaju dva puta veću vjerojatnost da će ponoviti prijestup u usporedbi s onima koji su prošli kroz programe kuće na pola puta. Štoviše, Costanza i sur. (2015) su uspoređujući zatvorenike/sudionike kuća na pola puta cijelog sjeveroistočnog dijela SAD-a koji su uvjetno

pušteni s usporednom skupinom onih koji su direktno izašli u zajednice, analizom dolaze do zaključka kako oni koji su uvjetno pušteni u kuće na pola puta imaju veću vjerojatnost uspješno završiti uvjetni otpust. Oni koji su bili direktno pušteni u zajednicu su u do 60% više puta recidivirali. Drugim riječima, skupina sudionika kuće na pola puta se naknadno pratila i uspoređivala s onima koji nisu sudjelovali u kući na pola puta. U prvoj godini dana nakon uvjetnog otpusta, prva skupina je generalno imala uspješniji uvjetni otpust i probaciju (skupina sudionika kuće na pola puta) te je za 60% manje recidivirala nego skupina sličnih karakteristika koja nije prošla kroz takav program. Vezano za ovo istraživanje, autori (Lipsey i Cullen 2007; prema Costanza i sur., 2015) navode kako je jedina znanstveno vjerodostojna metoda za procjenu učinaka intervencije upravo nacrt istraživanja koji uspoređuje stope recidivizma za prijestupnike koji su bili izloženi intervenciji s bitno sličnom kontrolnom skupinom koja nije bila izložena intervenciji.

Istraživanje provedeno u Jeruzalemu koje je obuhvatilo 125 štićenika koji su ostali više od mjesec dana u kući na pola puta s usporednom skupinom koja nije prošla program kuće na pola puta, imali su slična obilježja po pitanju naglašenog problema, ali su štićenici kuće na pola puta bili više rizični nego li usporedna skupina. Zanimljiv je rezultat istraživanja, a to je da iako je kontrolna skupina bila rizičnija i imala učestalije pojave recidiva prije i za vrijeme samog programa, nakon programa, rezultati kontrolne skupine ukazuju da imaju nižu i sporiju stopu recidiva u odnosu na usporednu skupinu. Duži ostanak u tretmanu više smanjuje vjerojatnost recidiva, čak i nakon par godina praćenja. Oni koji nisu uspješno (do kraja) završili program imaju opet manju stopu recidiva nego oni koji uopće nisu bili dio programa (Shoham i sur., 2021).

Donnelly i Forscher (1992) uspoređujući žene počiniteljice koje su boravile u kućama na pola puta i one koje su nakon izvršene kazne puštene izravno u zajednicu, dolaze do rezultata da one koje su prošle kroz program kuće na pola puta značajno su manje sklone počiniti kazneno djelo, posebno u periodu praćenja. Ako bi i počinile prijestup, to je uglavnom bila riječ o prekršajima ili o lakšim prijestupima za razliku od usporedne skupine koja nije prošla kroz isti program. Uvijek se rezultati trebaju tumačiti s dozom opreza i kritike. Ako uspoređujemo one koji su uvjetno pušteni izravno u zajednicu i one koji iza zatvora idu u kuću na pola puta, a ne znamo jesu li izjednačeni po karakteristikama i odgovarajućim kriterijima, vjerojatno je riječ o rizičnoj skupini kod potonjih.

Također, metaanalistička studija Wong i sur. (2018) ukazuje na to da su kuće na pola puta povezane sa smanjenjem vjerojatnosti kriminalnog recidivizma. Naime, kuće su se pokazale i dugoročno učinkovitima, razdoblja praćenja sudionika su se odvijala u prosjeku 2-3 godine i ukazivala su na smanjenje recidivizma onih koji su sudjelovali u kućama na pola puta za razliku od onih koji su direktno pušteni u zajednicu.

Hamilton i Campbell (2015) iznose podatke studije iz New Jerseyja, riječ je o dvije skupine zatvorenika, onima koji su bili sudionicima kuća na pola puta i onima koji nisu, a izjednačeni su po karakteristikama. Mjerenje se odvijalo u više čimbenika odnosno ishoda programa. Ova studija nastojala je, između ostalog, izmjeriti učinkovitost kuća na pola puta na području New Jerseyja odnosno smanjuje li se kasniji recidivizam među sudionicima kuća na pola puta. U skladu s nalazima, može se pouzdano reći da prema standardima kaznenog pravosuđa općenito i prema standardima koje promatra NJDOC (*New Jersey Department of Corrections*), sudionici kuća na pola puta manje se vraćaju u zatvor, a kada i dođe do povratka, potrebno je generalno više vremena da se sudionici kuća vrate za razliku od onih koji nisu bili sudionicima iste. Među ostalim rezultatima, značajne razlike pokazuju da sudionici kuća na pola puta imaju manje sklonosti povratku u zatvor. Osobito u kontekstu opoziva uvjetnih otpusta i drugih povrataka u zatvor, sudionici kuća na pola puta nadmašili su svoje podudarne sudionike iz druge skupine.

Routh i Hamilton (2015) su iznijeli procjenu studije za zatvorenike koji su pušteni u periodu 2006.-2008. u Washingtonu i mjerili su se ishodi kroz trogodišnje razdoblje. Studija koju su provodili je imala dva primarna cilja, a prvi je da se pokušaju testirati učinkovitosti rada (posla) kojeg bivši zatvorenici ugovaraju kroz kuću na pola puta. Ona skupina koja je radila imala je značajno manju stopu opoziva uvjetnog otpusta ili vraćanja u zatvor zbog kršenja uvjetnog otpusta za razliku od skupine koja nije smještena u kuće na pola puta. Obzirom da je svrha kuće na pola puta pripremiti pojedinca za ponovni ulazak u zajednicu, strukovno osposobljavanje, omogućiti mu priliku za rad i pružiti mu podršku u obvezama otpusta, pozitivni rezultati su potvrda da intervencije ispunjavaju ciljeve. Drugi cilj je bio identificirati karakteristike počinitelja koji su smješteni u kući na pola puta koje bi mogle predvidjeti njihov uspjeh ili neuspjeh u programu. Istraživači nisu došli do značajnih rezultata.

Također, ukoliko je zatvoreniciima restriktirana bilo kakva vrsta uvjetnog otpusta, utoliko su veće šanse da se smanji recidivizam i na taj način se povećava ili održava njihova motivacija za rehabilitacijom (Shoham i sur., 2021). Starija istraživanja sugeriraju da su spol, obrazovanje, duljina vremena na jednom poslu, preporuke, prethodna terapija, dob pri prvom uhićenju, broj

osuda i zatvaranja povezani s uspjehom ili neuspjehom. Žene i osobe s više godina obrazovanja imale su veću vjerojatnost da budu uspješnije. Oni čije je prvo uhićenje uslijedilo kasnije u životu imali su znatno veću vjerojatnost da će uspjeti u kući na pola puta. Načelno, karakteristike koje razlikuju uspjeh i neuspjeh su prilično slične, s predviđanjima uspjeha usredotočenim na stariju dob, manje kontakata s kaznenopravnim sustavom, odsutnost droga, alkohola i emocionalnih problema te snažno druženje i integracijske veze u zajednici o čemu svjedoče više razine obrazovanja, duljina zaposlenja i stabilnost prebivališta (Donnelly i Forschner, 1992). Novija istraživanja upućuju da bi terapijski savez mogao imati veliki utjecaj na ostanak, motivaciju i općenito uspješno izvršavanje i završavanje programa (Shoham i sur., 2021). Ponekad kuće na pola puta imaju bolji rezultat nego što se može izmjeriti. Uspjeh ili neuspjeh kuće na pola puta često se definira u smislu broja ili postotka korisnika koji završe program kuće na pola puta (Donnelly i Forschner, 1992). Petersilia (2004) naglašava da recidivizam je važna, možda i najvažnija mjera uspješnosti tretmana, ali je nedostatna kao jedina mjera učinkovitosti programa ponovnog ulaska u zajednicu. Bitan je i vremenski period potencijalnog recidiviranja i to treba uzeti u obzir prilikom tumačenja učinkovitosti i uspješnosti reintegracije. Ako se koristi recidivizam kao jedina mjera učinkovitosti, često se propuštaju čimbenici koji snažno utječu na reintegraciju. Premda Costanza i sur. (2015; prema CEB, 2021) navode kako alternativne sankcije ili mogućnost odlaska u kuće na pola puta najčešće dobiju oni koji su nešto manje rizični pa je teško procijeniti radi li se zaista o uspjehu i učinkovitosti sankcije ili pak prirodnoj motivaciji, no usporedivši skupine zatvorenika sličnih karakteristika koji su prošli kuću na pola puta i oni koji nisu, dvostruko manje je vjerojatno da će počinuti recidiv oni koji su prošli program kuće na pola puta. S druge strane, Donnelly i Forschner (1992) objašnjavaju da stope uspješnosti unutar programa možda neće impresionirati one koji tvrde da je pravi cilj kuća na pola puta smanjenje recidivizma, ali treba napomenuti da postoji obrnuti odnos između završetka programa i recidivizma. Osobe koje uspješno završe program kuće na pola puta imaju znatno manju vjerojatnost da će biti recidivisti od onih koji nisu uspjeli u programu.

Uz navedeno, većina sudionika dio svog uspjeha pri reintegraciji u zajednici pripisuju svemu što su radili sa stručnim službenicima. Posebno ističu samoinicirana poboljšanja, poboljšano samopouzdanje, izgradnju osjećaja učinkovitosti za upravljanje svakodnevnim životom, stvaranje relacijske sposobnosti, donošenje odluka za promicanje fizičkog i mentalnog zdravlja i korištenje unutarnjih resursa za stvaranje nade (Richie, 2001; prema Garland i sur., 2010). Garland i sur. (2010) ističu kako provođenje isključivo institucionalnih programa kao priprema

za povratak u zajednicu vjerojatno će generirati samo djelomičan uspjeh. Istraživanje terapijskih zajednica pokazalo je da prijestupnici manje recidiviraju kada prolaze kroz institucionalni program liječenja koji je praćen uslugama naknadne skrbi nakon otpuštanja. U zajednici bi trebao postojati program naknadne skrbi koji je po strukturi i formatu sličan programu prije otpusta iz zatvora.

Zaključno, primjereno provedene intervencije (od zatvora, uvjetnog otpusta do zajednice) dosljedno su učinkovitije u smanjenju recidivizma i drugih negativnih ponašanja počinitelja od samog zatvaranja (Hamilton i Campbell, 2015).

Treba uzeti u obzir kako je teško izolirati utjecaj drugih čimbenika koji utječu na recidivizam, bilo bi neodgovorno tvrditi da isključivo organizacije kao što su kuće na pola puta smanjuju isti. Posebno kada je korisnik već na slobodi i želimo dokazati pozitivni utjecaj kuća na pola puta na recimo smanjenje recidivizma, čak i ako se osobu sustavno prati, ne možemo govoriti o uzročno-posljedičnim vezama koje kuće na pola puta imaju na recidivizam već možemo govoriti o korelaciji.

4. ULOGA ZAJEDNICE

4.1. Uloga zajednice u procesu reintegracije: izazovi i barijere

Zatvor predstavlja okruženje koje može dovesti do pozitivnih, ali i negativnih posljedica za zatvorenike. Važno je napomenuti da posljedice kazne zatvora pogađaju kako zatvorenika, tako i članove obitelji zatvorenih osoba. Zatvorenik često izgubi zaposlenje, stambeni prostor, imovinu i slabe mu socijalne veze dok je zatvoren. Može doći i do procesa prizonizacije, pogotovo ako je riječ o recidivistima (Jandrić Nišević, 2020).

Uloga zajednice je ključna za resocijalizaciju zatvorenika i uspješnosti svih oblika poslijepenalne zaštite. U skladu s tim, u istraživanju o ponovnom ulasku zatvorenika u zajednicu te preprekama za istu koje su proveli autori Garland i sur. (2010), sudjelovali su zatvorenici koji su ispitani kvalitativnim putem i to prvih nekoliko dana nakon puštanja na slobodu, nakon mjesec dana te nakon 3 mjeseca. Također, bivši počinitelji su bili zamoljeni da navedu sve programe ili usluge koje su im pomogle ili su im mogle pomoći da se ponovno integriraju u društvo. Nalazi upućuju na to da su temeljni izazovi i stresovi u reintegraciji, kao što su problemi s novcem, poslom i ponovnom uspostavom obiteljskih veza, univerzalni diljem svijeta. Istraživanjem se došlo i do saznanja da su velike prepreke za ponovni ulazak u društvo: psihosocijalne poteškoće, stresovi, zaposlenje i financijska nestabilnost te nedostatak vjerskih komponenti u programima. Usporedbe radi, isti autori u literaturi navode sve što su ispitane žene (bivše zatvorenice) navele kao mjerilo uspješne reintegracije u zajednicu nakon izvršavanja zatvorske kazne, a riječ je o: pronalaženju stambenog prostora, stjecanju legalnog izvora prihoda, ponovnom uspostavljanju društvenih veza, podizanje vlastitog samopoštovanja i stvaranje veza u zajednici (Garland i sur., 2010).

Nadalje, Nelson i sur. (1999; prema Garland i sur., 2010) navode kako je podrška obitelji jedan od ključnih elemenata u uspješnoj reintegraciji. Obitelji su često povezane s nekim tko bi mogao zaposliti njihovog bivše osuđenog člana, a otprilike polovica prijestupnika je dobivala financijsku potporu od članova obitelji. Oni koji su imali jaču povezanost s obitelji, manje su po izlasku činili kaznena djela i konzumirali droge.

Također, Wodahl (2006; prema Garland i sur., 2010) primjećuje da ljudi pri izlasku iz zatvora, a koji se vraćaju u manje urbane sredine, mogu imati čak više poteškoća nego oni u urbanijim

sredinama. Štoviše, manje zajednice obično imaju manju raznolikost u mogućnostima zapošljavanja. Nastavno na navedeno, prijestupnici iz manjih sredina mogu izbjegavati tretmane mentalnog zdravlja i tretmane ovisnosti iz straha od stigmatizacije (Wodahl, 2006; prema Garland i sur., 2010).

Dakle, reintegracija se ne može definirati jednostavno u smislu čimbenika stanovanja i zapošljavanja. Mora se ići dalje od tih fizičkih i ekonomskih uvjeta kako bi se razmotrili društveni faktori kao što su odnosi s obitelji i prijateljima i mehanizmi suočavanja koji mogu pomoći pojedincima da izbjegnu drogu, alkohol i psihološke probleme (Donnelly i Forscher, 1992). Odnosno, prema Taxman (2004; prema Jandrić Nišević, 2020) u procesu reintegracije je nužno osigurati egzistencijalne potrebe, hranu, zaposlenje i smještaj. Međutim, potrebno je i razviti određene vještine koje su indirektno ili direktno povezane sa spomenutim potrebama. U skladu s potonjim navodima, tijekom reintegracije u zajednicu, mnogi bivši prijestupnici pokušavaju postati produktivni i uspješni građani. Novi društveni identitet bivših prijestupnika može dovesti do značajne diskriminacije i socijalne deprivacije što zauzvrat negativno utječe na uspješnu reintegraciju u zajednicu (Jandrić Nišević, 2020).

Društvena deprivacija prema autorima Chandola i Conibere (2015) opisuje se kao stanje u kojem su pojedinci isključeni iz prilika da se uključe u značajne i potrebne aktivnosti u zajednici zbog čimbenika okoline koji su izvan njihove kontrole. Prema Ely i Henry (1974) prolongirana socijalna deprivacija može znatno utjecati na zdravlje, samoučinkovitost i opću dobrobit. Bivši zatvorenici kada se vrate u zajednicu susreću se s nedostatkom ekonomske potpore, smanjenom mogućnošću zapošljavanja, stigmatizacijom, predrasudama, diskriminacijom, odbacivanjem (Buck i sur., 2022), a i učincima koje je zatvaranje ostavilo na njih kao što su: anksioznost, stres, beznađe, depresivnost, bijes, iritabilnost, panični napadaji, hipersenzitivnost (Verdot i sur., 2010).

Zaključno, rezultati metanalize pokazuju da su druženja, socijalne mreže podrške i integracijske veze u zajednici te nekoliko prethodnih kontakata sa sustavom kaznenog pravosuđa glavni prediktori uspjeha u programu kuća na pola puta (Donnelly i Forscher, 1992). Ideja iza pokreta kuća na pola puta je da počinitelj treba postupnu reintegraciju u društvo tijekom koje mora naučiti dužnosti života u zajednici, a to se može postići samo stvarnim životom u zajednici koja aktivno surađuje i prihvaća proces reintegracije (Allen i sur., 1978). Nastavno na navedeno, prilikom jednog istraživanja bivše zatvorenice su rekle da su postigle reintegraciju u svoju zajednicu onda kada su se osjećale kao članicama iste i kada su mogle

pomoći drugima (Richie, 2001; prema Garland i sur., 2010). Iz svega naprijed navedenog može se zaključiti kako je postojanje socijalne mreže podrške i jasne uloge u zajednici jedan od ključnih zaštitnih čimbenika kada je riječ o recidivu.

4.1.1. Stavovi zajednice o kućama na pola puta

CEB (2021) ističe kako je u svakom slučaju, važno odabrati prave kandidate za kuće na pola puta, onaj odabir kojim bi se umirila zajednica i one kandidate za koje se pretpostavlja da bi mogli biti spremni na život u skladu sa zakonom.

Neke zajednice ne favoriziraju kuće na pola puta, prisiljavaju nadležne da kuće presele u siromašnija stambena područja s prevladavajućom visokom stopom kriminala. Ova izloženost kriminalu znatno otežava prijestupnicima održavanje zakonitog i zdravog načina života, dakle, da kuće na pola puta imaju bolju lokaciju, najvjerojatnije bi imale veću stopu uspjeha (Conservative Justice Reform, 2022). Statham i sur. (2020; prema CEB, 2021) navode kako se zajednice često opiru uspostavljanju kuća na pola puta u svom susjedstvu, diskriminatorni stavovi mogu utjecati na veću vjerojatnost recidiva čime se još i više takav stav povećava prema ideji kuća na pola puta. Prema Miller (2014; prema Wong i sur., 2018), ne ide u prilog ni činjenica kako kuće na pola puta još uvijek dobivaju značajna protivljenja i kritike od šire javnosti. Često se kritiziraju kao blage prema kriminalu i kao lak izlaz za prijestupnike, često su kritizirane zbog potencijalnog rizika koji predstavljaju za javnu sigurnost, dobivaju slabu javnu, a potom i političku potporu zbog zabrinutosti za javnu sigurnost. Budući da izvaninstitucionalne sankcije i prijelazna faza reintegracije često zahtijevaju čvrste odnose s resursima zajednice kako bi se počiniteljima osigurali programi i resursi, nedostatak povjerenja zajednice u takve programe može spriječiti njihov uspjeh. Autori navode da mnoga istraživanja o prijelaznom stanovanju ukazuju na percipirane i stvarne prijetnje koje isto predstavljaju zajednicama kuće na pola puta (Piat 2000; Cowan 2003; prema Costanza i sur., 2015).

Dok prijelazni objekti kao što su kuće na pola puta istovremeno predstavljaju državna nastojanja usmjerena ka smanjenju tereta poreznih obveznika i rehabilitaciji, zajednice često loše reagiraju na postavljanje takvih objekata (Costanza i sur., 2015).

Zajednici treba objasniti prednosti kuća na pola puta i kako je od iznimne važnosti takve ustanove smjestiti u dobrostojeća i prosocijalna područja. Osmišljavanje različitih poticaja i programa bi moglo doprinijeti promjeni društvenih stavova i potaknuti zajednice da

reintegriraju bivše zatvorenike. Također, potrebno je promicanje poduzeća koja zapošljavaju (bivše) osuđenike, posebno one koji dolaze u bliski kontakt s drugim ljudima, kao što su trgovine ili restorani, to bi moglo olakšati dijalog između zatvorenika i članova zajednice (CEB, 2021). Usto, treba ustrajati u poboljšanju neformalne društvene kontrole koja je u isto vrijeme izvor podrške u reintegraciji kao i u tome da se očuvaju ili poprave društveni odnosi. Sve potonje navedeno predstavlja ključne mehanizme koji leže u osnovi učinkovitih inicijativa zajednice (Weisburd i sur., 2017).

Dolazi se do etičke dileme kada se postavljaju pitanja u koji dio zajednice smjestiti takav tip počinitelja odnosno bivšeg osuđenika i što ako je zajednica u koju se on vraća problematična. Osim toga, pitanje je smije li se i je li etički nekoga prisiljavati da postane korisnikom kuće na pola puta za koga smatramo da je adekvatan kandidat za takav oblik poslijepenalne zaštite, posebno kada je riječ o bivšem osuđeniku koji nije ni na uvjetnoj ni nadziranoj slobodi već je potpuno slobodna osoba. Možda bi dobra solucija bila da se pri izricanju kazne ili uvjetne kazne definiraju takve obaveze i očekivanja od počinitelja kaznenog djela i shodno tome raditi na njegovoj motivaciji za postati jednog dana korisnikom kuće na pola puta.

5. KUĆE NA POLA PUTA

5.1. Pojmovno određenje

U stranoj literaturi se često koriste nazivi za kuće na pola puta poput RRC (eng. *Residential Reentry Center*), *transitional center*, *sober living house*, *reentry center*, *reentry house* ili *halfway house*. Premda je povremeno je riječ o sinonimima, ovisno o kontekstu koji određena literatura nudi, terminološki su to slične, ali ne nužno i iste ustanove. Analizirana je literatura koja se koristi terminom *halfway house* i one koje po definiciji odgovaraju potonjem nazivu.

Pirius (2022) definira kuće na pola puta kao organizaciju koja služi za grupno stanovanje onim ljudima koji se vraćaju u zajednicu iz zatvora. Dakle, stanuju u kućama na pola puta jer im je to uvjet za uvjetni otpust ili za otpuštanje pod nadzorom nakon odslužene kazne. Također, kuće na pola puta (tranzicijske kuće) kao jedne od vrsta poslijepenalne zaštite su neovisna organizacija u kojoj zatvorenici mogu završiti svoje kazne ako su se dobro ponašali u zatvoru (Winkel, 2009; prema Yeoman, 2015). Izraz "kuća na pola puta" predstavlja strukturirano okruženje za razliku od uvjetnog zatvora (napola ulazak) te pruža manje strukture od institucionalnih korekcija za uvjetno otpuštene (Thalheimer, 1975; prema Hamilton i Campbell, 2015).

Nadalje, kuće na pola puta (*RRC-Residential Reentry Center*) (BOP: Acquisitions, n.d.) su regulirana, nadzirana okruženja za zatvorenike koji će uskoro biti pušteni na slobodu. Zatvorenici imaju priliku postupno ponovno uspostaviti svoje odnose sa zajednicom dok dobivaju usluge poput savjetovanja i zapošljavanja u tranzicijskim ustanovama. Osim toga, tijekom ovog prijelaznog razdoblja, zatvorenici mogu nastaviti sve programe koje su započeli dok su bili u zatvoru (Borseth i sur., 2021).

Dakle, kuća na pola puta odnosi se na popravni program u zajednici koji pruža usluge ponovnog ulaska zatvorenicima kroz rezidencijalni program. Međutim, kako pristupi mogu varirati od mjesta do mjesta u smislu usluga i programa koji se nude za određene populacije korisnika, ne postoji jedinstvena definicija kuće na pola puta (Borseth i sur., 2021). Naime, postoji konsenzus kako je cilj svake kuće na pola puta usmjeren na pripremu za život u zajednici, pomažući pojedincima pri dobivanju posla, liječenja i stanovanja kako bi im se olakšala tranzicija (Hamilton i Campbell, 2015).

Općenito, prema Alarid (2014; prema StudyCorgi, 2022) kuće na pola puta su mjesta koja olakšavaju ponovnu integraciju u društvo počiniteljima kaznenih djela, odnosno riječ je o ustanovama koje pružaju podršku osobama kojima su potrebne usluge potrebne za proces tranzicije. Teoretski, kuće na pola puta se koriste za kontinuiranu promjenu nepoželjnih ponašanja i misaonih procesa i obrazaca djelujući kao produžetak državne kontrole i reforme nad pojedincem (Hamilton i Campbell, 2015).

5.2. Način funkcioniranja

Pirius (2022) navodi kako postoje određeni uvjeti za ulazak u kuću na pola puta i ulazak u kuću ovisi o mnogo čimbenika. Kada govorimo o američkom zakonodavnom kontekstu i ako je riječ o državnom zatvoreniku, nadalje je važno koliki je kapacitet zatvora i koliko su dostupne kuće na pola puta. Isključujući čimbenici koji utječu na to hoće li netko moći pristupiti kući na pola puta su dostupnost stambenog prostora, resursi određene kuće na pola puta i adekvatnost postojećeg tretmana za određenu problematiku potencijalnog korisnika, dosje zatvorenika, a česti isključivi faktor za ulazak u kuću je kazneno djelo s elementima nasilja, prijašnji neuspjeli pokušaji boravka u kući na pola puta. Iduće, čimbenik koji Pirius (2022) ističe su okolnosti kaznenog djela zatvorenika; veća je vjerojatnost da će u kuću biti primljeni oni koji imaju manju kriminalnu povijest, lakša kaznena djela, kaznena djela bez žrtve i zatvorenici koji imaju problema sa zloupotrebom sredstava ovisnosti.

Prema Jandrić Nišević (2020) sudac izriče boravak u kući na pola puta na preporuku penalnog osoblja. Za one koji nemaju smještaj po izlasku, kuća na pola puta je također privremeno rješenje, to su najčešće zatvorenici koji imaju problema s ovisnošću i procijenjeni su nisko na skali mogućeg recidiva. Od sudionika se očekuje da pokažu napredak prema ciljevima rehabilitacije kako bi uspješno bili otpušteni iz programa kuće na pola puta.

Kuće na pola puta najčešće vode lokalne, državne i savezne agencije, ali i privatnici koji mogu dobivati određena sredstva od države za vođenje kuće, kao i neprofitne organizacije koje se ponajviše oslanjaju na donacije. Kuće na pola puta su predviđene za šestomjesečno stanovanje u istima do najdulje godinu dana. Većina kuća na pola puta nema kapacitet za stanovanje dulje u vremenu od godinu dana (Pirius, 2022).

Nadalje, zatvorenici moraju ispunjavati određene uvjete da bi bili kvalificirani za kuću na pola puta i moraju u nekim državama (npr. Island) biti oslobođeni disciplinskih prekršaja šest

mjeseci prije nego što se prijave za mjesto u kući na pola puta. Nužno je da zatvorenici rade ili da uče dok su u kući na pola puta, a ni pod kojim okolnostima ne smiju piti niti koristiti droge dok borave u njoj. Ukoliko se ne budu pridržavali pravila, utoliko će morati preostali dio kazne služiti u zatvoru (Winkel, 2009; prema Yeoman, 2015). Za primjer, u kontekstu SAD-a, RRC (eng. *Residential Reentry Center*) je ustanova gdje se završava posljednja faza liječenja od ovisnosti. U nadležnosti federalnog zavoda za zatvore djeluju uredi pod nazivom RRM (eng. *Residential Reentry Management*) koji određuju kada je određenoj regiji potrebna RRC pomoć. Također, određuju se preduvjeti koje je potrebno ispuniti za organiziranje RRC-a, a odnose se na osiguranje potrebnih resursa kao što su prostorni, financijski, fizički i ljudski resursi (Borseth i sur., 2021).

Vežano za pravila kuće Pirius (2022) navodi kako su policijski sat, radne obveze, rasporedi liječenja i strogi propisi upravo značajke kuća na pola puta. Zatvorenici koji žive u kućama na pola puta koegzistiraju kao zajednica, zabranjeni su im narkotici i alkohol. Prije nego što napuste kuću na pola puta, moraju dobiti dozvolu, od njih se očekuje da sudjeluju u potrebnim programima i da paralelno traže posao. Korisnici kuće su nadzirani od strane stručnog osoblje, a osoblje je i ovlašteno da vrši pretragu zbog provjere s nedopuštenim ili zabranjenim sredstvima i predmetima. Jako je važno da se svi korisnici pridržavaju kućnog reda i pravila, osoba koja se ne pridržava istoga, riskira prekid boravka u kući i povratak u zatvor. U tom slučaju državni zakon određuje hoće li se vrijeme provedeno u kući na pola puta računati u ukupno izvršavanje kazne. Također, u kućama na pola puta u unaprijed određeno i proizvoljno vrijeme tijekom dana se obavljaju interna prebrojavanja. Samo dopuštene aktivnosti, poput traženja posla, zapošljavanja, rada, savjetovanja, posjeta ili rekreacijskih aktivnosti su opravdane zatvoreniku da napusti kuću na pola puta. Kretanje i boravište zatvorenika kontinuirano se prati tijekom sudjelovanja u dopuštenoj aktivnosti, a djelatnici RRC-a uvijek su dobrodošli da svrate ili ih nazovu. Osim toga, zatvoreniku se po povratku može dati nasumični test na droge i alkohol.

Dakle, kuća na pola puta sadrži sljedeća četiri elementa: privremeni smještaj, osiguran u rezidencijalnoj ustanovi u zajednici, 24-satni nadzor i usluge za pomoć u teškom prijelazu iz zatvora u zajednicu (Caputo, 2004.; Seiter i Kadela, 2003; prema Wong i sur., 2018). Nastavno na prethodno rečeno, kuće na pola puta mogu biti organizirane kao kuće isključivo za osobe upućene iz penalnog sustava, putem preusmjeravanja prije suđenja, za vrijeme uvjetne kazne, puštanja na slobodu, zbog rada ili studijskog otpusta, uvjetnog otpusta i slično, mogu biti namijenjene za osobe sa specifičnim poteškoćama kao što su recimo alkoholizam, zlouporaba

droga, problemi mentalnog zdravlja. Također, mogu biti namijenjene za specifične skupine kao što su delinkventi, zanemareni maloljetnici ili bilo koja kombinacija navedenih populacija (Allen i sur., 1978).

5.3. Svrha kuća na pola puta

Više od 100 godina, kuće na pola puta su se rutinski koristile kao ustanove u zajednici za pacijente koji imaju problema s mentalnim zdravljem (Keller & Alper, 1970; prema Hamilton i Campbell, 2015). Ovakva organizacija sugerirala je pristup utemeljen na dokazima učinkovitosti (Apte, 1968; prema Hamilton i Campbell, 2015) za resocijalizaciju dugotrajnih pacijenata, odnosno prelazak u ponovno uspostavljanje društvenih veza i normi zajedničkog funkcioniranja. Iz navedenoga, razvio se suvremeni pristup kuća na pola puta kojeg poznajemo danas, a koji uključuje prijestupnike sa sličnim obilježjima odnosno kriminogenim potrebama te postupno pomaganje prijestupniku da se vrati u zajednicu kroz ustaljeno prebivalište (Hamilton i Campbell, 2015).

Kuće na pola puta nastoje spriječiti ili smanjiti recidivizam, a to čine ciljanjem poboljšanja prosocijalnog ponašanja sudionika i pozitivne socijalne prilagodbe. Sukladno tome, kuće na pola puta imaju za cilj neutralizirati kriminogene čimbenike rizika kao što su nezaposlenost, beskućništvo i zlouporaba supstanci, omogućava izloženost zaštitnim čimbenicima kao što su mreže socijalne podrške, obrazovanje, zaposlenje, stabilnost smještaj i uključivanje u programe usavršavanja. Sudjelovanje u kući na pola puta namijenjeno je ne samo pomoći uspješnoj tranziciji u zajednicu, već i stvaranju potencijala za trajne društvene veze kao i socijalne i ekonomske koristi za počinitelje. Osim toga, kuće na pola puta mogu biti korisne kaznenopravnom sustavu jer pomažu u smanjenju zatvorske prenapučenosti i jeftinija su opcija od tradicionalnih oblika zatvaranja (Wong i sur., 2018).

U većini zapadnih zemalja, programi liječenja u zajednici se provode za otpuštene zatvorenike kako bi im se pomoglo da se integriraju u normativne okvire društva, s jedne strane, i kako bi se smanjile stope kriminala i recidivizma, s druge strane. Osim navedenog, programi su osmišljeni da ponude psihološke, obrazovne i praktične alate zatvorenicima kako bi im se olakšao prijelaz iz zatvorskog života u normativni život (Elisha i sur., 2017; Weisburd i sur., 2017; prema Shoham i sur., 2021). Zaključno, pružaju se usluge bivšim prijestupnicima s

nadom da će stabilnost ponuđena kroz proces reintegracije smanjiti vjerojatnost recidivizma (Caputo, 2004; Wong i sur., 2018).

Opća svrha i cilj kuće na pola puta je pomoći bivšim prijestupnicima u reintegraciji povećavajući njihovu sposobnost društvenog funkcioniranja na prihvatljiv način i smanjenje njihovog oslanjanja na kriminalno ponašanje. Kako bi se postigao ovaj cilj, kuća na pola puta treba osigurati korisnicima programe, tretmane i usluge koji su usmjereni na smanjenje nedostataka i problema prouzrokovanih vraćanjem u zajednicu, osigurati dovoljno sigurno okruženje za sudionika, a da se pritom štiti i zajednica te osigurati zdravlje i dobrobit sudionika.

Osnovni ciljevi uključuju programe, tretman i usluge poput zapošljavanja, obrazovanja, financijske pomoći, pomoć s obiteljskim odnosima i interpersonalnim odnosima, aktivnosti slobodnoga vremena, poboljšanje slike o sebi, liječenje ovisnosti, smještaj u zajednici. Osigurava se sigurnost korisnika kuće i zajednice, osiguravaju se osnovne potrepštine, pomaže se u financiranju, administraciji i sl. Izbor pojedinih aktivnosti i programa ovise o potrebi korisnika. Jako je važno da su svi manji ciljevi kao i teorijska podloga povezani s općim ciljem. Cilj kuće na pola puta je osigurati okruženje u kojem bivši prijestupnici mogu otići u manje nepovoljnom položaju nego u kojem su bili kada su došli i sposobniji su ispuniti zahtjeve života u složenom društvu u koje se vraćaju (Allen i sur., 1978). Slično navode Kras i sur. (2016) te izvještavaju kako je zajednički cilj svih tranzicijskih smještaja olakšati postupni povratak počinitelja u društvo.

5.3.1. Primjer usluga pomoći i podrške

Zatvorenicima se nudi podrška pri zapošljavanju putem mreže obližnjih poslodavaca, sajмова poslova, treninga pisanja životopisa, taktike intervjua, itd., odnosno članovi osoblja RRC-a (eng. *Residential Reentry Center*) direktno pomažu zatvorenicima pronaći posao. Od prijestupnika se često traži da počnu raditi 40 sati tjedno unutar 15 dana od dolaska u RRC. Osim pomoći pri zapošljavanju, kuće na pola puta nude i pomoć kod pronalazjenja smještaja (Pirius, 2022). Od prijestupnika se očekuje da će platiti naknadu za život tijekom svog boravka kako bi pomogli u pokrivanju troškova njihovog zatvaranja; ta je naknada jednaka 25% njihovog bruto prihoda, ali ne može premašiti dnevnicu za taj ugovor. Ako je potrebno, voditelj pomaže počiniteljima pronaći prihvatljiv smještaj kako bi mogli biti pušteni iz RRC-a. U kontekstu provedbe usluga kuća na pola puta u SAD-u voditelj provjerava predloženu adresu

u slučajevima kada će zatvorenik biti pušten pod nadzor i šalje svoje povratne informacije Probacijskom uredu. Kuće na pola puta također pružaju podršku pri liječenju od zloupotreba psihoaktivnih supstanci. Stručnjaci zaposleni u kućama na pola puta koji su zaduženi za ugovorno liječenje mogu uputiti zatvorenika na liječenje ovisnosti na temelju njegovih potreba i prošlosti zlouporabe psihoaktivnih supstanci. Nadalje, namjera je da prijestupnici koji su završili Residential Drug Abuse Program (RDAP) dok su bili smješteni u zatvoru, nastave svoje liječenje od ovisnosti kod onih licenciranih pružatelja usluga liječenja u zajednici koji imaju ugovor sa zatvorom. Kuće na pola puta omogućuju i pružanje podrške u vidu medicinske skrbi i mentalnog zdravlja. Počinitelji imaju priliku dobiti medicinsku i mentalnu zdravstvenu skrb i terapiju zahvaljujući RRC-ovim voditeljima. Cilj je pomoći počinitelju da nastavi s liječenjem za njegovo ili njezino fizičko i emocionalno zdravlje (Pirius, 2022).

5.4. Povijesni prikaz kuća na pola puta

Države mogu imati moderno zatvorsko zakonodavstvo, a stvarnost koja proizlazi iz kaznenog populizma može otežati provođenje propisanih standarda kao i nedostatan planiranje koje je znanstveno utemeljeno. Nije rijetkost da su upravo građani ti koji traže strože kazne za prijestupnike i to onda u konačnici dovodi do promjena u zakonodavstvu, što utječe na odluke suda i s vremenom se popune zatvorski kapaciteti (Kovčo Vukadin i sur., 2010).

Budući da su zatvori postajali sve prenapučeniji nešto prije 90-ih godina prošlog stoljeća, bilo je potrebno izgraditi više zatvora, ali se u međuvremenu povećala i zatvorska populacija. Jedan od mogućih neiskorištenih resursa je bio sustav popravnih kuća na pola puta. Različiti prijestupnici smješteni su u ove rezidencije kao alternativa zatvorskoj sudskoj odluci ili kao uvjet uvjetnog otpusta. Smatralo se da će kuće na pola puta potencijalno ublažiti prenapučenost u institucijama, i osim toga, proizvesti mnoge druge dobrobiti kao što su smanjenje financijskih troškova povezanih sa zatvorom i reintegraciju počinitelja u zajednicu (Bonta i Motiuk, 1990).

Promatrajući američki kontekst (Reid, 1981; prema Donnelly i Forschner, 1992), kuće na pola puta bile su prisutne u Sjedinjenim Državama već 1864. godine, a najveću ekspanziju i interes pokret imao je u 1960-ima i 70-ima (sredinom 1970-ih, stajalište kriminologa o kriminalu i popravcima kriminalaca bilo je da u rehabilitaciji "ništa ne funkcionira" ("*Nothing works*"). Pokret "ono što funkcionira" ("*What works*") promiče alternativnu profesionalnu ideologiju koja se zalaže za to da se svakome treba pristupati individualno, naglasak je na rehabilitaciji,

uzima se u obzir individualizirani tretman koji će doprinijeti smanjivanju recidivizma. Autori Doležal i Jandrić (2002) navode kako su za vrijeme pokreta mnogi istraživači pokušavali pronaći načine za kreiranje cjelovitih i učinkovitih programa. Glavne značajke su ciljanje na rizike, potrebe pojedinca i responzivnost (Cullen i Gendreau, 2001; Dowden i Andrews, 1999; Meehan, 2019; Weisburd i sur., 2017). Znanstvenici i istraživači su se složili kako se program mora temeljiti na utjecaju na dinamičke čimbenike jer su upravo oni promjenjivi, a statički i nepromjenjivi čimbenici se trebaju uzeti u obzir (Doležal i Jandrić, 2002; prema Andrews i Bonta 1994; prema Gendreau, 1996). Programi zemalja kao što su Češka i Danska stavljaju potrebe ovisnika na prvo mjesto i kao takvi imaju visoku stopu uspješnosti (Doležal i Jandrić, 2002; prema Guggenbuhl i sur., 2000).

Sve do 1961. savezna vlada nije koristila kuće na pola puta, a do 1965. postojao je samo mali broj domova s fokusom na popravke. Već oko 2300 kuća na pola puta je postojalo do ranih 90-ih (Donnelly i Forschner, 1992). Autori Donnelly i Forschner (1992) kažu da se taj rast može pripisati i praktičnim i ideološkim čimbenicima. Sustav uvjetnog otpusta se širio i često je zahtijevao da prijestupnici imaju posao prije puštanja na slobodu. Kuće na pola puta omogućavale su zatvorenici traženje posla dok je kazneno-popravni sustav držao kontrolu nad njima. Osim toga, tijekom 1960-ih i 70-ih mnogi su počeli prepoznavati neuspjeh brojnih pokušaja rehabilitacije u zatvoru. Bailey (1966; prema Donnelly i Forschner, 1992) i Lipton, Martinson i Wilks (1975; prema Donnelly i Forschner, 1992) pružili su mnogo dokaza o ovom neuspjehu u svojim analizama studija koje su ocjenjivale različite programe liječenja odnosno neuspjehu zatvorskih programa rehabilitacije. Za primjer, Kovčo Vukadin i sur. (2010) navode kako se u Kaznionici u Turopolju liječenje od ovisnosti o drogama provodi od 1992. godine. Najvažniji elementi programa su: pristup bez droga, česte kontrole apstinencija i terapijski ugovor (ugovor između terapeuta i korisnika). Program se sastoji od dva dijela, edukacija/savjetovanje i terapijske zajednice. Edukacija i savjetovanje je za one počinitelje koji još nisu ovisnici i nemaju izrazito ozbiljne posljedice uzimanja droga. Ovisnici o drogama s obveznim liječenjem i oni s preporukom liječenja su uključeni u terapijsku zajednicu. Glavni ciljevi liječenja ovisnosti o drogama su uspostavljanje apstinencije, razvoj socijalnih vještina, razvijanje odgovornog ponašanja i tolerancije te emocionalna kontrola. Glavni i opći cilj je smanjenje recidiva. Program daje mogućnost nastavka tretmana nakon isteka kazne. Kaznionica je povezana s institucijama i nevladinim organizacijama udruga za liječenje zlorabe droga, ta suradnja omogućuje bivšim ovisnicima i njihovim obiteljima nastavak liječenja u zajednici. Nedostatak je taj što nema sustavne evaluacije liječenja i to predstavlja

vrlo važno pitanje. U Kaznionici u Lepoglavi se također provodi program u kaznenom tijelu koji se nastavlja u zajednici, a namijenjen je za ovisnike o alkoholu. Mogu sudjelovati oni koji imaju izraženi problem i osim toga, kazneno djelo zbog kojeg su zatvoreni mora biti povezano sa zloupotrebom alkohola. Autori Doležal i Jandrić (2002; prema Walters, 1996) napominju kako su se nekoć ovisnici o drogama teško odlučivali na proces odvikavanja, a posebno kada su u zatvoru, gdje je proces prisilan. S druge strane, upravo im je tada prisilan proces odvikavanja i teža mogućnost pronalaženja droge te liječnička kontrola omogućivali kraću i uspješniju apstinencijsku krizu. Nakon savladavanja apstinencijske krize bi se započinjao rehabilitacijski tretman (u novijoj literaturi, prema Smjernicama za psihosocijalni tretman ovisnosti o drogama u zdravstvenom, socijalnom i zatvorskom sustavu (2014) propisuju se tri modula prema kojima bi se trebao provoditi tretman ovisnika u zatvorskom sustavu: 1) za ovisnike o opijatima s terapijskim ciljem trajnog održanja na supstitucijskoj terapiji, 2) za ovisnike o opijatima koji su u postupku kratke ili spore detoksikacije s terapijskim ciljem uspostave apstinencije te 3) drug-free pristup za ovisnike o svim vrstama ilegalnih droga s terapijskim ciljem trajnog održavanja apstinencije). Također, provedena su brojna istraživanja koja ukazuju na to da su terapijske zajednice najzaslužnije za smanjenje ovisničkog recidivizma i kriminaliteta povezanog s ovisnostima generalno. U europskom kontekstu, Doležal i Jandrić (2002) navode kako se terapijske zajednice najviše koriste u radu s osuđenima koji su ovisnici o drogama i broj zajednica stalno raste. Također, proučavajući hrvatski kontekst, o terapijskim zajednicama i programima koji se provode unutar istih se zna jako malo jer nije poznato kakvi su točno rezultati, a često nedostaje i sama evaluacija rezultata.

Percipirana isplativost kuća na pola puta u odnosu na zatvore pridonijela je također njihovom rastu (Gatz i Murray, 1981; prema Donnelly i Forschner, 1992). Uvjetno pušteni zatvorenici su ponovno činili ista kaznena djela zbog kojih su i bili zatvoreni, javnost stvara politički pritisak i poziva na reinstitucionalizaciju (Donnelly i Forschner, 1992). Ono što mnogi kritičari programa u zajednici pa tako i kuća na pola puta ne naglašavaju je da takvi programi jesu učinkoviti, ne nužno za sve, ali za određene skupine ljudi funkcioniraju. Također, pažnju medija puno više okupira ako netko počini zločin, a bivši je ili trenutni korisnik kuće na pola puta, a rijetko vidimo da izvještavaju kada počinitelj kaznenog djela na uvjetnoj slobodi u kući na pola puta ne počini zločin. Autori Donnelly i Forschner (1992) navode ako je neki program trenutno uspješan za 50% sudionika, u određenom vremenu za određenu skupinu može biti uspješan za 80% njih. Važno je detektirati što je to uspješno i za koga, koje skupine ljudi, odnosno problema, povijesti, naravi i kojih kaznenih djela. Osim navedenog, kuće na pola puta

su nastale i zbog humanih interesa, nastojali su se eliminirati razorni psihološki i ekonomski učinci zatvora i procesa zatvaranja. Ujedno, zatvori su patili od prenapučenosti, velike inertnosti zatvorenika spram radu i nesigurnih i nezdravih fizičkih uvjeta. Postojala je i sve veća spoznaja da kriminalno ponašanje potječe iz zajednice, da je ono odgovor na čitav niz čimbenika prisutnih u zajednici, uključujući školske sustave, ekonomske uvjete, urbano propadanje i rasizam. Nadalje, Donnelly i Forschner (1992) ističu kako je upravo to navelo neke reformatore da tvrde da odgovornost za suočavanje s kriminalnim ponašanjem mora započeti u zajednici. Programi su se više počeli fokusirati na ponovnu izgradnju stabilnih veza između počinitelja i obitelji, a zajednice se više fokusiraju na reinstitucionalizaciju počinitelja (Donnelly i Forschner, 1992). Naime, oni koji su izvršavali kaznu, pogotovo dulju, nalaze se u posebnom položaju i odsječeni su od vanjskog svijeta. Društvene promjene je teško popratiti i potrebno je neko vrijeme za adaptaciju na nove okolnosti i reorganizaciju života na društveno prihvatljiv način. To je posebno izraženo ako je riječ o duljoj kazni, međutim, treba imati na umu da je penalna ustanova poprilično specifična sredina koja utječe na svakodnevne navike, neovisno o duljini kazne (Kako dalje EU: Moto#r [Motor], 2021a). Zaključno, čvrsti dokazi podupiru stajalište da su razni programi, strategije i prakse u sprječavanju kriminala učinkovite i one se protežu kroz širok raspon intervencija kaznenog pravosuđa. Ne samo u zatvorskim ustanovama, već i u policiji, intervencijama u zajednici i širokom rasponu drugih sektora u pravosuđu, vrijeme je da se odbaci ideja da ništa ne funkcionira (Weisburd i sur., 2017).

5.5. Tipologija kuća na pola puta

Kuće na pola puta nisu homogene, odnosno razlikuju se po dimenzijama/kategorijama kao što su veličina, organizacijska struktura, izvori financiranja i korisnici. Ipak, sve kuće na pola puta su dio odgojnih programa odnosno kaznenopravnog sustava koji bi u konačnici trebali pridonijeti općim ciljevima kaznenopravnog sustava (Allen i sur., 1978).

Ponekad je riječ o kući na pola puta namijenjenoj prekršiteljima uvjetne kazne ili uvjetnog otpusta (Latessa, Lovins i Smith, 2010; prema Kras i sur., 2016). Naime, bez obzira na model, svaki je vođen premisom kako treba zadržati prijestupnike bliže društvu kako bi ih se uspješno reintegriralo (Goetting, 1974; prema Hamilton i Campbell, 2015).

Tipovi kuća se mogu podijeliti na pola puta od zatvora (*halfway-in*) ili na pola puta iz zatvora (*halfway-out*) (CEB, 2021; Caputo, 2004; Wong i sur., 2018). Prva podjela se često odnosi na maloljetnike koji cijelu svoju kaznu provode u takvom tipu ustanove, a druga podjela je za zatvorenike koji napuštaju penalnu instituciju i u kući na pola puta završavaju svoju posljednju fazu kazne. Za primjer, u Norveškoj su kuće na pola puta razvijene 90-ih i sastavni su dio norveškog penalnog sustava koji omogućuje zatvorenicima postupno premještanje iz strogih prema sve blažim uvjetima. Kuće na pola puta obično se nalaze unutar zajednica i primaju od 16 do 25 zatvorenika koji rade ili uče vani tijekom dana i ostaju u svojim sobama preko noći. Kuće na pola puta dizajnirane su tako da odražavaju životne uvjete u tipičnim domovima. One pružaju socijalne, medicinske, psihijatrijske, obrazovne i druge usluge podrške (CEB, 2021).

5.6. Podjela prema tipologiji korisnika

Prema tipologiji korisnika, Pirijs (2022) i Hamilton i Campbell (2015) navode kako ljudi koji žive u kućama na pola puta općenito spadaju u jednu od tri široke skupine:

- osobe koje se uče ponovno uključiti u društvo nakon isteka zatvorske kazne
- osobe koje služe alternativne kazne zatvora (alternativne sankcije u zajednici)
- osobe koje primaju pomoć zbog ovisnosti o drogama ili alkoholu.

5.6.1. Kategorija kuća na pola puta prema vrstama programa koje nude

Kategorija kuća na pola puta prema vrstama programa koji se nude u kućama su raznolike. Dok većina kuća na pola puta pruža usluge zapošljavanja i liječenja od ovisnosti, neke također pružaju obrazovne programe, kognitivne terapijske grupe, financijsko savjetovanje, tečajeve o roditeljstvu i životnim vještinama, sastanke svladavanja bijesa, programe lijekova za ponašanje, duhovne usluge, savjetovanje o obiteljskom nasilju i programi za seksualne prijestupnike (Pirijs, 2022).

Također, prema Allen i sur. (1978) vrste programa koje nude kuće na pola puta mogu biti okarakterizirane kao intervencijske ili kao potpora. Glavno operativno pitanje za kuće na pola puta je vrsta usluga tretmana koji se pružaju štićenicima.

Ova kategorija može biti i potkategorijom tipologije korisnika odnosno osoba koje primaju pomoć zbog ovisnosti o drogama ili alkoholu. Tako kuće na pola puta, specijalizirane za uži problem ili ovisnost, mogu nuditi i specifičniji tretman (Prison Policy Initiative, 2020).

Isto tako, ako kuća na pola puta općenito služi općoj populaciji, ali povremeno odluči prihvatiti štićenike s određenim/specifičnim problemima, mora biti dovoljno fleksibilna da uspješno odgovori na različite i posebne potrebe štićenika. Kuća na pola puta mora procijeniti vlastite resurse i resurse zajednice koji su joj dostupni (Allen i sur., 1978).

Stručnjaci kuće također moraju prepoznati potrebe zajednice u kojoj se nalazi kuća. Zajednica treba dopustiti određene izmjene za dobrobit programa i bivših zatvorenika, ali se mora održati sigurnost zajednice. Sigurnost i zaštita zajednice ne bi smjeli nadjačati ciljeve programa i tretmana, ali svakako nisu zanemarivi faktori. Ponekad je problem vrijeme koje korisnici provedu u kući na pola puta pa se dobro podsjetiti kako programi moraju biti dizajnirani da

imaju svrhu za korisnike koji ostaju i manje od 3 mjeseca. Stoga, program mora biti pažljivo i brzo isplaniran. Završno, stručnjaci koji provode programe trebaju razumjeti teorijski okvir unutar kojeg se radi i treba postojati konsenzus. To ponekad može zahtijevati dodatnu obuku stručnjaka, a osim toga, stručnjaci ne smiju zaboraviti da što god da se dogodi dalje s korisnicima, odgovornost je na njima samima. Poželjno je da je korisnik usmjeren na program i da ga se usmjerava, da se tretman provodi dosljedno, modalitete tretmana je potrebno stalno evaluirati i pratiti uspjeh i promjene (Allen i sur., 1978).

5.6.2. Kategorija prema načinu financiranja

Kategorije kuća na pola puta prema načinu financiranja objašnjavaju Allen i sur. (1978) koji navode kako je uglavnom riječ o privatnima, odnosno onima koje su vođene od strane neprofitnih organizacija, privatnih agencija i slično i onima kojima upravlja i financira ih država (odnosno općina, županija, okrug, itd.). Privatne kuće na pola puta mogu se financirati u potpunosti privatnim putem ili mogu donekle biti podržane javnim prihodima (Prison Policy Initiative, 2020). Osiguravanje odgovarajućih sredstava za rad kuće na pola puta jedno je od najtežih pitanja s kojima se suočavaju upravitelji kuća, posebno ako je riječ o privatnim kućama. Kuće na pola puta moraju provoditi brojne aktivnosti usmjerene na promicanje odgovarajućeg financiranja za svoje djelatnosti. Povezivanje s izvorima financiranja je aktivnost koja obično oduzima značajan dio vremena upravitelja kuće. Kuće također moraju održavati kontakt s potencijalnim izvorima financiranja ako planiraju proširiti ili promijeniti svoje poslovanje. Kada je generalno riječ o financiranju kuća na pola puta, glavni problem je dostupnost potencijalnih izvora financiranja, a na to direktno utječe stav javnosti prema zatvorskim ustanovama i zatvorenicima. Kuća na pola puta javnog sektora ima prednost potpore javnog tijela koje u konačnici ima ovlast oporezivanja pojedinaca (Allen i sur., 1978; Prison Policy Initiative, 2020).

Dugoročna stabilnost financiranja barem je potencijalno dostupna u javnom sektoru. Privatne kuće obično imaju različite obrasce financiranja iz više izvora. Javne kuće na pola puta se gotovo isključivo financiraju iz državnog proračuna i lokalnih prihoda (Allen i sur., 1978).

Kada je riječ o privatnoj kući na pola puta, upravitelj može potražiti brojne izvore financiranja i javne i privatne (Allen i sur., 1978). Štoviše, donacije drugih stvari osim novca također se ne smiju zanemariti. Volontersko osoblje može biti važna donacija koja nadopunjuje plaćeno

osoblje i smanjuje potrebe za financiranjem plaća (Allen i sur., 1978). U skladu s tim, Offender Alumni Association (OAA) u Birminghamu, Alabami, SAD, neprofitna je organizacija za bivše prijestupnike i njihove obitelji. OAA ima za cilj pomoći bivšim prijestupnicima pružanjem podrške i mentorstva putem uspješnih bivših prijestupnika i drugih u zajednici. Sudjelovanje u OAA je potpuno dobrovoljno (Offender Alumni Association, 2020).

Problemi s financiranjem najteži su problemi s kojima se suočavaju osnivači kuća na pola puta, posebice oni u privatnom sektoru. Sigurno i adekvatno financiranje zahtijeva da osnivač locira i procijeni sve izvore financiranja koji su mu dostupni, pridobije podršku širokog spektra pojedinaca za svoj program, pažljivo razvije pisani prijedlog za svoj projekt i stalno preispituje svoje izvore financiranja i aktivnosti (Allen i sur., 1978).

Također, važno je navesti i RESCALED, to je europski pokret pokrenut 2019. koji se odmiče od tradicionalnog zatvora i promiče korištenje 'pritivorskih kuća'. Riječ je o malim pritvorskim objektima integriranim u zajednicu koji nude individualno prilagođenu podršku onima koji su u njima zatvoreni, uključujući obrazovne, profesionalne, zdravstvene i socijalne usluge. Lokalni socijalni radnici, učitelji i psiholozi pružaju svoje usluge zatvorenicima, a istovremeno zatvorenici pridonose lokalnoj zajednici otvaranjem, recimo, keramičarske radnje ili ugostiteljskog objekta. Dakle, veze sa zajednicom se ne prekidaju tijekom izdržavanja kazne zatvora. Definiranje usluga koje bi mogle biti od koristi određenom susjedstvu zahtijeva participativni dijalog koji uključuje sve dionike prije otvaranja kuće, uključujući susjede. RESCALED se trenutno provodi u Belgiji, Nizozemskoj, Norveškoj, Francuskoj i Portugalu (CEB, 2021; RESCALED, 2021).

Ponekad je teško razgraničiti o kojem se specifičnom tipu kuće radi jer kuće na pola puta mogu biti organizirane kao isključivo namijenjene za osobe upućene iz penalnog sustava, putem preusmjeravanja prije suđenja, za vrijeme uvjetne kazne, puštanja na slobodu, zbog rada ili studijskog otpusta, uvjetnog otpusta i slično, mogu biti namijenjene za osobe sa specifičnim poteškoćama kao što su recimo alkoholizam, zlouporaba droga i problemi mentalnog zdravlja. Mogu biti namijenjene za specifične skupine kao što su delinkventi, zanemareni maloljetnici ili bilo koja kombinacija navedenih populacija. Poželjna karakteristika jedne kuće na pola puta bi bila fleksibilnost. Ukoliko je kuća namijenjena za točno određenu skupinu počinitelja ili nudi uski specifični program, poželjno je da je prilagodljiva, ovisno o procjeni potreba potencijalnih budućih korisnika i sudionika iste kao i dostupnih resursa. Više o procjeni potreba u poglavlju Smjernice.

6. VAŽNOST KUĆA NA POLA PUTA

6.1. Potreba za kućama na pola puta: prenapučenost, alternativne sankcije i priprema za uvjetni otpust

Garland i sur. (2010) naglašavaju kako posljednjih desetljeća bilježimo nagli porast broja zatvorenika koji se vraćaju u društvo nakon što su odslužili zatvorsku kaznu, što je izravno povezano s povećanjem broja zatvorenika. S druge strane, Peled-Laskov i Bialer (2012) naglašavaju da se u mnogim dijelovima svijeta izriču strože kazne u smislu dužih trajanja zatvorskih kazni i, paralelno, ekstenzivnije se izriču izvaninstitucionalne sankcije, odnosno sankcije u zajednici. To u praksi znači da ima više oslobođenih zatvorenika (u SAD-u npr. broj zatvorenika koji se vraćaju u zajednicu porastao je na oko 700 000 godišnje), više je obitelji koje su pogođene zatvaranjem jednog od njihovih članova i više je zajednica na koje utječe činjenica da su mnogi njihovi članovi prijestupnici koji služe kaznu u okviru zajednice. Drugim riječima, pojavila se potreba za većom senzibilizacijom zajednice za stvaranje usluga i resursa za tretman zatvorenika te njihovih obitelji.

U Republici Hrvatskoj priprema za otpust kreće od samog ulaska u penalnu instituciju (Kovčo Vukadin i sur., 2010; Vareško, 2018; Vlada Republike Hrvatske, 2021) i dio je pojedinačnog programa izvršavanja iste. Kod pripreme počinitelja za izlazak osobito se radi na održavanju veza s obitelji (Kovčo Vukadin i sur., 2010). Nakon otpuštanja zatvorenik se može javiti za pomoć centru za socijalnu skrb, sucu izvršenja ili nevladinim organizacijama. Izostanak odgovarajuće podrške nakon otpusta je jedan od istaknutijih rizika za recidivizam pa je shodno tome Uprava za zatvorski sustav i probaciju pojačala suradnju s nadležnim institucijama i organizacijama civilnog društva u organiziranju prihvata i pomoći nakon izvršavanja kazne (Vlada Republike Hrvatske, 2021). Pomoć nakon otpusta i priprema za isti vrlo su bitan tretmanski dio zatvorske kazne (Kovčo Vukadin i sur., 2010).

Probacijski ured je nadležan za izvršavanje uvjetnog otpusta i obaveza dodijeljenih tijekom istog u većini država pa tako i u Hrvatskoj, obavezno se radi pojedinačni program postupanja sa svakim kome je isti izrečen (Zakon o probaciji, NN 143/12, 99/18). Tijekom 2020. godine u Republici Hrvatskoj odobrena su ukupno 737 uvjetna otpusta (Vlada Republike Hrvatske (2021).

Hrvatski zakoni uređuju postupak i sadržaj pripreme za otpust i sam otpust zatvorenika s izdržavanja kazne zatvora. U praksi je rad službe tretmana u kaznenim ustanovama i probacijske službe u odvojen i slabo povezan iako je teoretski cijeli sustav iznimno dobar. Postoji velika potreba za suradnjom više sektora za što uspješniju reintegraciju zatvorenika u društvo (Markač, 2016).

Prema posljednjim službenim podacima i hrvatski zatvorski sustav pati od prenapučenosti, a zabilježeno je takvo stanje u čak 12 zatvora, pritom je prenapučenost iznosila 168%. Pandemija COVID-19 istaknula je probleme u zatvorskom sustavu. Naime, zatvorenici se i dalje najčešće žale na neadekvatnu zdravstvenu skrb (Hrvatski sabor, 2022). U 2020. godini je, za primjer, ukupni kapacitet iznosio 3919 zatvorenika, što je manje od zakonskog kapaciteta, no i tada je bilo potrebno razmotriti opciju dodatnog smještajnog kapaciteta, posebno kada je riječ o uvjetima s najvećim stupnjem sigurnosti (Vlada Republike Hrvatske, 2021).

Dodajući, kao odgovor na prenapučenost, javile su se alternativne sankcije u zajednici (Donnelly i Forschner, 1992). Alternativni pristupi zatvaranja smanjuju štetne učinke dugotrajne institucionalizacije, a dobar primjer nalazimo u skandinavskim sustavima u kojima se provodi princip postepenog otpuštanja. Odnosno, put zatvorenika ide od kaznenog tijela najvišeg stupnja sigurnosti do kaznenog tijela minimalnog stupnja sigurnosti, zatim kuće na pola puta, elektroničkog nadzora i naposljetku do pune slobode (Andvig i sur, 2020; prema CEB, 2021). Dakle, temeljna pretpostavka je da produljeni boravak u zatvoru šteti zatvoreniku i njegovoj obitelji, a usluge skrbi i rehabilitacije u zajednici mogu izravno utjecati na recidivizam i smanjiti vjerojatnost za isti. Nadzirana rehabilitacija omogućuje zatvoreniku da se pomalo reintegrira u zajednicu, u obitelj i dom (Peled-Laskov i Bialer, 2012).

Problematika nakon otpusta, slažu se mnogi autori je birokracija, zaposlenje, otežana suradnja sa zajednicom i neprihvatanje zajednice te općenito nepovjerenje (Lončar, 2016; prema Vareško, 2018). Gideon (2002; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012) ističe kako je od osobite važnosti da zatvorenici i bivši zatvorenici prilikom povratka u zajednicu oko sebe imaju prosocijalne osobe, odnosno osobe koje žive u skladu sa zakonima. Brookes (2021) navodi da teorija diferencijalne asocijacije objašnjava zašto ljudi izbjegavaju činiti zločine kada su u društvu s drugima koji su im značajni i normativni, odnosno oni koji žive u skladu sa zakonom. To su pojedinci iz svakodnevnog života, savjetnici, njegovatelji, rehabilitatori, kolege na radnom mjestu, svi oni predstavljaju normativni svijet i percipiraju se važnima i kao takvi pomažu u sprječavanju recidivizma.

Za istaknuti je da ljudi ponekad kalkuliraju i razmatraju, koliki je gubitak, a koliki dobitak od određenog ponašanja. Što individua ima više socijalnih veza, što je više privržena i uključena u društveni život, to joj je veći gubitak ako se ne ponaša u skladu s društvenim normama (Hirschi, 1969; prema Pavlov, 2022).

Zato i između ostalog je ključno otpuštenim zatvorenicima omogućiti tranzicijski prostor jer on predstavlja poveznicu između zatvora i društva, to je prostor koji pruža psihološku sigurnost i omogućava individualni rast i to je proces koji vodi do neovisnosti (Van Buskirk & McGrath, 1999; prema Van Wyk, 2014).

6.2. Prepreke prilikom izlaska iz zatvora

Izraziti problem nastaje pri izlasku iz zatvora ako nema nadziranog uvjetnog otpusta ni adekvatnog sustava poslijepenalne podrške. Velik dio neuspjeha koji doživljavaju bivši osuđenici koji ponovno ulaze u sustav događa se u prvih 6 mjeseci do godinu dana nakon puštanja na slobodu. Barem 2 od 5 bivših osuđenika budu uhićeni do kraja svoje prve godine na slobodi (Langan i Levin 2002; Durose, Cooper i Snyder 2014; prema Jonson i Cullen, 2015). Najkritičnije razdoblje za prijestupnike je kada se tek vraćaju kući ili općenito u zajednicu. Nije iznenađujuće da je uobičajena preporuka da se tijekom tog vremenskog razdoblja stavi fokus na usluge nadzora i pojačane zaštite (Turner i Petersilia 2012; prema Jonson i Cullen, 2015).

Garland i sur. (2010) generalno navode kako su najveće zapreke prilikom izlaska psihosocijalna prilagodba, zaposlenje, zadržavanje posla, financije, dokumentacija (bivši osuđenici uglavnom posjeduju samo zatvorske iskaznice), transport, zdravstveni problemi, smještaj, uvjetni otpust i sankcije te sredstva ovisnosti. Većina zatvorenika iz podataka koji su navedeni autori obradili se izjasnila kako bi im bilo korisno pri izlasku da su imali neku vrstu kuće na pola puta, većina njih su izrazili potrebu za nekim programom koji bi ih psihološki osnažio u prijelazu iz zatvora u zajednicu kao i potrebu za programom koji bi im bio podrška barem u prvom mjesecu nakon otpuštanja. Autori Buck i sur. (2022; Garland i sur., 2010) kažu kako kao najveće prepreke pri uspješnoj reintegraciji zatvorenici ističu pronalazak posla i stabilan izvor prihoda. Nastavno na navedeno, Garland i sur. (2010) upućuju na to kako izazovi ponovnog ulaska nisu stalni, nego se s vremenom mijenjaju. Prema trenutnim saznanjima, početni dani i tjedni u procesu reintegracije bivšim su zatvorenicima najstresniji i s najviše poteškoća pri ponovnom ulasku u zajednicu se tada susreću. To implicira da je ključno

ponuditi pomoć i usluge bivšim zatvorenicima čim su pušteni na slobodu. Problemi pri ponovnom ulasku u zajednicu koji čine jezgru su najčešće isti i oni su generalno stalni za sve zatvorenike.

Osim toga, kada su bivši osuđenici pušteni, suočavaju se s okruženjem koje je izazovno i aktivno ih odvraća od toga da postanu produktivni članovi društva, posebno ako se otpuštaju bez pripreme i podrške (Maloić, 2020; Simmons University, 2016). Zbog sustavnih pravnih i društvenih prepreka, nakon što su bivši počinitelji pušteni na slobodu, njima je teže u usporedbi s općom populacijom pronaći isplativo zaposlenje, osigurati stalni izvor primanja, osigurati stambeno pitanje i općenito funkcionirati u društvu (Simmons University, 2016). Uz sve nedaće koje ih snađu, bivši počinitelji nesumnjivo imaju smanjeni društveni i ekonomski status, a još uz to nadodajmo i stigmatiziranost od strane društva s kojom se u pravilu susreću, sve to nepovoljno utječe na njihovo samopouzdanje i sposobnost prilagođavanja današnjim društvenim normama, kao i na njihovu sposobnost pronalaska zaposlenja i uspostavljanja trajne veze sa svojom zajednicom nakon izlaska iz zatvora (Sinko i sur., 2020). Buck i sur. (2022) govore kako mnogi bivši prijestupnici mogu iskusiti psihološku nemoć i neizbježnost ponovnog upadanja u rizično društvo, začarane krugove zlouporabe supstanci i ponovno činjenje kaznenih djela nakon izlaska iz zatvora. Na uspješnu reintegraciju u društvo može utjecati niz čimbenika, uključujući obiteljske veze i podršku, stabilnost zaposlenja i pristup uslugama socijalne skrbi. Društvene veze bivših zatvorenika prije zatvaranja, ili nedostatak istih, kao i njihova osobna percepcija života, također su važne odrednice uspjeha ili neuspjeha reintegracije u društvo (Chikadzi, 2017; Davis i sur., 2013; Richie, 2001; prema Buck i sur., 2022).

Prepreke s kojima su se prijestupnice susretale prilikom izlaska iz zatvora uključivale su osim navedenoga, pitanja zlouporabe droga, zdravstvene zaštite, mentalnog zdravlja, sprječavanja obiteljskog nasilja, rada i obrazovanja, stanovanja i spajanja obitelji (Richie, 2001; prema Garland i sur., 2010).

Poznato je da zatvorski život prisiljava zatvorenike na neki način da se prilagode okruženju zatvora, čineći ih tada manje osposobljenima za život izvan zatvora (Crank, 2010). Neki su zatvorenici identificirali ove zatvorske specifične norme kao način života koji ima tendenciju ostaviti dugotrajan, negativan učinak nakon zatvora. Iz potonjeg se zaključuje kako dugotrajan boravak u zatvorskom sustavu ometa sposobnost rasta osobe na svim životnim razinama. Također, dugotrajan boravak u zatvorskom sustavu utječe na mijenjanje individualnih navika,

rutina i ponašanja na način koji nije u korelaciji sa stilom života u suvremenom društvu (Chikadzi, 2017; prema Buck i sur., 2022). Riječ je o procesu prizonizacije, odnosno procesu u kojem zatvoreničke institucionalna okolina u kojoj žive transformira i oblikuje. Zovu se još i negativnim učincima zatvaranja, ali u svakom slučaju uključuje jedinstven skup psihološke prilagodbe koja se često javlja u različitim stupnjevima kao odgovor na izvanredne zahtjeve zatvorskog života. Općenito, prema Naderi (2013), proces prizonizacije podrazumijeva implementiranje normi zatvorskog života u nečije navike, mišljenja, osjećaje i ponašanja. Obzirom da su neko vrijeme pod utjecajem nametnute strukture, zatvorenici mogu otkriti po izlasku da više ne znaju raditi sami neke stvari jer su se jednostavno prilagodili nametnutim formalnim pravilima i jako ih se teško odreći nakon otpuštanja. Prizonizacija može imati kratkotrajne, ali i dugotrajne učinke, a najviše dolaze do izražaja ako su zatvorenici pušteni direktno u slobodan svijet nakon dugotrajne izolacije (Naderi, 2013). Drugi zatvorenici počinju prepoznavati zatvor kao pseudo-siguran prostor u kojem održavaju apstinenciju od kriminalnog ponašanja, koje je teško ponoviti u zajednici zbog društvenih barijera s kojima se suočavaju nakon izlaska (Buck i sur., 2022). Reputacija bivšeg prijestupnika često je ukorijenjena u njegovom kriminalnom dosjeu i posljedičnoj percepciji da on nije osoba od povjerenja (White Collar Advice, 2008). Ova se percepcija dodatno produbljuje kroz društveno etiketiranje onda kada se bivši osuđenik ponovno pokuša integrirati u društvo. Preciznije, bivši osuđenik se nosi sa sljedećim problemima: nedostatak ušteđevine, ograničena sposobnost stvaranja prihoda, slaba potpora ili čak potpuni izostanak potpore, opći nedostatak radnih i životnih vještina, iskustava i ograničeno razumijevanje današnjih društvenih normi. Odsutnost prihvaćanja od strane društva i smanjen opus načina bivših osuđenika da budu prihvaćeni mogu biti katalizatori za razne emocionalne reakcije koje mogu dovesti do recidiva (Buck i sur., 2022).

Umjesto da snagu usmjere na izgradnje novih životnih stilova i socijaliziranja s nekriminaliziranim građanima, bivši prijestupnici po izlasku iz penalne ustanove doživljavaju stigmatu, imaju percepciju da se ne uklapaju u društvo, posljedično osjećaju defetizam i onda slijedi društveno odbacivanje (de Wet, 2005; prema Buck i sur., 2022).

Iako u suštini dijele sličnu problematiku prilikom otpuštanja, iskustvo ponovnog ulaska u zajednicu se razlikuje između muškaraca i žena. Autori Gardaland i sur. (2010) primjećuju da su mnoge žene tražile različite usluge i pomoć pri izlasku iz zatvora odnosno pri ponovnom ulasku u zajednicu, ali su imale poteškoća u pronalasku i dobivanju usluga za žrtve. S druge strane, potonje je nešto što nije dokumentirano da muškarci uobičajeno ili uopće traže s obzirom na to da su češće oni ti koji su počinitelji, pogotovo počinitelji obiteljskog nasilja, a u

spomenutom primjeru je riječ o ženama koje su pretrpjele obiteljsko nasilje, dakle riječ je o ženama koje su ujedno počiniteljice kaznenog djela i žrtve kaznenog djela. Isto tako, Richie (2001; prema Garland i sur., 2010) ističe kako je ženama jedan od primarnih problema pri izlasku bilo rješavanje skrbništva nad djetetom. Žene u Richieovoj studiji izrazile su nezadovoljstvo strategijama koje se koriste u zatvoru, a vezanu su za suočavanje s problemom ovisnosti o drogama. Nadalje, sugerirale su da zajednica obrati veću pozornost na rodno specifične potrebe koje su povezane s drogama i drugim bolestima, a reproduktivni problemi navedeni su kao zdravstveni problemi koji zahtijevaju liječenje nakon otpuštanja. Također, više od polovice žena pokazivalo je znakove dugotrajnih emocionalnih problema. Uz to, neke su žene rekle da su im počinitelji koji su ih fizički i psihički zlostavljali nastavili prijetiti i pokušavali ih kontrolirati dok su bile u zatvoru. Ove su se žene borile za pristup pomoći žrtvama nakon što su oslobođene budući da su sada službeno klasificirane kao prijestupnice. Također, smatrale su da nemaju obrazovne vještine i kako nisu sposobne zaposliti se i uzdržavati se, a one same ovise o članovima obitelji koji i sami imaju vrlo ograničene resurse. Dijelom zbog svoje financijske situacije, mnoge su žene u nekim slučajevima bile beskućnice i imale su poteškoća u osiguravanju prikladnog, dugoročnog smještaja.

Unatoč ovim negativnim ishodima, neke su studije pokazale da odnosi između bivših osuđenika i njihovih prosocijalnih mreža poznanstava mogu služiti kao zaštitni čimbenik koji im omogućuje uspješnu reintegraciju u društvo i mogućnosti zaposlenja (Peled-Laskov i sur., 2019). Također se pokazalo da socijalna podrška smanjuje stres i negativne emocije, te dolazi do više razine samokontrole i pozitivnog načina života (Buck i sur., 2022). Povezivanje s obitelji uvelike povećava vjerojatnost pronalaska posla i zadržavanja zaposlenja (Peled-Laskov i sur., 2019). Neke žene vjeruju da njihova kriminalna prošlost i rodne predrasude ograničavaju njihovu mogućnost pronalaska posla. Ponovno uspostavljanje odnosa s obitelji zahtijevalo je za većinu puno truda, posebno kada je riječ o stjecanu povjerenja, popravljajući nesuglasica i to sa majkama (Richie, 2001; prema Garland i sur., 2010) . Prema navodima ispitanih bivših zatvorenika, uspješnu reintegraciju će imati oni koji su bili u programu koji je uključivao vizualizacije, pričanje o idealnoj budućnosti, uspostavljanje dnevne rutine, održavanje životne ravnoteže te povezivanje s vanjskom podrškom. Preduvjeti za zdravu reintegraciju za ispitanike podrazumijevaju pozitivne percepcije o životu, stabilno zaposlenje i podršku, stambenu sigurnost i pristup uslugama socijalne skrbi tijekom prijelaznog razdoblja. Također, zatvorenicima je jako važna i vjerska predanost kao čimbenik koji im olakšava reintegraciju. Smatraju kako im je vjera u višu silu dala drugu priliku za život i poslužila je kao psihološki

motivator za promjenu mentaliteta, moralnosti i ponašanja (Buck i sur., 2022). Sumter i sur. (2018; prema Buck i sur., 2022) tvrde da viša sila (kao društvena kontrola) usmjerava ponašanje bivših prijestupnika da se drže podalje od kriminalnih aktivnosti kroz internalizaciju moralnih vrijednosti i prihvaćanje društvenih normi.

Prema Peled-Laskov i sur. (2019), život u skladu s društvenim normama i privrženost prosocijalnim pojedincima kao što su članovi obitelji, prijatelji i Bog (poticanje osjećaja svrhe u životu) mogu igrati ulogu u smanjenju kriminalnih aktivnosti. Najbolji oblik prijelaza iz zatvora do slobode, su programi koji u procesu reintegracije ciljano djeluju na najistaknutije probleme s kojima se bivši zatvorenici susreću prilikom izlaska (Peled-Laskov i sur., 2019). Uzimajući u obzir što uspješniju prilagodbu, razdoblje uvjetnog otpusta bi definitivno trebalo biti bolje što je moguće bolje strukturirano i organizirano te nadzirano u svrhu podrške zatvorenika u tom prijelaznom razdoblju (Kovčo Vukadin i sur., 2010). Kao što Petersilia (2003; prema Jonson i Cullen, 2015) primjećuje, podaci o recidivizmu sugeriraju da najintenzivnije usluge i nadzor treba započeti odmah po puštanju i one trebaju biti aktivne barem u prvih šest mjeseci do prve godine nakon izlaska iz penalne ustanove.

6.3. Korisnost kuća na pola puta

Na mnoga područja koja su dio korisnikova života djeluju programi kuća na pola puta, no kako ih nije sve moguće obuhvatiti niti mjeriti u realnim okvirima, nabrojani su neke od najistaknutijih prednosti koje kuće za sobom nose djelujući izravno na živote korisnika. Kao i svaki tretmanski program, tako i kuće na pola puta imaju poneke nedostatke koji će također biti spomenuti te posljedično troškovi i isplativost takvog oblika zaštite, koju možemo promatrati kao svojevrsnu prednost te će se zbog toga u nekim dijelovima preklapati.

6.3.1. Prednosti kuća na pola puta

Pirius (2022) ističe kako je prva prednost kuća na pola puta zapravo ušteda državnog novca. Izgradnja zatvora je jako skupa, organizacija, osiguravanje sigurnosti u zatvorskim prostorima i ostali faktori su također financijski izdašni, a kuće na pola puta dokazano smanjuju šanse za recidivizam što znači da je djelomično riješen problem skupoće zatvora—što ljudi manje i rjeđe recidiviraju, manja je vjerojatnost za ponovni ulazak u zatvor. Također, kuće na pola puta

rasterećuju zatvore od prenapučenosti (Hamilton i Campbell, 2014), učinkovito nadziru počinitelje u zajednici te pomažu u preprekama reintegracije (Pirius, 2022). Hamilton i Campbell (2014) kažu kako kućama na pola puta nije primarni cilj smanjenje troškova zatvaranja, već su to posljedice nastale uslijed smanjenja institucionalne populacije i činjenice da se sudionici kuća na pola puta zaposle pa plaćaju poreze, naknade za održavanje, subvencije za liječenje, novčane kazne, penale te nerijetko i alimentaciju za djecu. Ukratko govoreći, imaju široki potencijal koristi za počinitelje, kaznenopravni sustav i širu javnost (Wong i sur., 2018). U skladu s tim, kuće na pola puta nude više društvenih i ekonomskih prilika za korisnike, mogu doprinijeti pozitivnim promjenama u stavovima korisnika zbog bliske interakcije sa zajednicom u koju se vraćaju (Council of Europe development bank (CEB), 2021).

Autor (Pirius, 2022) navodi da tijekom prijelaznog ili tranzicijskog razdoblja, korisnici profitiraju na način da za vrijeme boravka u kući na pola puta, uče nove vještine kako bi se što lakše i uspješnije adaptirali na život u zajednici. Treba uzeti u obzir da neki zatvorenici provedu iza rešetaka par godina, više desetljeća i slično, neki od njih se možda nikada nisu ni imali priliku koristiti mobilnim telefonom ili internetom, nisu nikada platili račun ili neku drugu uobičajenu radnju koja je u današnje vrijeme usputna. Benefiti navedeni u nastavku teksta odnose se na podršku i strukturu. Nadalje, kako bi korisnicima pomogli u prijelazu sa života u ćeliji na slobodan život u zajednici, osoblje nudi strukturu i podršku. U početku bi dan korisnika mogao biti vrlo organiziran s recimo planovima liječenja, nastavom i obukom, izvannastavnim aktivnostima i prijavama za posao. Kako korisnik pokazuje odgovornost i fleksibilnost, taj se okvir može postupno smanjivati. Nadalje, pomoć u pronalaženju smještaja i posla-članovi osoblja u kućama na pola puta pomažu počiniteljima pronaći posao i smještaj kako bi mogli ponovno izgraditi svoje živote i postati neovisni. Često im se pruža pomoć pri ispunjavanju molbi, pripremi intervjua i sudjelovanju na sajmovima poslova. Korisnici mogu dobiti podršku osoblja prilikom ispunjavanja zahtjeva za javnu pomoć. Jako bitna prednost kuća je tretman odnosno liječenje. Generalno, kuće pružaju specifičnu skrb za one koji zloupotrebljavaju droge ili alkohol i pružaju također psihičku skrb. Također, može se organizirati i da korisnik dobije vanjsku medicinsku pomoć, liječenje i usluge u zajednici.

Svi nabrojani elementi u ovom kontekstu se odnose na prednost široke dostupnosti i pristupačnosti usluga te praktičnosti-kuća na pola puta pruža veliku većinu potrebnih usluga za reintegraciju i liječenje ili surađuje sa zajednicom gdje se mogu dobiti usluge koje kuća konkretno i direktno ne nudi.

Bilo koji program koji je zasnovan na dokazano učinkovitom i empirijski provjerenom modelu i adekvatno je prilagođen svakom pojedincu ponaosob, prednost je sam po sebi. Kuće na pola puta, odnosno programi unutar njih funkcioniraju najčešće po spomenutom principu i maksimalno se prilagođavaju svakom korisniku ovisno o njegovim potrebama, rizicima, problemima i trebali bi biti osjetljivi na sve specifičnosti (Hamilton i Campbell, 2014).

Zaključno, iako nije uvijek poznato o kakvoj i kolikoj koncizno uštedi je riječ, uspostavljanjem pojedine kuće na pola puta, ona se svejedno smatra značajnom (Hamilton i sur. 2013.; Kyckelhahn, 2012.; Zhang i sur, 2006: prema Hamilton i Campbell, 2014). Generalno govoreći, alternativne sankcije su jeftinije od klasičnih zatvora, posebno kuće na pola puta jer su to uobičajene kuće ili zgrade, bez posebnih arhitektonskih značajki. Većina usluga koju njeni korisnici koriste se pružaju u zajednici, omogućava korisnicima veću zaradu nego zatvor i oni postaju dijelom opće populacije koja plaća porez i doprinosi zajednici (Costanza i sur., 2015; prema CEB, 2021). Ukoliko su kuće organizirane prema smjernicama i zadovoljavaju sve kriterije koji predviđaju uspjeh i mogućnost realiziranja svrhe i cilja, utoliko možemo reći da one nikako ne smanjuju javnu sigurnost (Hamilton i Campbell, 2014). Korisnici kuća na pola puta su klasificirani kao niskorizični pa je i znatno manja vjerojatnost ponovnog počinjenja kaznenog djela (Bonta i Motiuk, 1990), a tim je i manja šansa za opoziv uvjetne kazne i eventualnog povratka u kaznenu ustanovu (Hamilton i Campbell, 2014).

6.3.2. Nedostatci kuća na pola puta

Kuće na pola puta su bile kritizirane i pod udarom jer se smatralo da se neučinkovito troše porezni resursi. Bile su kritizirane jer su se smatrale središtem kriminala, nasilja i zloupotrebe droga. Budući da je većina kuća na pola puta u privatnom vlasništvu i kao takve nisu često obvezne dijeliti podatke o svojim programima, smjernicama ili učinkovitosti, nažalost, postoji malo dostupnih izvora podataka vrijednih povjerenja. S podacima i saznanjima koja su trenutno dostupna, kuće na pola puta jesu jeftinije i učinkovitije od zatvora primarno kada je riječ o rehabilitaciji zatvorenika (Pirius, 2022).

Neki od mogućih problema kuća na pola puta su:

- nedovoljno educirano osoblje
- nedovoljna financijska podrška za programe i provođenje istih

- smještanje kuća na pola puta u siromašnija područja koja su nerijetko mjesta s visokom stopom kriminala (Pirius, 2022)
- većina objekata u privatnom vlasništvu (Hamilton i Campbell, 2015)
- duljina boravka je ograničena (Sober House, 2021)

Rehabilitacija i svi naponi koji se ulažu za ponovni ulazak pojedinca u zajednicu riskiraju neuspjeh bez dovoljnog financiranja, adekvatne radne snage i radne snage općenito (Pirius, 2022). Većina kuća na pola puta se financira putem projekta, donacija i slično pa shodno tome cijeli rad kuće ovisi o financijama koje su u tom trenutku dostupne i to može utjecati na kvalitetu rada (Sober House, 2021). Nadalje, smještanje ljudi u nepoticajna okruženja obično pogoršava sve otegotne okolnosti (Pirius, 2022), a kako je duljina boravka ograničena u kućama na pola puta i nakon isteka predviđenog vremena korisnik ju mora napustiti bez obzira je li spreman za povratak u zajednicu (Sober House, 2021).

Većina objekata je u privatnom vlasništvu, svakome je dopušteno koristiti vlastiti stil i intenzitet tretmana, ali to često vodi do neujednačenih tretmana, nisu nužno usklađene intervencije i programi, recimo na području jedne države, bez obzira što se svakome pristupa pojedinačno. Nedostatak je i taj što izvješća o radu i učinkovitosti nisu uvijek dostupna pa shodno tome nedovoljno znamo o evaluaciji programa (Hamilton i Campbell, 2015).

6.3.3. Isplativost kuća na pola puta

Sourcknowledge (2022) navodi da su početkom 21. stoljeća zatvorske ustanove dosegle rekordne brojke koje su nastavile rasti, a institucionalna prenapučenost je postala epidemija. Zatvorenici su često tužili zatvore i unatoč tome, nastavila se filozofija oštrog kažnjavanja i primjerice, Kalifornija je na ovaj problem odgovorila tako što je dala izgraditi još zatvora. Spomenuti autor navodi kako procijenjeni trošak izgradnje nove ćelije iznosi oko 100 000 dolara, a jednom kad zaposjedana, ćelija godišnje košta između 20 i 25 000 dolara. Dok s druge strane, kreveti u stambenoj zajednici koštaju u prosjeku 12 000 dolara godišnje. Kada se poreznim obveznicima dalo na izbor da odluče što bi radije sufinancirali, često su birali ekonomičniju opciju koja je usmjerena na liječenje-rezidencijalni centar, odnosno kuću na pola puta (Sourcknowledge, 2022).

Govoreći o troškovima zatvaranja, *Rehabilitation Enables Dreams* (RED) (2022) navodi da ako se uzme u obzir odraslog muškarca s desetogodišnjom zatvorskom kaznom koja otprilike

iznosi 20 000 dolara godišnje, američki porezni obveznici bi potrošili 200 000 dolara na zatvaranje te osobe. Zatvorenik ne plaća porez na stvarni prihod (zatvorski prihod je jako nizak, stoga su porezi koji se plaćaju minorni), ne pridonosi društvu u smislu kupnje dobara i usluga, odgoja djece itd. Nakon deset godina, on će se vratiti u društvo bez tržišnih vještina ili obrazovanja, što znači da je njegova vjerojatnost da će dobiti isplativi posao izuzetno mala. Vjerojatnije je da će se ovaj bivši zatvorenik vratiti u kriminalni život. On nema druge opcije za život, odnosno, njegovi izbori su poprilično suženi. Stoga će vjerojatno počinuti još jedno kazneno djelo i onda koštati porezne obveznike dodatnih 100-200 000 dolara tijekom još 5-10 godina zatvora, ako ne i doživotnog zatvora. Uzimajući tog istog pojedinca za primjer, umjesto da mu se oduzmu sve privilegije, bolje ih je zadržati, čak i po cijeni od 36 000 dolara godišnje. Umjesto oštine usmjerene prema njemu, poželjnije je da mu se osigura kad izađe iz zatvora korisna stručna diploma, da ga se potiče i motivira na dobro vladanje pa da se nakon 3 godine premjesti iz zatvora srednje sigurnosti u kuću na pola puta. U takvim uvjetima bi imao plaćeni posao, radio bi, plaćao bi stanarinu i poreze, bio bi uključen u lokalnu zajednicu i usmjeravao bi svoj život na stazu uspjeha. Umjesto 200 000 dolara i vjerojatno više koliko bi jedan takav zatvorenik koštao porezne obveznike SAD-a, on umjesto toga košta samo 108 000 dolara- znatno manje i s vjerojatnim ishodom da postane produktivan član društva.

Koju god perspektivu promatramo, isključivo zatvaranje počinitelja košta više nego njegovo smještanje u kuću na pola puta, a osim troška kao značajnog čimbenika, smještanjem počinitelja u kuću na pola puta se promiče i daljnja rehabilitacija. Kuće na pola puta dokazano smanjuju recidivizam, korisnici koji provode vrijeme u kući na pola puta između puštanja na slobodu i ponovnog ulaska imaju upola manju vjerojatnost da će recidivirati (Conservative Justice Reform, 2022) te nas to opet dovodi do uštede i koristi za cijeli kazneni sustav i porezne obveznike.

7. PRIMJERI KUĆA NA POLA PUTA U KONTEKSTU POSLIJEPENALNE ZAŠTITE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Povratak u zajednicu predstavlja mnoge izazove, poput pronalaženja novog posla, povratka obitelji i vraćanja obavezama koje su bile dio života prije kazne (Kako dalje EU: Moto#r [Motor], 2021a). U poglavlju koje slijedi navest će se neke udruge i stambene zajednice u Republici Hrvatskoj za koje se može reći da imaju funkciju kuća na pola puta. Navedene udruge i stambene zajednice surađuju s Ministarstvom pravosuđa i uprave, Upravom za zatvorski sustav i probaciju, nadležnim centrima za socijalnu skrb, drugim organizacijama socijalne skrbi i zavodom za javno zdravstvo. Također, navedeni su neki od projekata i programa koji su provedeni u sklopu udruga i stambenih zajednica.

Udruga Institut Pula

Između ostalih svojih djelatnosti, Udruga Institut Pula u sklopu svojih projekata prihvaća osobe koje se vraćaju s izvršavanja kazne zatvora s ciljem reintegracije korisnika u društvo. Udruga ima stabilan odnos s Ministarstvom pravosuđa i uprave Republike Hrvatske, Upravom za zatvorski sustav i probaciju te s nadležnim centrom i zavodom. Za njihovim programom resocijalizacije postoji veliki interes, naime, gotovo sve kaznionice i zatvori u Republici Hrvatskoj su pismenim putem iskazali želju za sudjelovanjem (Udruga Institut Pula, 2022). Navode kako se druge udruge nedovoljno bave resocijalizacijom i potreba za profesionalizacijom njihovog posla je velika. Udruga je uslugama programa resocijalizacije obuhvatila 1482 korisnika. Također, ističu kako se kroz sustavni rad na prevenciji recidiva u Istarskoj županiji postupno bilježi smanjenje broja predoziranih ovisnika-zatvorenika tijekom izdržavanja kazne, a broj apstinenata u poslijepenalnom razdoblju također bilježi blagi porast. Aktivnosti koje se nude unutar udruge su usmjerena ka jačanju socijalnih kapaciteta i uspješnoj motivaciji korisnika za daljnje liječenje i u konačnici sve aktivnosti igraju važnu ulogu u procesu resocijalizacije. Udruga između ostalog nudi grupe podrške, savjetovanja te pomaže bivšim zatvorenicima pri jačanju ili obnovi obiteljskih odnosa, ostvarivanju socijalnih prava, obrazovanju i zapošljavanju (Udruga Institut Pula, 2022).

Kuća na pola puta u Rijeci-stambena zajednica Terra

Cilj ove kuće na pola puta je omogućiti bivšim prijestupnicima dostatan i sveobuhvatan program resocijalizacije koji će im pomoći u pronalasku smještaja, zapošljavanju, razvijanju odgovornosti, osamostaljivanju i konačnoj reintegraciji u društvo (Udruga Terra (n.d.); Motor, 2020a). Namijenjen za radno sposobne bivše počinitelje, program osigurava razdoblje prilagodbe između života u zatvoru i samostalnog života. Podrazumijeva stambeno zbrinjavanje i intenzivan mentorski rad s osobama na uvjetnom otpustu, kao i s radno sposobnim muškarcima koji su otpušteni iz zatvora, kaznionica i drugih odgojno-popravnih ustanova. Potrebe i osobni ciljevi svakog pojedinog korisnika programa uzimaju se u obzir pri osmišljavanju aktivnosti programa koje se pažljivo personaliziraju. Program je u potpunosti individualiziran, a osobni plan se rutinski mijenja u skladu s postignutim ciljevima i podložan je promjenama. Stambena zajednica Terra ima smještajni kapacitet 6+2 osobe, u Rijeci i stan je u vlasništvu partnera Grada Rijeke. U suradnji sa zatvorima, kaznionicama, probacijskim uredima i organizacijama socijalne skrbi, stambena zajednica bira svoje korisnike (Motor, 2020a).

Zajednica pape Ivana XXIII

Poslijepenalni prihvata u okviru ove zajednice je predviđen za sve zatvorenike i zatvorenice u Republici Hrvatskoj koji imaju problem s ovisnosti ili eksperimentiraju, te maloljetnicima i maloljetnicama koji imaju probleme u ponašanju te su u dobi od najmanje 16 godina (Motor, 2020b). Resocijalizacijski program je pokrenut kao odgovor na potrebe korisnika koji nemaju uvjete stanovanja ili podršku da dođu do uspjeha u resocijalizaciji, bilo zatvorenika, maloljetnika ili beskućnika (Zajedno Do Cilja, n.d.a) Zajednica ima podršku Ministarstva pravosuđa i uprave i surađuje s nadležnim centrom i okolnim zatvorima. Poslijepenalni prihvata se nudi nakon izdržane kazne zatvora ili po uvjetnom otpustu (Motor, 2020b). Program je intenzivan i visoko individualiziran, uključuje intervencije usmjerene na poboljšanje korisnikovih životnih okolnosti i međuljudskih interakcija. Naglašava se važnost unutarnjih psiholoških procesa i načina na koji oni međusobno djeluju. Korisnicima se pruža mogućnost doškoloavanja, prekvalifikacije ili osposobljavanja uz kontinuirano praćenje, psihosocijalnu podršku i pomoć u cilju pripreme za tržište rada i stvaranja uvjeta za uspješnu socijalnu reintegraciju (Zajedno Do Cilja, n.d.a). Konkretno, program služi kao sredstvo pomoći onima

koji napuštaju kazneni sustav i ponovno ulaze u društvo, a potpora im se nudi putem: pomoći pri stambenom zbrinjavanju, ostvarivanje smještaja u terapijskoj zajednici, rješavanje egzistencijalnih potreba, pomoć pri ostvarivanju prava i ispunjavanju obveza, pri pronalasku posla, stjecanju obrazovanja te razvoju socijalnih vještina (Motor, 2020b). Osim navedenog, korisnicima kuće se još nudi organizacija slobodnog vremena koja uključuje razne aktivnosti, zatim rad s članovima obitelji u svrhu poboljšanja funkcioniranja obitelji, svladavanja kriznih situacija, savjetovanja i mnoge druge usluge (Zajedno Do Cilja, n.d.b).

Zanimljivo je za spomenuti da su štićenici zajednice, odnosno tri resocijalizirana korisnika nakon završenog školovanja za njegovatelje, počeli pružati usluge pomoći starim i nemoćnim osobama (Zajedno Do Cilja, n.d.a).

Zajednica Liga za prevenciju ovisnosti Split

Liga za prevenciju ovisnosti Split nudi različite programe psihosocijalne podrške onima koji su na slobodi ili su još na izdržavanju kazne zatvora. Osobe koje se odluče uključiti u program prije izlaska iz zatvora, podršku dobivaju dok im još kazna traje, i to barem 3 mjeseca prije otpusta. Liga surađuje najčešće s nadležnim centrom, okolnim zatvorima i probacijskim uredom. Provodi se individualni i grupni programi, svaki korisnik ima mentora/savjetovatelja. Usluge Lige podrazumijevaju pomoć pri zapošljavanju, pri dobivanju liječničke skrbi, pomoć i podršku u obrazovanju, ostvarivanju socijalnih prava, administrativnim procesima, u ostvarivanju prava na smještaj te mnoge druge usluge (Motor, 2020c).

Projekt "Novi level" je trogodišnji multimodalni program resocijalizacije ovisnika, namijenjen je liječenim ovisnicima, zatvorenicima, ženama ovisnicima, majkama i trudnicama s ciljem da se uspješno integriraju u društvo i smanje rizik od isključenosti. Program u sklopu projekta nudi usluge koje pomažu zadovoljiti različite potrebe korisnika i poboljšati kvalitetu njihova života na način da kroz niz intervencija bolje razumiju okolnosti svog stanja, prilagode se i prevladaju ih te usvoje zdravi stil života, održavaju apstinenciju i postanu ili ostanu zaposleni. U prvoj godini izvođenja programa bilo je uključeno 58 korisnika, od čega 20 liječenih ovisnika iz zatvorske sustava. Tijekom 2019. godine, 13 korisnika/ca se doškolovalo, usavršilo u nekom području ili rekvalificiralo, 2 osobe su upisale tečaj jezika i 1 se žena zaposlila u organizaciji. (Liga Za Prevenciju Ovisnosti, 2020).

Projekt "Restart" osobama koje su odslužile zatvorsku kaznu i onima kojima slijedi uvjetni otpust ima za cilj omogućiti 3 mjeseca pohađanja programa jačanja i poboljšanje svojih emotivnih, socijalnih i kognitivnih kapaciteta kako bi promijenili stavove i destruktivna ponašanja. Projekt uključuje individualna i obiteljska savjetovanja, osposobljavanja za rad i informatičke radionice (Liga Za Prevenciju Ovisnosti, 2019a).

Projekt resocijalizacije ovisnika o drogama "Novi level 2.0" uključuje intervencije s ciljem socijalnog uključivanja nakon završenog ili tijekom liječenja u zdravstvenoj ustanovi, odvikavanja od ovisnosti u terapijskoj zajednici ili izdržavanja kazne zatvora. Intervencije uključuju grupnu psihosocijalnu podršku, osposobljavanje za samozapošljavanje, mogućnost doškoloavanja, prekvalifikacije i zapošljavanja, individualno savjetovanje ovisnika i njihovih obitelji (Liga Za Prevenciju Ovisnosti, 2019b).

Stambena zajednica Stijena Resoc

Zajednica je proizašla iz udruge Stijena, a svrha Stijene Resoc je bavljenje socijalnom reintegracijom. Aktivno surađuje s Ministarstvom pravosuđa i uprave i svim njegovim tijelima te centrima, drugim vladinim i nevladinim organizacijama. Zatvorenici se smatraju najranjivijom skupinom stanovništva, a njihova se isključenost očituje na nekoliko razina. Cjelokupna vizija i misija Stijene Resoc je pomoći korisnicima da se uspješno reintegriraju u društvo. Posebna misija udruge je: jačanje kapaciteta organizacija civilnog, stvaranje povezanog i sveobuhvatnog sustava podrške korisnicima, stvaranje preduvjeta za razvoj društvenog poduzetništva i održivosti (Stijena Resoc, n.d.).

Sigurnost je jedna od temeljnih socioloških potreba, a toga su svjesni i u stambenoj zajednici. Iz tog razloga im je primarni cilj bio izaći u susret svim korisnicima koji su to zahtijevali te ih integrirati u raspored organiziranog vremena i izvršavanje zadataka. Fokus je na pospješivanju međuljudskih interakcija i stjecanja socijalnih vještina. Stambena organizacija započela je s radom u rujnu 2016. godine. Prostor zajednice ima kapacitet 6-8 korisnika. Svaki korisnik ima svog mentora koji se brine za njegovu reintegraciju i koordinira sve aktivnosti unutar programa. Kroz zajednicu je do lipnja 2021. godine prošlo 30 korisnika (Motor, 2021b).

Udruga Porat

Udruga Porat kroz projekt "Korak po korak" udruga pruža pomoć i podršku bivšim zatvorenicima i zatvorenicama te njihovim obiteljima nakon otpusta iz penalne ustanove. Pomoć i podršku pruža kroz razne mogućnosti školovanja, zapošljavanja, pri integriranju u društvo, kroz psihosocijalnu podršku, pravnu pomoć i mnoge druge. Udruga surađuje s nadležnim centrom i drugim udrugama (Udruga Porat, n.d.).

Udruga Porat također pomaže pri resocijalizaciji onima koji su prošli faze programa terapijske zajednice, postepeno im omogućava reintegraciju kako bi ona bila što uspješnija i kako bi vjerojatnost recidiva bila što manja. Jedan od prioriteta faze resocijalizacije je i rješavanje stambenog pitanja korisnika (Udruga Porat, n.d.).

Udruga PET PLUS

Udruga PET PLUS u sklopu projekta "Start point" radi na jačanju kapaciteta organizacija civilnoga društva za podršku učinkovitoj resocijalizaciji i reintegraciji počinitelja kaznenih djela u društvenu zajednicu. Procjena Uprave za zatvorski sustav navodi kako je godišnje oko 100 zatvorenika kojima je potrebna pomoć i podrška u poslijepenalnom prihvatu i u rješavanju stambenih pitanja. Rješenje koje se samo po sebi nametalo je neki oblik kuće na pola puta, sukladno našem zakonodavstvu. Najvažnije je korisnicima bilo ponuditi nekakvu vrstu smještaja otvorenog tipa iz kojeg će se lakše vratiti u zajednicu (Civilnodruštvo.hr, 2019). Osim smještaja kojeg im kuća nudi, zatvorenicima se osigurava program stabiliziranja, psihosocijalne podrške, rad sa stručnjacima, kao i mogućnost obrazovanja te im je omogućeno mentorstvo prilikom traženja posla. Korisnici u svakom trenutku imaju pristup informacijama o svojim pravima na slobodi. U kući je pružen smještaj za barem 7 bivših zatvorenika (Udruga PET PLUS, 2019), a po ulasku se svaki član upoznaje s kućnim redom, pravilima, ugovorom o smještaju, obavezama i što sve može očekivati od projekta i kuće (Start Point, 2020; Udruga PET PLUS, 2020).

Za kraj, kuće na pola puta koje osiguravaju zatvorska i probacijska tijela ponekad pružaju samo kratkoročno rješenje, ali pokazuju pozitivne rezultate u mnogim državama. Suradnja i komunikacija između različitih tijela je jako važna za uspjeh kuće odnosno zatvorenika. Naime, sve strane su odgovorne i trebaju surađivati kako bi zatvorenici imali najbolju moguću priliku

za reintegraciju u društvo koje poštuje zakon (The Quaker Council for European Affairs (QCEA), 2011). Osobe koje su izvršavale kaznu zatvora, pogotovo dulju, nalaze se u nepovoljnom položaju i odsječeni su od vanjskog svijeta. Društvene promjene je teško popratiti i potrebno je neko vrijeme za adaptaciju na nove okolnosti i reorganizaciju života na društveno prihvatljiv način. To je posebno izraženo ako je riječ o duljoj kazni, međutim, treba imati na umu da je penalna ustanova poprilično specifična sredina koja utječe na svakodnevne navike, neovisno o duljini kazne (Kako dalje EU: Moto#r [Motor], 2021a).

8. SMJERNICE

8.1. Smjernice za planiranje organizacije kuće na pola puta

Allen i sur. (1978) navode kako u analiziranoj literaturi postoje određene smjernice odnosno standardi koji sugeriraju na koji način bi kuće na pola puta trebale biti organizirane. Međutim, prije osmišljavanja plana organizacije kuća na pola puta, bitno je kao preduvjet definirati tipologiju same kuće, procijeniti potrebe korisnika i odrediti ciljeve. Također, ne smiju se zanemariti faktori kao što su način financiranja, odabir mjesta i lokacije kuće na pola puta koji ako se dobro ne isplaniraju i ne razmotre mogu predstavljati rizike koji u budućnosti mogu izazvati ključne poteškoće te ugroziti rad i ciljeve kuća na pola puta. U skladu s tim, treba obratiti pažnju i na opseg administrativnog posla u okviru upravljanja kućama na pola puta. Također, akreditacija kuća na pola puta te pitanje evaluacije programa ne bi trebalo ostati zanemareno. Potrebno je postići konsenzus oko toga koji su kriteriji učinkovitosti i u skladu s tim kreirati standardizirane instrumente evaluacije. Akreditacija može dovesti do nadogradnje usluga, boljeg planiranja, zajedničke identifikacije problema, koordinacije usluga, mogućih dugoročnih ušteda i općenito učinkovitijeg funkcioniranja kaznenopravnog sustava.

Konkretnije, prema Allen i sur. (1978) prije izrade opsežnih planova za kuću na pola puta, važno je procijeniti postoji li stvarna potreba za takvim objektom. Nakon toga, treba se procijeniti je li takva ideja održiva, koja je ciljana populacija, koji su to programi i usluge koje bi kuća na pola puta nudila te koji su krajnji ciljevi (Allen i sur., 1978; Hamilton i Campbell, 2014). Štoviše, ovo je važno bilo da je riječ o privatnoj ili državnoj kući na pola puta. Procjena potreba bi trebala ukazati na broj potencijalnih korisnika, ciljanu populaciju, vrste problema koje ciljana populacija ima, a u skladu sa svim potonjim bi se odabrali i/ili kreirali programi i usluge koje kuće na pola puta nude korisnicima. Ono što naročito izaziva pozornost je stavljanje naglaska na geografski položaj kuće na pola puta kojeg također treba uzeti u obzir. Za primjer, ako je suština programa reintegracija počinitelja u njegovu zajednicu, onda bi počinitelji trebali biti stanovnici tog lokalnog područja. Nadalje, dob je idući bitan čimbenik jer je bitno da sudionici mogu iskoristiti sve mogućnosti koje kuća nudi (obrazovanje, zapošljavanje, itd.). S druge strane, prema CEB (2021) iako bi moglo biti korisno približiti zatvorenike njihovim obiteljima, postavljanje kuća na pola puta u četvrti iz kojih dolaze zatvorenici može biti problematično u smislu sigurnosti i pristupa različitim uslugama. Naime,

u četvrtima iz kojih dolaze zatvorenici nerijetko je dostupna droga, prisutne su bande i razni drugi negativni utjecaji i ovi čimbenici mogu direktno utjecati na recidivizam.

Također, trebalo bi uzeti u obzir da duljina kazne sudionika treba biti usklađena s vremenskim okvirom programa. Naime, sudionici se mogu razlikovati po stupnju rizika, te je o tome potrebno posebno promišljati i uvrstiti stupanj rizika kao jedan od ključnih elemenata koji se uzimaju u obzir prilikom selekcije zatvorenika i planiranja ciljane skupine. Za primjer, specifične poteškoće poput alkoholizma i zloupotrebljavanja sredstava ovisnosti zahtijevaju ili posebno obučene stručnjake ili specificirane programe (Allen i sur., 1978). Isto tako, uvijek se nastoji izbjeći dupliranje postojećih usluga u zajednici kada se pokušavaju zadovoljiti potrebe korisnika. Na primjer, ne nudi se program anonimnih alkoholičara (A.A.) unutar kuće ako isti postoji već u zajednici. Korisnike se potiče da prisustvuju tjednom sastanku A.A. programa u zajednici. Ovo ne samo da smanjuje troškove, već također omogućuje korisnicima da se ponovno integriraju u zajednicu i da se počnu družiti s populacijom koja nisu nužno prijestupnici. Na ovaj način se omogućuje štíćenicima kuća da počnu razvijati i vježbati svoje socijalne vještine u, recimo, grupama podrške u zajednici (Donnelly i Forschner, 1992). Prethodno navedeno bi odgovaralo procjeni potreba, a postavljanje ciljeva je nešto što dalje određuje sadržaj same kuće, kriterije programa i mjerljivost istih. Hijerarhija ciljeva sastavljena za program kuće na pola puta, u kombinaciji sa sustavnim planiranjem, može pomoći osnivačima u predoperativnoj i operativnoj fazi uspostavljanja kuće. Upravljanje bilo kojim socijalnim programom, pa tako i stambenim objektom, zahtijeva sustavno planiranje u kojem se analizira cjelokupni problem i ispituju sva alternativna rješenja (Allen i sur., 1978).

Dakle, važno je da kuća na pola puta bude dostupna, da je u području dobre prometne povezanosti i u mjestu gdje postoje resursi koji prosječnoj osobi trebaju za svakodnevno funkcioniranje. Kao što je prethodno navedeno, određivanje lokacije je ključno za reintegraciju, odnosno lokacija mora biti dovoljno dostupna i to je varijabla koja se treba uzimati u obzir prije određivanja mjesta na kojem će kuća biti. Nije zanemariva ni činjenica o kakvoj vrsti objekta je točno riječ (kuća, hotel, motel), no, takvo nešto nije ključno za uspjeh, ali se postiže veći osjećaj pripadanja ako je riječ o klasičnoj kući. Međutim, odabir lokacije i mjesta nisu problemi koji se mogu lako riješiti, ali moraju se uzeti u obzir svi aspekti zajednice i planiranog objekta. Sve prethodno navedeno determinira je li moguće određenu vrstu programa provesti u odabranom objektu (Allen i sur., 1978). Nastavno na prethodno rečeno, program koji štíćenicima nudi malo više od smještaja i hrane, zahtjeva više strukture i organizacije jer tada interakcija među štíćenicima prestaje biti minimalna.

Prema Allen i sur. (1978) preporučljivo je već u fazi planiranja kuće na pola puta uspostaviti sporazum i dogovor s poslodavcima ili tvrtkama koje bi bile voljne surađivati i zaposliti bivše zatvorenike. Također, poželjno je kreirati društveno korisne programe kao što su programi koji uključuju pomoć starijim ljudima iz zajednice ili čišćenje javnih površina od kojih i zajednica ima direktne koristi, a ne samo bivši zatvorenici. Tako se smanjuje stigma bivših zatvorenika, a istovremeno im se pomaže u procesu resocijalizacije.

U odnosu na organizaciju, kuće na pola puta bi trebale imati formalnu organizacijsku strukturu. Potonje je posebno važno kada je riječ o stručnjacima unutar kuće jer podjela poslova odnosno odgovornosti je nužna. Ne smije se zanemariti ni drugo ključno administrativno-upravljačko pitanje kuće na pola puta, a to su stručnjaci, odnosno njihova dostupnost i kvalificiranost. Naime, broj i vrsta stručnjaka potrebnih za program kuće na pola puta ovisi o nizu čimbenika: vrsti i potrebi korisnika kojima je program namijenjen, veličini programa, ciljevima i zadacima programa i dostupnosti resursa u zajednici. Nakon što su ovi faktori identificirani, idealna kuća na pola puta trebala bi uspostaviti ravnotežu kroz kombiniranje rada profesionalaca, paraprofesionalaca, studenata, volontera i bivših prijestupnika za popunjavanje različitih pozicija unutar programa. Prvo, stručnjaci profesionalci bi trebali biti visokoobrazovani i imati diplome/stručne kvalifikacije iz odgovarajućih profesija. Drugo, paraprofesionalci bi trebali nadopuniti stručni kadar, primjerice biti obučeni i imati kompetencije i senzibilitete za rad na specifičnim problemima kao što je npr. alkoholizam. Treće, volonteri mogu uvelike olakšati ponovni ulazak u zajednicu kroz konkretnu pomoć. Zadnje, bivši prijestupnici dobrovoljci koji su uspješni u vlastitoj resocijalizaciji su također poželjan dio kadra kuće na pola puta jer iz prve ruke mogu pomoći sa svojim iskustvom (Allen i sur., 1978).

Završno, ako želimo da se netko prilagodi zajednici, onda ga ne bismo trebali izolirati od te iste zajednice. U skladu s tim, važan čimbenik u razmatranju lokacije je stav zajednice, pri čemu se moraju uzeti u obzir prevladavajući stavovi i omjeri snaga određenih svjetonazora pojedinih zajednica. Kuća na pola puta trebala bi biti u susjedstvu koje ne predstavlja rizični faktor i nije opterećeno sociopatološkim pojavama, naravno ukoliko to dopuštaju stavovi zajednice. Važno je istaknuti kako su neke kuće na pola puta morale biti premještene ili zatvorene zbog zabrinutosti stanovnika zajednice, međutim, istraživanje je pokazalo kako njihova zabrinutost nije bila opravdana. Nisu postojali dokazi o povećanju stope kriminala. Stječe se dojam kako bi bilo najbolje da se kuća nalazi otprilike negdje gdje se pojedinci vraćaju nakon odsluživanja kazne, tako da se mogu prilagoditi u zajednici na način koji će biti osnažujući i podržavajući u budućnosti. Konkretno se misli na stjecanje socijalne mreže

podrške koju čine ljudi koji su prihvatili prosocijalni stil života. Kako bi se postigao ovaj cilj, kuća na pola puta treba osigurati korisnicima programe, tretmane i usluge koji su usmjereni na smanjenje problema prouzrokovanih vraćanjem u zajednicu te osigurati dovoljno sigurno okruženje za sudionika, a da se pritom štiti i zajednica (Allen i sur., 1978).

8.1.1. Primjer načina organiziranja kuće na pola puta: SAD i Norveška

U sljedećem odjeljku će biti riječ o primjerima načina organiziranja kuća na pola puta u SAD-u i Norveškoj. SAD je važno napomenuti kao primjer kaznenog sustava koji na neki način postavlja standarde za ostatak svijeta; bilo u vidu preuzimanja primjera iz prakse ili unaprjeđenja istih. Norveška je primjer jednog bližeg, europskog kaznenog sustava koji je u nekim dijelovima teorijski jako sličan kaznenom sustavu Republike Hrvatske, posebno kod postupnog otpuštanja počinitelja kaznenih djela.

U Norveškoj su kuće na pola puta razvijene 90-ih i sastavni su dio norveškog penalnog sustava koji omogućuje zatvorenicima postupno premještanje iz strogih prema sve blažim uvjetima. Kuće na pola puta obično se nalaze u naseljenom mjestu i surađuju sa zajednicom te primaju od 16 do 25 zatvorenika koji tijekom dana rade ili pohađaju nastavu u zajednici te se vraćaju u svoje sobe preko noći. Kuće na pola puta osmišljene su tako da odražavaju ili preslikavaju životne uvjete koji su uobičajeni i u domu korisnika. Također, u njima se pružaju socijalne, medicinske, psihijatrijske, obrazovne i druge usluge (CEB, 2021).

Prema Kirby (2019) norveška pravosudna policija izvještava kako s načinom kažnjavanja koji provode, recidivizam u državi postepeno opada. S obzirom na to da nema doživotnih kazni, oni smatraju kako otpuštaju nečijeg ili svog susjeda i zato je jako važan rehabilitacijski pristup svih stručnjaka unutar penalnih institucija. RESCALED (2020) navodi da je rehabilitacija očekivani ishod zatvorenika, a ukoliko želimo da se uspješno reintegriraju u društvo, utoliko im moramo osigurati temelje za to. Ti se temelji nalaze, naravno, u zajednici. Stoga, neophodno je da se institucije povežu i da djeluju udruženo.

Također, mnogi od današnjih zatvora su zastarjeli i izgrađeni su za drugu svrhu u neko drugo vrijeme i time se otežava primjena trenutne europske penologije. Trebamo razmišljati u skladu s vremenom i u skladu s postojećim zakonodavstvom i prigrliti ideju alternativa pa tako i kuća na pola puta (RESCALED, n.d.).

Dakle, stječe se dojam kako Norveška ima sličan pristup kažnjavanju kao Republika Hrvatska, odnosno naglasak je prebačen s društvene osude i odmazde zbog počinjenog delikta na

rehabilitaciju zatvorenika te resocijalizaciju kako bi zatvorenik po izvršenju kazne zatvora i/ili izlasku na slobodu mogao voditi prosocijalni stil života. Važno je istaknuti kako Republika Hrvatska, u okviru vlastitih zakonskih okvira, može ponuditi gotovo ista rješenja kao Norveška. Međutim, potonja rješenja zahtijevaju ljudske, novčane i mnoge druge resurse koji su preduvjet ovakvog funkcioniranja kaznenopravnog sustava, odnosno poslijepenalnog prihvata.

Nadalje, važno je objasniti kako uopće dolazi do odluke o organiziranju kuće na pola puta u određenoj zajednici. Odnosno, bitno je opisati kako izgleda proces od ideje do realizacije ovakve vrste poslijepenalnog prihvata. U skladu s tim, prema *Residential Reentry Management Centers* u okviru Sjedinjenih Američkih Država potrebu za uslugama kuće na pola puta utvrđuju lokalni ili regionalni uredi nadležni za tranziciju u zajednicu (resocijalizaciju). Procjena broja korisnika i ležaja potrebnih u kući na pola puta, utvrđuje se prema broju zatvorenika za koje se očekuje da će biti pušteni s izvršavanja kazne zatvora u regiji. Također, u procjenu se uključuju trendovi u kaznenom gonjenju te informacije drugih federalnih organizacija zaduženih za provođenje zakona. Odluka o organiziranju kuće na pola puta po zahtjevu lokalnih ili regionalnih ureda nadležnih za tranziciju u zajednicu, donosi se u središnjem uredu (Washington, D.C.). Zatim, nakon izdavanja ugovora, lokalni ili regionalni uredi preuzimaju odgovornost za upravljanje kućom na pola puta. Nakon toga slijedi izrada dokumenata, SOW (Izjava o radu, zadatak je opisan u specifičnim terminima) ili PWS (Izjava o radu, koncepti temeljeni na učinku kao što su željeni ishodi usluge i standardi učinka), u kojima su navedeni standardi organiziranja i vođenja kuće na pola puta te se daju zainteresiranim izvođačima. Naime, SOW sadrži sveobuhvatne informacije o svim ostalim uslugama koje se od izvođača očekuju, kao i administrativne i programske obveze. S druge strane, PWS sadrži opće standarde izvedbe ugovora temeljenog na učinku. Nadalje, izvođač će u svom prijedlogu ugovora navesti kako namjerava ispuniti te zahtjeve. Svi zainteresirani potencijalni izvođači projekta su dobrodošli sudjelovati u natječajnom postupku, a lokalni ili regionalni uredi nadležni za tranziciju u zajednicu podržavaju potpunu i transparentnu konkurentnost tijekom cijelog procesa nabave (Federal Bureau of Prisons. n.d.-a; n.d.-b).

8.2. Smjernice za programe tretmana u okviru kuća na pola puta

Prema Allen i sur. (1978) glavno operativno pitanje za kuće na pola puta je vrsta usluga tretmana koji se pružaju štićenicima. Štoviše, programi tretmana koji se u kućama koriste bi trebali biti dio prakse utemeljene na dokazima, te individualizirani s obzirom na potrebe korisnika (Allen i sur., 1978; Cullen 2012; Hamilton i Campbell, 2014). Naime, nisu svi programi jednako učinkoviti za sve grupe korisnika. U skladu s tim, neki programi koji pokazuju iznimne rezultate za jednu grupu korisnika, ne moraju imati jednak učinak za drugu grupu korisnika. Potrebno je provoditi pilot programe, te usklađivati aktivnosti programa s obilježjima korisnika. Osnovni cilj većine kuća na pola puta je ponuditi usluge koje će pomoći korisniku u njegovoj reintegraciji u društvo. Međutim, varijacije za pružanje usluga su brojne i mogu imati različite učinke na ishod. Kuće na pola puta bi trebale pružiti svojim korisnicima kratkoročni dom, savjetovanje, pomoć pri pronalasku posla, financijsku potporu, obrazovne i rekreacijske mogućnosti, psihološku i emocionalnu podršku, savjetovanje te bi trebale predstavljati poticajno okruženje. Osim navedenog, važno je da korisnici dobiju radno iskustvo, da razumiju svrhu i cilj kuće na pola puta, da im se osigura dovoljno dug boravak i korištenje lokalnih mogućnosti zapošljavanja, da razumiju i dobiju jasne granice te prihvate ograničenja kuće. Važno je da zajednica bude na neki način uključena u program koliko je to moguće, da se održava motivacija korisnika te da kuća bude završna faza u procesu socijalne rehabilitacije koja je započela u zatvoru. Dodatno, na kuće na pola puta se obično gleda iz 3 perspektive:

- proces interveniranja se odvija u zatvoru nastavlja se u kući na pola puta s naglaskom na njenu svrhu kao tranzicijskog objekta,
- kuća je učinkovito sredstvo koje omogućuje nastavak liječenja pojedinaca,
- druge penalne institucije nisu toliko učinkovite u tretmanu ili u prilagodbi na zajednicu pa kuća na pola puta služi kao okruženje koje olakšava tretman i omogućuje prilagodbu na zajednicu u koju se bivši osuđenik vraća (Allen i sur., 1978).

Autori navode (Allen i sur., 1978; Gideon i Sung, 2012; prema Peled-Laskov i Bialer, 2012) kada je riječ o konkretnom tretmanu, uvijek se procjenjuju potrebe kao i rizici i problemi svake osobe pojedinačno i tretman se prema procjenama individualizira. Nisu svi korisnici isti, imaju različite potrebe, različito reagiraju na programe. Kada je riječ o tome je li bolje organizirati programe koji su namijenjene više općoj zatvorskoj populaciji ili specifičnoj, onda se predlaže prikladan kompromis, odnosno fleksibilnost. Drugim riječima, ako kuća na pola puta općenito

služi općoj populaciji, ali povremeno odluči prihvatiti štíćenike s određenim/specifičnim problemima, mora biti dovoljno fleksibilna da uspješno odgovori na različite, odnosno posebne potrebe štíćenika. Nadalje, kuća na pola puta mora procijeniti vlastite resurse i resurse zajednice koji su joj dostupni. Zaposleni stručnjaci unutar kuće na pola puta također moraju prepoznati potrebe zajednice u kojoj se nalazi kuća kako bi uspješnije integrirali korisnike u zajednici. Zajednica treba dopustiti određene izmjene radi dobrobiti bivših osuđenika i uspješnosti programa rehabilitacije, ali se mora održati i sigurnost zajednice (Allen i sur., 1978; Costanza i sur., 2015; Wong i sur., 2018). Sigurnost i zaštita zajednice ne bi smjeli nadjačati ciljeve programa i tretmana, ali svakako nisu zanemarivi faktori. Ponekad je problem kuća na pola puta upravo kratko vrijeme koje korisnici provedu u njoj, pa se dobro podsjetiti kako programi moraju biti dizajnirani da imaju svrhu za korisnike koji ostaju i manje od 3 mjeseca. Stoga, program mora biti pažljivo isplaniran i individualiziran. Stručnjaci koji provode programe trebaju razumjeti teorijski okvir unutar kojeg se radi i treba postojati konsenzus. Štoviše, potonje ponekad može zahtijevati dodatnu obuku stručnjaka. Poželjno je da je korisnik usmjeren na program i da ga se usmjerava te da se tretman provodi dosljedno. Zaključno, modalitete tretmana je potrebno stalno evaluirati i pratiti uspjeh i promjene (Allen i sur., 1978).

8.3. Smjernice za evaluaciju

Evaluacija je proces određivanja vrijednosti intervencije u odnosu na definirane standarde i kriterije. Potrebe kojima se intervencija namjerava baviti i ishodi koje će imati obično se raspravljaju u evaluaciji (ESF Europski Ljudski Potencijali, 2020; Hamilton i Campbell, 2014). Dodatno, temelji se na informacijama koje su posebno prikupljene i analizirane kako bi se došlo do procjene učinkovitosti određene intervencije (ESF Europski Ljudski Potencijali, 2020).

Nadalje, prema Kovčo Vukadin i sur. (2010) proces evaluacije treba implementirati u planove rehabilitacije od početka jer evaluacija daje vrijednu povratnu informaciju o postignutim rezultatima i ukazuje na potrebu za modifikacijom programa. Slično navodi Mejovšek (2013), glavni cilj evaluacije intervencijskog programa je provjera učinkovitosti i poboljšanje programa. Znanstvena validacija učinkovitosti kriminoloških programa obično se provodi prema kvazi-eksperimentalnom dizajnu s dvije skupine ispitanika (tretman i usporedna skupina) u dvije vremenske točke:

- prije primjene programa (pre-test)
- nakon tretmanske skupine (post-test).

Na temelju razlika u standardnim varijablama dobivenih između terapijske i kontrolne skupine u post-testu, mogu se izvući zaključci o učinkovitosti programa intervencije. Varijabla koja se najčešće uzima u obzir je recidivizam. Meta-analiza se također često koristi za evaluaciju. Međutim, procjene koje koriste tretmansku i kontrolnu skupinu ispitanika daju prosječne učinke i zanemaruju individualne razlike. Prema načelu individualiziranog tretmana, bilo bi preporučljivo i da se evaluacija vrši individualno, te da se u određenom trenutku uspoređuju planirani i postignuti učinci (Mejovšek, 2013).

Nadalje, postoje različite vrste evaluacije programa, a pristupi ispitivanja učinkovitosti programa koji se najčešće koriste su sljedeći:

- Eksperimentalni – uključuje eksperimentalnu i kontrolnu skupinu, omogućuje uzročno zaključivanje, ispitanici birani na temelju zakona slučajnosti, a zatim su u predtestu tretmanska i kontrolna skupina izjednačene u zavisnoj varijabli i varijablama koje bi mogle utjecati na zavisnu varijablu uz moderator varijablu.
- Kvazi-eksperimentalni - kada nemamo uvjete za pravi eksperiment, provodi se u prirodnim okruženjima koja često ne dopuštaju stroge standarde kontrole kao za eksperimente, postoji problem uključivanja ispitanika u tretmanske i kontrolne skupine te je ograničena mogućnost izjednačavanja skupina, pa je problem neekvivalencija ispitanika u tretmanskim i kontrolnim skupinama.
- Neeksperimentalni - opis programa i usporedba u dvije vremenske točke, neeksperimentalni pristup uključuje prikupljanje samo jednog skupa podataka o ishodu postupka (Mejovšek, 2013).

Konkretno za evaluaciju kuća na pola puta, evaluacija se može provesti unutar ili izvan kuće na pola puta. Također, može je provesti osoblje kuće i/ili nepristrani stručnjaci izvana koji imaju temeljito znanje i razumijevanje o programima kuće na pola puta. Međutim, nedostaci interne evaluacije mogu biti nedovoljna nepristranost evaluatora, nedostatak iskustva u evaluaciji, a eksterna evaluacija može ugroziti intimnost programa ili sudionika (Allen i sur., 1978).

Evaluacija programa trebala bi biti sastavna komponenta u organizaciji i radu kuća na pola puta iz tri razloga:

- legitimacija programa
- kreiranje učinkovite politike
- izmjena programa utemeljena na dokazima (Allen i sur., 1978).

Dodatno, gotovo svi upravitelji ili voditelji će se suočiti s problemima opravdavanja postojanja svojih programa, kao i s problemima donošenja ili mijenjanja odluka o politici sadržaja programa ili administracije. Konkretnije, državne i privatne kuće na pola puta su često dovedene u poziciju da moraju opravdati legitimnost svog postojanja pažljivom procjenom svojih programa. Potonje je osobito važno kada se odluke o uspostavi ili nastavku programa donose izvan domene odluke stručnjaka unutar kuće na pola puta. Mogu postojati mnogi vanjski dionici za istraživanje evaluacije, uključujući lokalne upravitelje zatvorskih ustanova, državne agencije, zakonodavce, privatne dobrotvorne organizacije, itd. Zaključno, shvaćajući da je reintegracija postupan proces, dihotomne mjere uspjeha i neuspjeha se ne bi trebale koristiti u određivanju učinkovitosti programa. Mjere ishoda moraju biti dovoljno osjetljive da otkriju čak i male pomake u poboljšanju ponašanja (Allen i sur., 1978).

9. ZAKLJUČAK

Cilj rada je bio prikazati mogućnosti unaprjeđenja poslijepenalne zaštite u okviru Republike Hrvatske u odnosu na rješenja u svijetu. Posebna pozornost posvećena je prikazu kuća na pola puta kao primjeru učinkovite organizacije poslijepenalne zaštite te je dan pregled dobrih primjera iz prakse kuća na pola puta u zajednici. Obzirom na specifičnost populacije koja je korisnik kuća na pola puta, navedeni su programi tretmana te druge usluge koje je bitno osigurati u okviru kuća na pola puta. Za kraj su dane smjernice za implementaciju i organizaciju kuća na pola puta koje su primjenjive i u hrvatskom kontekstu.

Kao što je već rečeno, zatvorenici nisu zasebna kategorija socijalne skupine što predstavlja barijeru pri ostvarivanju nekih socijalnih prava. Broj izvaninstitucionalnih kazni raste, ali u isto vrijeme bivši osuđenici imaju brojne poteškoće prilikom izlaska iz zatvora i zato je, između ostalog, potrebno imati kuće na pola puta. Kuće na pola puta su standardna praksa po svijetu i postoje brojni dokazi učinkovitosti koji su navedeni u radu.

Nadalje, statistika pokazuje neprekidan porast broja zatvorenika u penalnim ustanovama, dok izvaninstitucionalne kazne i učinkovita poslijepenalna zaštita dokazano smanjuju recidivizam. Cilj kuća na pola puta je osigurati okruženje u kojem bivši prijestupnici mogu otići u manje nepovoljnom položaju nego u kojem su bili kada su došli i sposobniji su ispuniti zahtjeve života u složenom društvu u koje se vraćaju. Stoga je ulaganje u poslijepenalnu zaštitu, posebno kroz sveobuhvatne organizacije poput kuća na pola puta, etičnija i financijski isplativija opcija. Kuće na pola puta ne samo da pružaju kratkoročne financijske prednosti, već su i dugoročno održive te smanjuju recidivizam.

Pitanje koje se nameće je kako realno pratiti ljude nakon otpuštanja iz kaznenog tijela, koliko dugo treba trajati taj period, kako donositi relevantne zaključke o uspješnosti i na temelju kojih točno čimbenika. Nastavno, ističe se pitanje kako izolirati i mjeriti utjecaj isključivo kuća na pola puta. Stoga, jako je važno osvijestiti potrebu za poslijepenalnom zaštitom i kućama na pola puta, iako se o tome priča, a kuće na pola puta su aktualne već desetljećima, premalo se pridaje znanstvene, političke i financijske pozornosti ovom učinkovitom obliku pomoći te naponi za poboljšanje trebaju ići u tom smjeru kako bi se dali što adekvatniji i precizniji odgovori na prethodno navedena pitanja.

Većina zatvorenika izađe iz penalne institucije i vraća se u zajednicu, to je neizbježna posljedica zatvaranja. Zato je, između ostalog, važna uloga zajednice u procesu reintegracije bivših osuđenika. Nadalje, otvaraju se brojne etičke dileme oko pitanja gdje u zajednici lokacijski implementirati kuću na pola puta, da se istovremeno omogući postizanje ciljeva takvog programa, a da se u isto vrijeme zaštiti zajednica.

Najistaknutiji problemi s kojima se bivši osuđenici susreću pri izlasku su nezaposlenost, oslabljene obiteljske i socijalne veze, financijski problemi, problemi sa smještajem i mnogi drugi. Znatno broj bivših osuđenika po izlasku iz zatvora je podložan beskućništvu. Većina ih se susreće s problemom manjka prikladnog smještaja ili uopće nemaju smještaj, obitelj ih ne prima natrag u dom ili je za njih bolje da se ne vraćaju u prebivalište i staru okolinu koja je sama po sebi rizični faktor i uvelike utječe na recidivizam.

U Republici Hrvatskoj postoji nedostatak suradnje između zatvorskog i probacijskog sustava u području poslijepenalne zaštite, što rezultira nedostatkom pomoći i podrške bivšim osuđenima. Bivši osuđenici se nerijetko snalaze sami ili traže pomoć u drugim relevantnim institucijama. Potrebno je uspostaviti kvalitetnu komunikaciju i suradnju između navedenih sektora te između sustava socijalne skrbi kako bi se olakšao prijelaz zatvorenika u slobodu te ostvarila uspješna socijalna reintegracija. Također, u Republici Hrvatskoj je poslijepenalna zaštita još uvijek na jednoj nekonkurentnoj razini, no potencijala imaju mnoge privatne kuće koje surađuju s probacijskim sustavom, zatvorskim sustavom i centrima za socijalnu skrb te se može reći da imaju funkciju kuća na pola puta. Prijedlog za daljnji rad bi bila sustavna i detaljna evaluacija takvog načina rada da se mogu pratiti rezultati i mjeriti učinkovitost jedne takve organizacije poslijepenalne zaštite.

10. LITERATURA

1. Allen, H. E., Carlson, E. W., Parks, E. C. i Seiter, R. P. (1978). *Program models: Halfway Houses*. Office Of Development, Testing, And Dissemination, National Institute Of Law Enforcement And Criminal Justice, Law Enforcement Assistance Administration, U.S. Department Of Justice. Washington D.C.
2. Blažinović Grgić, J. (2021, Prosinac 10). *Novi Pravilnik o tretmanu zatvorenika*. IUS-INFO. Posjećeno 4. kolovoza 2022., <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/48638#>
3. Bonta, J., i Andrews, D.A. (2007). Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. *Rehabilitation*, 6(1), 1-22. <https://www.securitepublique.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/rsk-nd-rspnsvty-eng.pdf>
4. Bonta, J., i Motiuk, L. L. (1990). Classification to halfway houses: a quasi-experimental evaluation *. *Criminology*, 28(3), 497–506. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1990.tb01336.x>
5. Borseth, J. L., Myer, A. J., i Makarios, M. D. (2021). *Superficial Adherence to EBP: An Example of Low Fidelity to the RNR model using a Halfway House*. *Corrections*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/23774657.2021.1886888>
6. Brewer, K. (2018, Prosinac 5). *After the crime: why employers should give ex-offenders a working chance*. The Guardian. Posjećeno 1. lipnja 2022., <https://www.theguardian.com/careers/2017/jun/28/after-the-why-employers-should-give-ex-offenders-a-working-chance>
7. Brookes, E. (2021, Srpanj 21). *Edwin Sutherland's Differential Association Theory - Simply Psychology*. www.simplypsychology.org. <https://www.simplypsychology.org/differential-association-theory.html>
8. Buck, K., Cochran, A., Young, H., Gordon, M. J., Yuen, H. K., i Tucker, S. C. (2022). The Facilitators and Barriers Faced When Transitioning Back into the Community Following a Prison Sentence. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 66(10–11), 1156–1174. <https://doi.org/10.1177/0306624X211013518>
9. Chandola, T., i Conibere, R. (2015). Social Exclusion, Social Deprivation and Health. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 285–290. <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-097086-8.14087-5>
10. Civilnodruštvo.hr. (2019, Listopad 22). *Udruga PET plus Započinje Provedbu EU Projekta Resocijalizacije Bivših Zatvorenika S Pomoću Modela "Kuće Na Pola Puta."*. Posjećeno 22. kolovoza 2022., <https://www.civilnodrustvo.hr/udruga-pet-plus-zapocinje-provedbu-eu-projekta-resocijalizacije-bivsih-zatvorenika-modelom-kuce-na-pola-puta/>
11. Conservative Justice Reform. (2022). *Community/Home Confinement | Nolan Center for Justice*. Posjećeno 7. kolovoza 2022., <https://conservativejusticereform.org/issue/community-home-confinement/>

12. Costanza, S. E., Cox, S. M., i Kilburn, J. C. (2015). The Impact of Halfway Houses on Parole Success and Recidivism. *Journal of Sociological Research*, 6(2), 39. <https://doi.org/10.5296/jsr.v6i2.8038>
13. Council of Europe development Bank (CEB). (2021). *Beyond Bars and Walls: Modernising Prison Systems to Unlock Social Inclusion*. https://coebank.org/media/documents/Technical_Brief_Modernising_Prison_Systems_corr.pdf
14. Crank, B. R. (2010). Adapting to Incarceration: Inmate Perceptions of Prison Life and Adjustment (thesis). Georgia State University, Georgia.
15. Cullen, F. T., i Gendreau, P. (2001). From Nothing Works to What Works: Changing Professional Ideology in the 21st Century. *The Prison Journal*, 81(3), 313–338. <https://doi.org/10.1177/0032885501081003002>
16. D, D. (2020, Travanj 19). *Prisonization 101*. The Prisoners Hope. Posjećeno 31. kolovoza 2022., <https://www.theprisonershope.life/post/prisonization-101>
17. Doležal, D. i Jandrić, A. (2002). Institucionalni penološki programi s ovisnicima o ilegalnim drogama. *Kriminologija & socijalna integracija*, 10 (2), 105-117.
18. Donnelly, P. i Forschner, B. (1992). Predictors of Success in a Co-Correctional Halfway House: A Discriminant Analysis. *Sociology, Anthropology, and Social Work Faculty Publications*. http://ecommons.udayton.edu/soc_fac_pub/36
19. Dowden, C., i Andrews, D. A. (1999). *What Works for Female Offenders: A Meta-Analytic Review*. *Crime & Delinquency*, 45(4), 438-452. doi:10.1177/0011128799045004002
20. Ely, D. L., i Henry, J. P. (1974). Effects of prolonged social deprivation of murine behavior patterns, blood pressure, and adrenal weight. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 87(4), 733–740. <https://doi.org/10.1037/h0036958>
21. ESF Europski Ljudski Potencijali. (2020). *Evaluacijske aktivnosti*. Posjećeno 1. kolovoza 2022., <http://www.esf.hr/europski-socijalni-fond/evaluacijske-aktivnosti/>
22. Federal Bureau of Prisons. (n.d.-a). *BOP: Residential Reentry Management Centers*. Posjećeno 29. lipnja 2022., https://www.bop.gov/about/facilities/residential_reentry_management_centers.jsp
23. Federal Bureau of Prisons. (n.d.-b). *BOP: Acquisitions*. Posjećeno 29. lipnja, 2022., https://www.bop.gov/business/rrc_contracting.jsp
24. Garland, B., Wodahl, E. J., i Mayfield, J. (2010). Prisoner Reentry in a Small Metropolitan Community: Obstacles and Policy Recommendations. *Criminal Justice Policy Review*, 22(1), 90–110. <https://doi.org/10.1177/0887403409359804>
25. Hamilton, Z. K., i Campbell, C. M. (2015). Uncommonly Observed: Impact of New Jersey's Halfway Houses. *Criminal Justice and Behavior*, 41(11), 1354–1375. <https://doi.org/10.1177/0093854814546132>
26. Hass, A. Y., i Saxon, C. E. (2012). From the Inside/Out: Greene County Jail Inmates on Restorative ReEntry. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(7), 1037–1062. <https://doi.org/10.1177/0306624X11418914>
27. Hrvatski sabor (2022). Izvješće pučke pravobraniteljice za 2021. godinu (KLASA: 021-03/22-09/31, URBROJ: 65-22-02). Posjećeno 2. kolovoza 2022. https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-04-01/153502/IZVJ_PUCKA_PRAVOBRANITELJICA_2021.pdf

28. Jandrić Nišević, A. (2020). poslijepenalna zaštita u Republici Hrvatskoj. U *Uspješna resocijalizacija i reintegracija mladih počinitelja kaznenih djela. Što možemo učiniti?* Centar za nestalu i zlostavljanu djecu.
29. Jandrić Nišević, A., Bagarić, Ž., i Vargić, B. (2021). Employability of former prisoners in the Republic of Croatia: A survey on employers' attitudes. In *ICERI2021 Proceedings* (8334-8340).
30. Jonson, C. L., i Cullen, F. T. (2015). Prisoner Reentry Programs. *Crime and Justice*, 44(1), 517–575. <https://doi.org/10.1086/681554>
31. Kako dalje EU: Moto#r. (2020a). *Nakon zatvora: Kuća na pola puta u Rijeci*. Posjećeno 5. kolovoza 2022., <https://kakodalje.eu/nakon-zatvora/kuca-na-pola-puta-u-rijeci.html>
32. Kako dalje EU: Moto#r. (2020b). *Postpenalni prihvati u suradnji sa Zajednicom Pape Ivana xxiii*. Posjećeno 5. kolovoza 2022., <https://kakodalje.eu/nakon-zatvora/postpenalni-prihvat-u-suradnji-sa-zajednicom-pape-ivana-xxiii.html>
33. Kako dalje EU: Moto#r. (2020c). *Postpenalni prihvat i uključivanje u programe u zajednici Lige za prevenciju ovisnosti Split*. Posjećeno 5. kolovoza 2022., <https://kakodalje.eu/nakon-zatvora/postpenalni-prihvat-i-ukljucivanje-u-programe-u-zajednici-lige-za-prevenciju-ovisnosti-split.html>
34. Kako dalje EU: Moto#r. (2021a). *Povratak u zajednicu nakon izvršavanja kazne zatvora – mogućnosti učenja i stjecanja znanja i vještina*. Posjećeno 4. kolovoza 2022., <https://doi.org/povratak-u-zajednicu-nakon-izvršavanja-kazne-zatvora---mogucnosti-ucenja-i-stjecanja-znanja-i-vjestina-285>
35. Kako dalje EU: Moto#r. (2021b, Lipanj 23). *Stambena Zajednica Stijena Resoc*. Posjećeno 9. kolovoza 2022., <https://kakodalje.eu/mreza-podrsk/stambena-zajednica-stijena-resoc.html>
36. Kirby, E. J. (2019, Srpanj 6). *How Norway turns criminals into good neighbours*. *BBC News*. Posjećeno 29. kolovoza 2022., <https://www.bbc.com/news/stories-48885846>
37. Kokorić, S. B., Brkić, T., Crnjak, S., Đurak, D., Jandrić Nišević, A., Majdak M., Radić, I., Ratkajec Gašević, G., Ručević, S., Savanović, N. (2020). *Uspješna resocijalizacija i reintegracija mladih počinitelja kaznenih djela. Što možemo učiniti?*. Centar za nestalu i zlostavljanu djecu, Osijek.
38. Kovčo Vukadin, I., Žakman-Ban, V., Jandrić Nišević, A. (2010). Prisoner Rehabilitation in Croatia. *Journal of Criminal Justice and Security*, 12 (2), 143-162.
39. Kras, K. R., Pleggenkuhle, B., i Huebner, B. M. (2016). A New Way of Doing Time on the Outside: Sex Offenders' Pathways In and Out of a Transitional Housing Facility. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(5), 512–534. <https://doi.org/10.1177/0306624X14554194>
40. Liga za prevenciju ovisnosti. (2019a, Srpanj 28). *Restart*. Posjećeno 6. kolovoza 2022., <https://liga.hr/restart-projekt/>
41. Liga za prevenciju ovisnosti. (2019b, Srpanj 31). *Novi level 2.0*. Posjećeno 6. kolovoza 2022., <https://liga.hr/novi-level-projekt/>
42. Liga Za Prevenciju Ovisnosti. (2020, Prosinac 9). *Na novom levelu sam!* Posjećeno 6. kolovoza 2022., <https://liga.hr/na-novom-levelu-sam/>
43. Lodge, J. (2020, Prosinac 8). *Good for business and good for society: how organisations can hire more ex-offenders*. *The Conversation*. Posjećeno 2. kolovoza

- 2022., <https://theconversation.com/good-for-business-and-good-for-society-how-organisations-can-hire-more-ex-offenders-151066>
44. Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite—koga štiti, zašto i kako? *Kriminologija & Socijalna Integracija*, 28(1), 11–46.
 45. Markač, K. (2016). *Očekivanja zatvorenika o životu nakon izlaska iz penalne ustanove* (diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet, Zagreb.
 46. Meehan, K. E. (2019, Rujan 24). *Halfway house*. *Encyclopedia Britannica*. Posjećeno 29. kolovoza 2022., <https://www.britannica.com/topic/halfway-house>
 47. Mejovšek, M. (2013). Evaluacija intervencijskih programa u penologiji. *Kriminologija & socijalna integracija*, 21 (1), 81-98.
 48. Negash, S., Chung, K., Oh, S. (2022). Families post-release: Barriers and pathways to family therapy. *Family Process*, 61, 609– 624. <https://doi.org/10.1111/famp.12769>
 49. Offender Alumni Association. (2020). *OAA Inside*, Posjećeno 25. srpnja 2022., <https://www.offenderalumniassociation.org/oaa-inside>
 50. Pavlov, R. O. (2022). Factors influencing American Indian adolescents' abstention and desistance from drug usage (doktorska disertacija). University of Louisville, Criminal Justice, Louisville.
 51. Peled-Laskov, R., i Bialer, G. (2012). Life after lock: contribution of friendly employers and supervision to rehabilitation of freed prisoners. *International Journal of Arts & Sciences*, 5(6), 105-123.
 52. Peled-Laskov, R., Shoham, E., i Cojocar, L. (2019). Work-Related Intervention Programs: Desistance From Criminality and Occupational Integration Among Released Prisoners on Parole. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(13), 2264–2290. <https://doi.org/10.1177/0306624x19845762>
 53. Petersilia, J. (2004). Home What Works in Prisoner Reentry? Reviewing and Questioning the Evidence. *Federal Probation*, 68(2).
 54. Pirius, R. (2022, Srpanj 3). *When Is a Prisoner Released to a Halfway House?* *Lawyers.com*, Posjećeno 29. srpnja 2022., <https://www.lawyers.com/legal-info/criminal/criminal-law-basics/when-is-a-prisoner-released-to-a-halfway-house.html>
 55. Pravilnik o tretmanu zatvorenika. Narodne novine, NN 123/2021.
 56. Prison Policy Initiative. (2020, Rujan 3). *What You Should Know about Halfway Houses*. Posjećeno 31. kolovoza 2022., <https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/>
 57. Rehabilitation Enables Dreams (RED) (2022). *Stop Recidivism: What Is Recidivism?*, Posjećeno 3. srpnja 2022., <https://stoprecidivism.org/what-is-recidivism/>
 58. RESCALED. (2020, Listopad 10). *Norway*. Posjećeno 1. rujna 2022., <https://www.rescaled.org/tag/norway/>
 59. RESCALED. (2021). *The detention house*. Posjećeno 23. kolovoza 2022., <https://www.rescaled.org/the-detention-house/>
 60. RESCALED. (n.d.). *Mission Vision*. Posjećeno 1. rujna 2022., <https://www.rescaled.org/mission-vision/>
 61. RODA. (2021, Rujan 26). *Održan međusektorski sastanak o resocijalizaciji bivših zatvorenika i osoba na probaciji*. RODA. Posjećeno 17. kolovoza 2022.,

- <https://www.roda.hr/udruga/projekti/motor/odrzan-medusektorski-sastanak-o-resocijalizaciji-bivsih-zatvorenika-i-osoba-na-probaciji.html>
62. Routh, D., i Hamilton, Z. (2015). Work Release as a Transition: Positioning Success Via the Halfway House. *Journal of Offender Rehabilitation*, 54(4), 239–255. doi:10.1080/10509674.2015.1024909
 63. Shoham, E., Efodi, R., Haviv, N., i Gross Shader, C. (2021). Dropout from Treatment and Desistance from Crime among Released Prisoners in Jerusalem Halfway House for Prisoners with Substance Misuse Disorder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 66(10-11), 1109–1133. <https://doi.org/10.1177/0306624x211010291>
 64. Simmons University: *The Challenges of Prisoner Re-Entry Into Society*. (2016, Srpanj 12). Posjećeno 4. kolovoza 2022., <https://online.simmons.edu/blog/Prisoner-Reentry/>
 65. Sinko, R., DeAngelis, T., Alpajora, B., Beker, J., i Kramer, I. (2020). Experience of Stigma Post Incarceration: A Qualitative Study. *The Open Journal of Occupational Therapy*, 8(3), 1-16. <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1610>
 66. Smjernice za psihosocijalni tretman ovisnosti o drogama u zdravstvenom, socijalnom i zatvorskom sustavu, 2014.
 67. Sober House. (2021). *Disadvantages of a Halfway House after Residential Treatment*. Posjećeno 1. rujna 2022., <https://soberhouse.com/programs/disadvantages-of-a-halfway-house-after-residential-treatment/>
 68. Sourcknowledge. (2022). *Halvvejs Hus - Politik, Lovgivning Og Regering 2022*. Posjećeno 22. kolovoza 2022., <https://da.sourcknowledge.com/halfway-house>
 69. Start Point. (2020, Travanj 6). *kako kao počinitelj kaznenog djela napraviti kvalitetnu resocijalizaciju i ponovno postati aktivan član društvene zajednice u doba koronavirusa?*. Posjećeno 22. kolovoza 2022., <https://startpoint.hr/2020/04/06/kako-kao-pocinitelj-kaznenog-djela-napraviti-kvalitetnu-resocijalizaciju-i-ponovno-postati-aktivan-clan-drustvene-zajednice-u-doba-koronavirusa/>
 70. Stijena resoc. (n.d.). *O Nama-Stijena Resoc*. Posjećeno 14. kolovoza, 2022. <https://www.stijenaresoc.hr/index.php/o-nama>
 71. Street2Boardroom. (2022). *The Positive Effects of Hiring Ex-Offenders*. Posjećeno 15. srpnja 2022., <https://street2boardroom.com/the-benefits-of-hiring-an-ex-offender/>
 72. Strmečki, I. (2022). *Mogućnosti i izazovi poslijepenalne zaštite u svijetu i Republici Hrvatskoj* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
 73. StudyCorgi. (2022, Svibanj 29). *Halfway Houses in the Community-Based Correction System: Issues, Challenges*. Posjećeno 1. rujna 2022., <https://studycorgi.com/halfway-houses-in-the-community-based-correction-system-issues-challenges/>
 74. The Exceptionals: *The Faqs*. (2022). Posjećeno 2. kolovoza 2022., <http://www.theexceptionals.org/knowledge>
 75. The Quaker Council for European Affairs (QCEA). (2011). *The Social Reintegration of Ex-Prisoners in Council of Europe Member States Executive Summary and recommendations The Quaker Council for European Affairs*. <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/rprt-reintegration-execsumonly-en-may-2011.pdf>
 76. Udruga Institut Pula. (2022). *Resocijalizacija*. Posjećeno 5.kolovoza <https://www.udruga-institut.hr/o-nama/sokno/>

77. Udruga PET PLUS. (2019, Rujan 1). *Start Point*. Posjećeno 22. kolovoza 2022., <https://petplus.hr/start-point/>
78. Udruga PET PLUS. (2020, Travanj 6). *Kako kao počinitelj kaznenog djela napraviti kvalitetnu resocijalizaciju i ponovno postati aktivan član društvene zajednice u doba koronavirusa?*. Posjećeno 22. kolovoza 2022., <https://petplus.hr/kako-kao-pocinitelj-kaznenog-djela-napraviti-kvalitetnu-resocijalizaciju-i-ponovno-postati-aktivan-clan-drustvene-zajednice-u-doba-koronavirusa/>
79. Udruga Porat. (n.d.). *Projekt Korak po korak*. Posjećeno 18. kolovoza 2022., <https://udrugaporat.hr/korakpokorak/>
80. Udruga Terra. (n.d.). *Programi*. Pojećeno 8. kolovoza, 2022., <https://www.udrugaterra.hr/programi/>
81. Unlock: *Ban the Box*. (2022). Posjećeno 2.kolovoza 2022., <https://unlock.org.uk/project/ban-the-box/>
82. Uprava za zatvorski sustav (2021). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu*. Ministarstvo pravosuđa i uprave. Zagreb.
83. Uprava za zatvorski sustav (2022). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021. godinu*. Ministarstvo pravosuđa i uprave. Zagreb.
84. Van Wyk, S. A. (2014). *From incarceration to successful reintegration: an ethnographic study of the impact of a halfway house on recidivism amongst female ex-offenders* (diplomski rad). Faculty of Arts and Social Sciences in the Department of Psychology at Stellenbosch University, Stellenbosch.
85. Vareško, M. (2018). *Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora* (završni rad). Sveučilište Jurja Dobrile, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.
86. Verdot, C., Champely, S., Clement, M., i Massarelli, R. (2010). Physical practice as a means to limit the noxious effects of prison confinement: Impact of a physical program on prisoners' perceived health and psychological well-being. *Psychologie Du Travail et Des Organisations*, 16(1), 63–78. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02344676>
87. Vlada Republike Hrvatske (2021). *Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. godinu* (KLASA: 022-03/21-01/80, URBROJ: 65-21-02). Posjećeno 31. kolovoza 2022., https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-09-02/154102/IZVJ_KAZNIONICE_2020.pdf
88. Weisburd, D., Farrington, D. P., i Gill, C. (2017). What Works in Crime Prevention and Rehabilitation. *Criminology & Public Policy*, 16(2), 415–449. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12298>
89. Weisburd, D., Farrington, D. P., i Gill, C. (2017). What Works in Crime Prevention and Rehabilitation. *Criminology & Public Policy*, 16(2), 415–449. doi:10.1111/1745-9133.12298
90. White Collar Advice. (2008). *Prison Reputation*. Posjećeno 15. srpnja 2022., <https://www.whitecollaradvice.com/reputation/>
91. Wong, J. S., Bouchard, J., Gushue, K., i Lee, C. (2018). *Halfway Out: An Examination of the Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(7), 1018–1037. <https://doi.org/10.1177/0306624x18811964>

92. Yeoman, K. (2015). Recidivism among Icelandic Prison Inmates Released in 2009-2011.
93. Zajedno Do Cilja. (n.d.a). O nama - Zajednica Pape Ivana XXIII. Posjećeno 5. kolovoza, 2022., <https://www.zajednodocilja.hr/o-nama/>
94. Zajedno Do Cilja. (n.d.b). *Aktivnosti/usluge projekta - Zajednica Pape Ivana XXIII*. Posjećeno 7. kolovoza 2022., <https://www.zajednodocilja.hr/aktivnostiusluge-projekta/>
95. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19.
96. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, 14/21.
97. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 14/21.
98. Zakon o probaciji. *Narodne novine*, NN 143/12, 99/18.